

Weg van de straat naar school, werk en moskee

Een sociologisch onderzoek naar het spanningsveld tussen de straatcultuur en de geloofsbeleving bij jonge moslims.

Jeroen Schilder

Weg van de straat naar school, werk en moskee

Een sociologisch onderzoek naar het spanningsveld tussen de straatcultuur en de geloofsbeleving van jonge moslims.

Scriptie van:
Jeroen Schilder
298538

Master in Sociologie
Masterprogramma: Grootstedelijke Vraagstukken & Beleid
Begeleider: Prof. Dr. Godfried Engbersen

April 2011

Jeroen Schilder
06 44 780 759
schilder@citade.nl

Voorwoord

Wonend in het Oude Noorden van Rotterdam, actief als cultureel maatschappelijk vormer en beleidsadviseur, afstudierend in de sociologie en bestuurskunde, ben ik op verschillende niveaus betrokken bij de uitdagingen die de multiculturele en multireligieuze Randstad van Nederland biedt.

Hierbij gaat mijn belangstelling in het bijzonder uit naar de jeugd die hier opgroeit, hun ontwikkeling en toekomstperspectief. Met interesse volg ik de ontwikkelingen in het publieke debat, het beleid en de wetenschap omtrent genoemde thematiek.

Opvallend hierbij is de aandacht die uitgaat naar de oorzaken voor - en aanpak van - de relatieve oververtegenwoordiging van allochtone jongeren op negatieve lijstjes als schooluitval, jeugdwerkloosheid, jeugdcriminaliteit en overlastgevend gedrag.

Bijzondere aandacht gaat hierbij uit naar de jongens van Marokkaanse afkomst. In het publieke debat wordt er, waar het gaat over de oorzaken voor de jeugdproblematiek bij deze jongens, met regelmaat gespeculeerd over de rol van de Islam.

De tientallen wetenschappelijke onderzoeken die over jongens van Marokkaanse afkomst en jeugdproblematiek gaan, richten zich daarentegen allesbehalve op hun Islamitische geloofsbeleving.

In het kader van mijn scriptie voor de opleiding sociologie (Masterprogramma: Grootstedelijke Vraagstukken & Beleid) aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, beoog ik kwalitatief inzicht te bieden in de rol die de Islam speelt in de leefwereld van jonge moslims die te maken hebben (gehad) met jeugdproblematiek.

Het onderzoek dat voor u ligt is hier het resultaat van.

Prof. Dr. Godfried Engbersen die mij in dit onderzoek begeleid heeft, wil ik hierbij hartelijk bedanken.

Uiteraard wil ik in het bijzonder alle jongens bedanken die hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek door in vertrouwen aan mij open hun ervaringen en belevingen te delen.

Inhoudsopgave

1. Inleiding en probleemstelling	6
2. Conceptueel kader	10
2.1 De Islamitische geloofsbeleving	
2.1.1 <i>Basale uitgangspunten van de Islam</i>	
2.1.2 <i>De Islam en moslims in Nederland</i>	11
2.1.3 <i>De Islamitische geloofsbeleving</i>	13
2.2 Jonge moslims	
2.2.1 <i>Jonge moslims in Nederland</i>	
2.2.2 <i>Jonge moslims met jeugdproblematiek</i>	14
2.2 Jeugdproblematiek	15
3. Het theoretisch kader	17
3.1 De Islamitische geloofsbeleving werkt jeugdproblematiek bij jonge moslims in de hand.	
3.2 De Islamitische geloofsbeleving heeft geen invloed op jeugdproblematiek bij jonge moslims	20
3.3 De Islamitische geloofsbeleving helpt jeugdproblematiek onder jonge moslims op te lossen.	24
3.4 Samenvatting	27
4. Methode van onderzoek en analyse	30
4.1 Vragen om een kwalitatief onderzoek bij de doelgroep in kwestie	
4.2 Diepte-interviews	
4.3 De analyse van de onderzoeksresultaten	31
4.4 Representativiteit	
4.5 Verwachte obstakels en het overkomen hiervan	32
4.6 De respondenten	34
4.7 Objectiviteit en validiteit	35
5. De empirische inzichten	36
5.1 DEEL I: DE PROBLEMATIEK	37
5.1.1 'Ik ben geboren en getogen'	38
5.1.2 'Toen kreeg ik schijt aan school'	
5.1.3 'Werken is voor mij een vaag begrip'	40
5.1.4 'Veel chillen op straat', 'beetje hangen, voetballen enzo. Matties je weet toch.'	43
5.1.5 'Torries (criminele activiteiten)', 'van kattenkwaad tot erger.'	45
OORZAKEN VAN DE PROBLEMATIEK	49
5.1.6 'Ik was te veel op straat'	

5.1.7 'Onze ouders weten niet goed wat hier speelt'	53
5.1.8 'Zij begrijpen bepaalde (culturele) uitingen niet.'	55
5.1.9 'Dat het met discriminatie te maken heeft, dat spreekt voor zich'	57
5.1.10 'Het was heel aantrekkelijk om te zeggen hun waren de fout, maar het lag gewoon aan mezelf.'	59
SAMENVATTING DEEL 1	62
5.2 DEEL II: DE GELOOFSBELEVING	64
5.2.1 'Ik geloof er echt in, maar het doet me pijn dat ik er niks mee doe.'	
5.2.2 'De Islam is voor mij heel erg belangrijk.'	65
5.2.3 'Ik doe te weinig aan mijn geloof, 'ik doe er geen ene moer aan.'	67
5.2.4 'Ik ben er eigenlijk gewoon mee opgegroeid'	73
5.2.5 'Islam speelde wel een rol in de opvoeding, maar niet goed compleet, de meeste ouders zijn ook onwetend, snap je?'	75
5.2.6 'De manier zoals in de moskee les werd gegeven was niet mijn ding'	79
5.2.7 'De media pikken alleen de rotte appels eruit', 'het is aan ons om het tegendeel te bewijzen.'	83
SAMENVATTING DEEL II	87
5.3 DEEL III: DE RELATIE TUSSEN DE JEUGDPROBLEMATIEK & DE GELOOFSBELEVING	89
5.3.1 'De Islam wilt juist dat je hard je best doet op school, op werk en in de maatschappij.'	
5.3.2 'Vanaf dat moment had ik een andere instelling en omschakeling gemaakt, die heeft mij goed gedaan.'	92
5.3.3 'Maar zo simpel (eenvoudig) is het niet: 'schijnheiligheid' & 'radicalisering'	96
5.3.4 'Als... dan...', 'dat kon wel beter vind ik, dat wel.'	98
5.3.4a 'Ik vind dat de moskee veel meer moet betekenen'	99
5.3.4b 'Begeleiding is belangrijk', 'zulke (goede) jongerenwerkers zijn er te weinig'	102
5.3.4c 'Ik vind het belangrijk dat ze (school/werk) de ruimte geven om mijn geloof te praktiseren'	103
SAMENVATTING DEEL III	106
6. Conclusie	108
Literatuurlijst	114

1. Inleiding en probleemstelling

Jonge moslims staan in Nederland volop in de maatschappelijke, politieke en wetenschappelijke belangstelling. Hun oriëntatie, hun kansen en keuzes worden gezien als de lakmoesproef van de positie en het functioneren van moslims in Nederland (Korf 2007). Bijzondere belangstelling gaat hierbij met name uit naar de jongens van Marokkaanse komaf - vrijwel alle jongeren van Marokkaanse oorsprong noemen zichzelf moslim (Entzinger 2000) – die te maken hebben met jeugdproblematiek als schooluitval, werkloosheid, criminaliteit en overlastgevend gedrag (Korf 2007).

Berichten over jongeren van Marokkaanse afkomst die overlast veroorzaken zijn niet meer uit de media weg te denken (Werdmölder 2005). In de grote steden wordt al gesproken van een Marokkanenprobleem, ook wel chiquer verwoord als Marokkanendrama (Jurgens 2007). In oktober 2008 is er een zogenoemde Marokkanentop georganiseerd waarin ministers, burgemeesters van steden met ervaring in de problematiek en het Openbaar Ministerie overleg voerden om specifiek de overlast van jongens van Marokkaanse komaf aan te pakken. Met de tijd zijn de ‘Marokkaanse jongens’ het symbool geworden voor overlastgevend en crimineel groepsgezag (De Jong 2007). Deze symbolisering lijkt niet enkel te berusten op beeldvorming vanuit de media en de politiek.

Ook in de wetenschap is in de afgelopen 20 jaar veel aandacht voor jongens van Marokkaanse komaf die te maken hebben met een cumulatie van genoemde jeugdproblematiek, waarbij de aandacht vooral uitgaat naar criminaliteit en overlastgevend gedrag¹. De cijfers van deze onderzoeken wijzen erop dat de jongens van Marokkaanse afkomst zijn oververtegenwoordigd² in de jeugdproblematiek in vergelijking met jongeren uit ieder andere bevolkingsgroep in Nederland (De Jong 2007: 14). Zo verlaten in de stad Amsterdam bijna zeven op de tien jongens met Marokkaanse wortels het onderwijs zonder bruikbaar diploma, veertig procent is werkloos en één op de tien staat bij de politie als verdachte geregistreerd (O+S 2006). Recent zijn door Bovenkerk (2009) jeugdcriminaliteitscijfers gepresenteerd³ die erop wijzen dat in Rotterdam 55% van de jongens van Marokkaanse komaf van 18 t/m 23 jaar met de politie in aanraking is gekomen op verdenking van een delict⁴. Daarbij recidiveert 90% van de jongens van Marokkaanse komaf tegenover 60% van de autochtonen. Bovenkerk verwacht dat de cijfers in Rotterdam ook gelden in andere steden.

Om de oververtegenwoordiging van jongens van Marokkaanse komaf in de genoemde jeugdproblematiek te begrijpen en te verklaren, gebruikten onderzoekers hier aanvankelijk de algemene verklaringen voor. Meer specifiek wordt dit verklaard uit processen van migratie. Hierbij wordt dan vooral gewezen op de sociaaleconomische achterstand en de lage maatschappelijke positie van de ouders waarin

¹ (o.a. Bovenkerk 1989, 1991, 1992, 1993, 1995; Kaufman & Verbaeck 1986; Van Gelder & Sijtsma 1988, 1990; Werdmolder 1986, 1990, 2005; Sijtsma 1989; Junger 1990; Van Gelder 1992, 1995; Coppes et al. 1997; Van Oosterwijk et al. 1999; Solm & Rotteveel 2000; Van der Totte & Stol 2000; Harchaoui 2001; De Jong & De Haan 2000; Boutelier & Vinke 2002; Noorda 2003; Pels 2003; Walberg 2004; Blom et al. 2005; Van Gemert & De Jong 2005; Jurgens 2007; De Jong 2007).

² Het begrip oververtegenwoordiging houdt in dat het aandeel van de jongens van Marokkaanse komaf in de jeugdproblematiek in Nederland, groter is dan het aandeel van de Marokkanen in de bevolkingssamenstelling.

³ Volkskrant, 3 juni *Veel jonge criminele allochtonen in Rotterdam*.

⁴ Voor Antilliaanse en Surinaamse Rotterdamers in dezelfde leeftijdscategorie is dat 40 procent, voor Turks-Nederlandse mannen 36, en voor autochtone Rotterdamers 18,4 procent.

tweede generatiemigranten opgroeien. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de taalachterstand, het lage opleidingsniveau van de ouders en het moeten rondkomen van een bescheiden gezinsbudget. Dergelijke achterstanden en posities zouden negatieve invloed hebben op de schoolprestaties/participatie, het vinden van werk en verval in crimineel gedrag. Deze achterstand in sociaaleconomische situatie en maatschappelijke positie verklaren echter de aard en omvang van de genoemde problematiek bij deze jongens niet volledig. Jongens met een andere etnische achtergrond (zoals bijvoorbeeld jongens van Turkse komaf) opgroeiend in een vergelijkbare achterstandspositie hebben minder met genoemde problematiek te maken dan de jongens van Marokkaanse komaf (Junger 1990).

Verschillende onderzoekers wijzen als verklaring voor deze oververtegenwoordiging op verschillende oorzaken. Grofweg zijn hierin twee denkrichtingen te onderscheiden die onderling discussiëren over de waarde en invloed van de aangewezen oorzaken. Zo wijst de ene denkrichting op de Marokkaanse cultuur die de jongens met zich meedragen en het cultuurconflict dat hierdoor ontstaat tussen de botsende waarden- en normenstelsels van de Nederlandse en de Marokkaanse cultuur (Werdmölder 2005; Van Gemert 1998). De andere denkrichting wijst op een stelsel van groepsprocessen binnen de straatcultuur waar waarden- en normenstelsels heersen die zouden botsen met het dominante stelsel in de Nederlandse maatschappij (De Jong 2008). Zo zouden de jongeren te veel tijd op straat doorbrengen en het contact met overige sociale netwerken (in het onderwijs, de arbeidsmarkt, maar ook thuis en dus ook met hun culturele achtergrond) verliezen, waardoor zij steeds minder belang hechten aan het tonen van conventioneel gedrag.

Vrij van (empirisch) onderzoek wordt er in het publieke debat, in de media en politiek, veel gespeculeerd over andere mogelijke oorzaken voor de problematiek. De Islam als genoemde oorzaak van het probleem lijkt in dit debat het hardst te klinken.

Maussen (2006) noemt het opmerkelijk hoe allerlei vraagstukken en problemen rondom de jongens van Marokkaanse komaf worden besproken als problemen van 'de Islam' en 'moslims'. Daarbij gaat het om zaken als taal- en leerachterstand, het gedrag van hangjongeren, werkloosheid of criminaliteit. Op deze manier lijkt er in het debat een associatie te zijn geconstrueerd tussen dergelijke (jeugd)problematiek (denk bijvoorbeeld aan de zogenaamde 'straatterreur') onder de jongens van Marokkaanse komaf en de Islam (Schinkel 2007). Moslims in Nederland worden er ook veelvuldig mee geconfronteerd dat zij het niet zo nauw nemen met het participeren in de Nederlandse samenleving (denk hierbij aan participatie binnen het onderwijs, de arbeidsmarkt, het houden aan de wet en het onderhouden van contacten met autochtone Nederlanders) en niet loyaal zouden zijn aan Nederland. Naast de dubbele nationaliteit wordt de Islam hier als reden voor aangevoerd (Berger 2008). Enkele – momenteel in de peiling stijgende - landelijke en gemeentelijke politici hebben kritiek op de Islam en moslims zelfs tot leitmotif van hun politiek bestaan gemaakt (Maussen 2006). Tegengeluid op deze associatie tussen de Islam en de jeugdproblematiek is in het publieke debat in mindere mate te horen⁵. Zo beweren sommigen dat de Islam en moskeeën niets met de problematiek te maken hebben

⁵ Een van de keren dat deze tegengeluiden te horen waren, was bijv. bij de Nederlands Islamitische Omroep in het programma Nioscoop in de uitzending van 7 juni 2009. Hierin lag de concentratie op de flinke overlast die een groep jongeren van Marokkaanse komaf dat jaar in Gouda veroorzaakte en wat de gemeente, het welzijnswerk en moskeeën (kunnen) betekenen in de aanpak van de problematiek.

en zich hier ook niet in dienen te bemoeien⁶. Enkele anderen beweren dat de Islam en de moskee juist de oplossingen bieden voor de problematiek⁷.

Er wordt al met al dus veel gespeculeerd over de rol van de Islam bij jeugdproblematiek onder de jongens van Marokkaanse komaf. Waar er vooral over de Islam wordt gesproken als een problematisch factor in dit verband, daar zeggen sommigen dat de Islam er niets mee te maken heeft en weer anderen zeggen dat de Islam juist de oplossing biedt voor de problematiek. Wat valt er wetenschappelijk gezien nu voor deze drie verschillende veronderstellingen te zeggen?

Ruim tien jaar geleden in een onderzoek naar criminaliteit van allochtone jongeren (Angenent 1997: 113) deed zich al de vraag voor naar de rol van de Islam bij jeugdproblematiek onder moslimjongeren (van Turkse en Marokkaanse komaf). Toen was er nog geen onderzoek naar gedaan en ook nu, meer dan tien jaar later – na tientallen onderzoeken die inmiddels over de doelgroep (jonge moslims met jeugdproblematiek) zijn gepasseerd – is empirisch onderzoek dat zich specifiek richt op de rol van de Islam bij jeugdproblematiek onder jonge moslims niet verricht. In bijvoorbeeld een recent uitgevoerd onderzoek door NICIS (Vollebergh e.a. 2008) *‘Marokkaanse probleemjongeren: risicoprofielen en aangrijpingspunten voor preventie’* richten de onderzoekers zich op persoonlijkheidsaspecten, emotionele en gedragsproblemen, familiesituatie, sociaaleconomische achtergrond, ervaren discriminatie, drugs- en drankgebruik en de delictkenmerken van de jongeren, maar komt de Islamitisch geloofsbeleving van de jonge moslims met jeugdproblematiek niet ter sprake. Met dit scriptieonderzoek beoog ik in deze lacune voorzien.

De eerder besproken speculaties over en geconstrueerde associaties tussen de Islam en jeugdproblematiek als schooluitval, werkloosheid, criminaliteit en overlastgevend gedrag onder jonge moslims (met name de jongens van Marokkaanse afkomst) zullen in dit onderzoek op basis van sociologisch kwalitatief empirisch onderzoek onderzocht worden. Omdat dit onderzoek zich toespitst op de rol van de Islam in dit verband zullen ook moslimjongeren van een andere komaf dan de Marokkaanse hierin worden betrokken. Dit leidt dan ook naar de volgende hoofdvraag in dit onderzoek:

Welke rol speelt de Islamitische geloofsbeleving bij jeugdproblematiek onder jonge moslims?

De centrale begrippen in deze hoofdvraag worden allereerst ingeleid, gedefinieerd en afgebakend in het nu volgende *Conceptueel kader*. In *het theoretisch kader* zijn drie te veronderstellen hypothesen waar mogelijk onderbouwd met eerdere onderzoeksresultaten. Aan de hand hiervan zal worden besproken wat nog nader onderzoek behoeft. Middels diepte interviews die ik afneem bij jonge moslims die momenteel of in het verleden zelf met jeugdproblematiek te maken hebben (gehad), beoog ik de nodige empirie te verzamelen om in de bestaande lacune te voorzien. In deze interviews gaat de aandacht uit naar de jeugdproblematiek van de

⁶ Bijv. Yusuf Mohandis, gemeenteraadslid voor de PvdA in Gouda, antwoordde in dit voorgenoemde programma; “Een pastoor wordt toch ook niks gevraagd in de aanpak van witte jongens met een probleem. Daar heb je aparte instanties voor. De moskee is er niet om sociaal economische problematiek aan te pakken.” Volgens hem heeft de Islam en de moskee niets met de jeugdproblematiek te maken.

⁷ Mustapha Bouharrou, woordvoerder van de moskeeën in Gouda, vertelde dat de moskeeën graag iets willen betekenen, ook ideeën hebben, maar niet over de benodigde middelen beschikken. Yassin El Forkani stelt op 18 juli 2009 in Trouw in het artikel ‘Moskee kan oplossing bieden’, dat het Islamitisch geloof bij jongeren van Marokkaanse komaf die te maken hebben met jeugdproblematiek de sleutel is naar een betere toekomst.

jongeren, hun Islamitische geloofsbeleving en de relatie hiertussen. De gehanteerde methodes van onderzoek en analyse bespreek ik in het hoofdstuk: *methode van onderzoek en analyse*. Inzicht in de resultaten van het onderzoek geef ik in het empirisch hoofdstuk: *de empirische inzichten*. In dit hoofdstuk presenteer ik verspreid over drie delen de inzichten met betrekking tot 1) de jeugdproblematiek, 2) de Islamitische geloofsbeleving en 3) de relatie hiertussen. Ten slotte biedt de *conclusie* aan de hand van de theoretische en empirische inzichten in dit onderzoek, antwoord op de zojuist gestelde hoofdvraag.

2. Conceptueel kader

Alvorens ik overga op het onderzoeken van de in de inleiding voorgestelde thematiek, zal ik in dit conceptueel kader de centrale termen binnen dit onderzoek; *de Islamitische geloofsbeleving*, *jonge moslims* en *jeugdproblematiek* inleiden, definiëren en afbakenen.

2.1 De Islamitische geloofsbeleving

2.1.1 Basale uitgangspunten van de Islam

De term ‘Islam’ wordt vaak vertaald als ‘zich onderwerpen’ aan God, of ‘de vrede deelachtig worden’ van God. (Ramadan 2005: 25). De Islam is meer dan enkel een geloof, het is een manier van leven en omvat dus meer dan religieuze voorschriften en geloofsvoorstellingen. De Islam is alles omvattend en kan als levenswijze niet los gezien worden van andere aspecten in het leven (Al-Qardawi 2006: 94).

In de ogen van een moslim (vrij vertaald; ‘iemand die zich overgeeft’) bestaat de Islam eigenlijk al vanaf het moment dat God de aarde en de mens schiep, maar het geloof is steeds weer in verval geraakt. Gods boodschap is herhaaldelijk geopenbaard aan profeten⁸, van wie de profeet Mohammed de laatste was. De profeet Mohammed heeft de zuivere Islam van God geopenbaard gekregen en het vervallen geloof hersteld met als doel deze te delen met de gehele mensheid.

In deze boodschap draait het wat de geloofsleer betreft om het geloof in de Eenheid van God, het bestaan van een hiernamaals, van de profeten, hun boeken, engelen, een dag waarop ieder mens verantwoording zal moeten dragen voor hetgeen hij of zij in dit leven heeft bewerkstelligd en het lot. In de Islamitische geloofspraktijk staan de door moslims zogenoemde vijf zuilen centraal. De vijf zuilen zijn het uitspreken van de geloofsbelijdenis, het dagelijks uitvoeren van de vijf rituele gebeden, het geven van aalmoezen, het jaarlijkse vasten in de maand Ramadan en het ondernemen van de bedevaart naar Mekka. Verder biedt de Islam moslims een moraal in hun relatie met God, met hun omgeving (de medemens en de natuur/schepping) en zichzelf (hun eigen lichaam, ziel, verlangens, ambities, beperkingen, etc.). De Islam is zoals gezegd alomvattend en het is de uitdaging voor een moslim om alle aspecten van zijn leven in dienst te stellen van God. God dienen, tevreden stellen, is voor moslims daarmee het doel en de opgave van de mens. Inspiratiebron en leidraad hiervoor zijn voornamelijk; de Koran - een document waarvan moslims geloven dat het de exacte woorden zijn van God zoals deze zijn geopenbaard aan de profeet Mohammed - en de hadith - traditieliteratuur over de leefwijze en uitspraken van de profeet Mohammed -.

Meer dan een miljard mensen verspreid over de wereld geloven in de Islam zoals deze bijna 1400 jaar geleden is verspreid door de profeet Mohammed. Evenwel is het eigenlijk onmogelijk om te spreken over ‘de Islam’. Hoewel sommige moslims de uniformiteit en universaliteit van hun geloof benadrukken, is de Islam

⁸ De Islam spreekt over 124.000 verschillende profeten die in de loop der geschiedenis verspreid over de wereld Gods boodschap aan mensen hebben verkondigd. Enkele tientallen profeten zijn binnen de Islamitische traditie bekend bij naam waaronder de profeten die zijn genoemd in de Tora en Bijbel. Moslims zien de Islam en hun koran dan ook in de traditie staan van het Jodendom en het Christendom en geloven dat Mohammed in essentie dezelfde boodschap heeft verkondigd als bijv. Abraham, Mozes en Jezus (die volgens moslims profeten zijn net als Mohammed).

zeker geen homogeen fenomeen. Weliswaar is er een vrij uniforme kern van geloofsopvattingen en rituelen zoals deze hierboven kort is toegelicht. Zowel door politieke als door religieuze en culturele oorzaken is er niettemin in de loop der tijd een diversiteit ontstaan aan interpretaties van de oorspronkelijke boodschap van de koran en de profeet Mohammed.

2.1.2 De Islam en moslims in Nederland

Door processen van globalisering is Nederland een multicultureel(/-religieus) land geworden. Met name in de grote steden van Nederland concentreert zich een diversiteit van culturen uit uiteenlopende streken van de wereld. Het aantal jongeren in een stad als bijvoorbeeld Rotterdam dat minstens één ouder heeft die buiten de zogenoemde westerse wereld is geboren (in de statistieken aangeduid als niet-westerse allochtoon) ligt op iets meer dan de helft (CBS 2006). Ongeveer de helft van de zogeheten 'niet-westerse allochtonen' in Nederland is moslim (Entzinger 2006). In totaal betreft het omstreeks 850.000 mensen. De Islamitische traditie in Nederland is jong in vergelijking met bijvoorbeeld de eeuwenoude geschiedenis van de Christelijke en Joodse traditie in Nederland. Daarnaast wordt de Islamitische gemeenschap gekenmerkt door een etnische variatie, een variatie die groter is dan de religieuze. Zo begon de migratie van moslims naar Nederland in de jaren vijftig en kende verschillende beweegredenen en achtergronden.

De eerste migratiestromen van moslims hadden voornamelijk te maken met de koloniale banden die Nederland onderhield met Suriname (waar aanzienlijke groepen Islamitisch minderheden wonen) en (Islamitisch) Indonesië. De arbeidsmigratie van moslims uit Turkije en Marokko – en in kleinere getallen uit Tunesië, Pakistan en Joegoslavië - kwam in de jaren zestig op gang en werd in het midden van de jaren zeventig gevolgd door gezinshereniging. In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw neemt de variatie in afkomst en beleving binnen de Islam in Nederland toe met de komst van asielzoekers uit moslimlanden als Irak, Bosnië, Afghanistan, Iran en Somalië. Hiernaast zijn er in de loop der tijd ook Nederlanders van autochtone komaf bekeerd tot de Islam (Douwes 2005). De migrantengroepen organiseerden zich vaak op basis van hun etniciteit (moedertaal) en migratiemotieven. Dit had ook zijn weerslag op de religieuze organisaties die zij vaak voornamelijk voor hun eigen etnische gemeenschap opzetten. De beeldvorming over moslims in Nederland wordt vooral bepaald door de Nederlandse moslims van Marokkaanse en Turkse komaf. Begrijpelijk, want zij vormen de grootste etnische groepen waarvan de overgrote meerderheid zich moslim noemt (Entzinger 2008). Maar moslims treffen we dus ook aan onder andere etnische groepen, denk dus aan de Nederlanders van Surinaamse, Irakese, Afghaanse, Indonesische, Iranese, Bosnische, Somalische en ook autochtone komaf (Douwes 2005).

De prominente rol van de Islam op het wereldtoneel lijkt de verhoudingen tussen moslims en niet-moslims ook in Nederland te hebben beïnvloed (Entzinger, 2006). Het beeld van de Islam lijkt vooral te zijn bepaald door de terroristische aanslagen die in de naam van Islam zijn gepleegd. De aanslagen van 9-11 in de Verenigde Staten komen hierin het sterkst naar voren. Daarnaast hebben ook de oorlogen in Irak en Afghanistan de verhoudingen tussen moslims en niet-moslims wereldwijd verscherpt. De aanslagen in Londen en Madrid waarbij in de uitvoering ook tweede generatiemigranten betrokken waren, deden de beeldvorming van de Islam in het algemeen en in dit geval ook die van jonge moslims in het westen geen goed.

Zo is er in de afgelopen jaren in Nederland veel te doen over de Islam. Daarbij komt dat het merendeel van de moslims in Nederland immigrant is, of behoort tot de tweede of derde generatie kinderen van immigranten. Discussies over de Islam in Nederland zijn hierdoor ook sterk verbonden geraakt met discussies over migratie, integratie en inburgering. Het publieke debat over moslims in de Nederlandse samenleving wordt gedomineerd door uiteenlopende thema's als radicalisering, Islamitische scholen, handen schudden, overlastgevend gedrag op straat, hoofddoeken, leerachterstand, de werving van imams in het buitenland, uithuwelijking, moskeearchitectuur, onderdrukking van vrouwen, werkloosheid, de dreiging van terroristische aanslagen, boerkinis en discriminatie. Vaak ingewikkelde thema's die gevoelig liggen, maar het debat wordt op scherpe toon gevoerd (Maussen 2006). Ten dele komt dit door de zojuist besproken rol van de Islam op het wereldtoneel, met gebeurtenissen in eigen land hieraan toegevoegd als: de moord op Theo van Gogh, doodsb bedreigingen aan politici en opiniemakers vanwege hun uitlatingen over de Islam en aanslagen op moskeeën en Islamitische basisscholen (ibid.). Hiernaast zou er volgens sommige opiniemakers en politici in Nederland te lang sprake zijn geweest van een cultuur van vermijding (De Beus 1998). Bij velen is de indruk ontstaan dat de interetnische verhoudingen zich hebben verhard en het proces van aanpassing van allochtonen aan de autochtonen stagneert. Deze aanpassing wordt voornamelijk gemeten aan de hand van het contact met autochtonen, het delen van waarden en normen, de participatie en prestaties in het onderwijs en op de arbeidsmarkt en het volgen van de Nederlandse wet. Het maatschappelijk discours is hierom verschoven van een 'soft' multiculturalisme naar een 'hard' assimilationisme (Entzinger 2006). In de laatste jaren is het debat zo erg polemische geworden en in het kader van het 'doorbreken van taboes' en 'het durven benoemen van problemen' passeren extreme uitspraken en beleidsvoorstellen de revue (Prins 2004). Enkele – momenteel in de peiling stijgende - landelijke en gemeentelijke politici hebben kritiek op de Islam en moslims zelfs tot leitmotif van hun politiek bestaan gemaakt (Maussen 2006).

De benaming 'moslim' voor een bevolkingsgroep in Nederland is van recente datum. Sinds de aanslagen van 11 september is in de loop van het debat deze benaming in zwang geraakt. Een term als 'allochtoon' en de nadere etnische of nationale aanduiding (Marokkaan, Turk of Somaliër) zijn steeds meer vervangen door 'moslim' (Berger 2008). Ongeveer 850.000 mensen in Nederland worden nu vernoemd naar hun religie, of ze nu wel of niet participeren en presteren in instituties als het onderwijs of de arbeidsmarkt, ze van diefstal leven of een goedbetaalde baan hebben in het bedrijfsleven, al dan niet praktiserend moslim zijn, en ongeacht of zij dezelfde cultuur of taal delen. Zo kan er worden gesproken van een etnisering van de Islam: het proces waarbij de Islam als een 'identity marker' gebruikt wordt (Kanmaz 2003). Maar ook moslims zelf identificeren zich in toenemende mate als moslim. Het is moeilijk vast te stellen of deze toenemende mate van identificatie voortkomt uit hun eigen gevoel van identiteit of een reactie is op het gebruik van de term (door niet-moslims) in het debat (Entzinger 2008). Ook is het niet altijd helder of er bij deze eigenbenaming sprake is van een religieuze beleving van identiteit of dat men kan spreken van een 'culturele' moslim (Berger 2008). De term culturele moslim wordt gebruikt voor moslims die de Islam niet praktiseren, maar zich er wel mee identificeren, omdat hun ouders bijvoorbeeld moslims zijn.

2.1.3 De Islamitische geloofsbeleving

Er bestaan binnen geloven – en zoals besproken ook binnen de Islam - veel verschillende interpretaties tussen geloofsgenoten over wat het geloof betekent, zou moeten betekenen, en hoe dit wordt beleefd of beleefd zou moeten worden. Dit onderzoek is vooral een sociologisch onderzoek. Wanneer dit onderzoek spreekt over; (de rol van) *de Islam* of *de Islamitische geloofsbeleving* dan wordt de Islam bedoeld zoals die door de onderzoeksgroep wordt ervaren en voorgesteld. Het draait om wat zij denken dat de Islam (voor hen) betekent en hoe zij deze beleven. Zo bespreek ik met de onderzoeksgroep bijvoorbeeld het belang van de Islam in hun leven, de betekenis hiervan, hoe dit zich uit in de (dagelijkse) praktijk en hoe dit zich verhoudt tot de problematiek.

Dit onderzoek is dus geen literaire theologische studie naar hoe leerstellingen in Islamitische fundamentele of literaire bronnen zich verhouden tot de jeugdproblematiek. Dat sluit niet uit dat bepaalde leerstellingen bijvoorbeeld in de vorm van korancitaten niet aan de orde kunnen komen in dit onderzoek. Bijvoorbeeld wanneer een respondent dergelijke leerstellingen zelf aanhaalt, dan zal dit ook worden meegenomen in het onderzoek, maar de Islambeleving van de respondenten staat centraal.

2.2 Jonge moslims

2.2.1 Jonge moslims in Nederland

Vanuit de zojuist geschetste achtergrond van de Islam en moslims in Nederland staan - zoals in de inleiding al werd gesteld - jonge moslims in Nederland volop in de maatschappelijke, politieke en wetenschappelijke belangstelling. Vanuit de oriëntatie, kansen en keuzes van jonge moslims tracht men inzicht te verkrijgen in de positie van moslims in de Nederlandse samenleving. Bijzondere interesse gaat hierbij zoals gezegd uit naar de participatie in het onderwijs en de arbeidsmarkt, het delen van waarden en normen en het volgen van de Nederlandse wet.

Uit een bestudering van wetenschappelijke onderzoeken die zich richten op jonge moslims valt vooral te concluderen dat er een pluriformiteit aan jonge moslims in Nederland bestaat die er allerlei varianten in leefstijl en religieuze beleving op nahoudt (De Koning & Bartels 2005). In verschillende onderzoeken⁹ worden typologieën binnen deze verscheidenheid aan leefstijlen en Islambelevingen geconstrueerd en gedefinieerd. Om ter inleiding van de onderzoeksgroep ook enig beeld van de diversiteit binnen de jonge moslimgemeenschap in Nederland als geheel mee te geven, weid ik hier kort uit over een typologie van Forum (Korf e.a. 2006, 2007). Hoewel ik de typologie in deze onderzoekenreeks en de in dit verband gedane constructies en definities - zo zal later blijken - ter discussie stel, acht ik deze typologie voor dit onderzoek de meest relevante.

Op grond van verschillende kwalitatief waargenomen leefstijlen en dimensies van Islambeleving onder jonge moslims destilleren de onderzoekers van Forum (Korf e.a. 2006: 127) een typologie bestaande uit vijf typen: *de conformisten*; *de neo-orthodoxen*; *de flexibelen*; *de hedonisten* en *de escapisten*. Aan de hand van de in het onderzoek aan de orde gekomen thema's ('wonen, werk & school', 'familie & vrienden', 'vrije tijd & uitgaan', 'levensgevoel & toekomstbeleving', 'religie', 'flirts, relaties & huwelijk', 'beeldvorming en acceptatie') worden de

⁹ Shadid en Koningsveld (1996), Bielefeldt (2000) en Ramadan (2005).

verschillende typen beschreven. Hierbij moet worden opgemerkt dat het draait om een kwalitatieve studie die zich heeft gericht op de variatie en verscheidenheid van de moslimjongeren en dus geen aanspraken heeft kunnen doen op de omvang van de verschillende groeperingen.

De relevantie van deze typologie vind ik vooral in het inzicht dat het onderzoek tracht te bieden in de wijze waarop de mate van iemands geloofsbeleving zich al dan niet verhoudt tot het belang dat iemand hecht aan school en werk (Korf e.a. 2006: 138). Zo loopt bijvoorbeeld bij de zogenoemde *hedonisten*, de *flexibelen* en de *neo-orthodoxen* de mate van religiositeit tussen deze typen sterk uiteen van laag tot hoog en hechten zij allen veel belang aan het presteren op school en werk. Daarnaast is de mate van religiositeit bij de *flexibelen*, de *conformisten* en de *escapisten* min of meer gemiddeld en functioneren zij binnen de Nederlandse samenleving op totaal verschillende manieren¹⁰. Zo hechten de *flexibelen* veel belang aan school en werk, maar is de aandacht die *escapisten* hieraan geven beperkt en hebben zij te maken met een cumulatie van jeugdproblematiek als schooluitval, werkloosheid, criminaliteit en/of overlastgevend gedrag.

2.2.2 Jonge moslims met jeugdproblematiek

De beschrijving van de *escapisten* in het onderzoek van Forum (Ibid.) lijkt, gezien het beschreven verband tussen deze groep jonge moslims en genoemde jeugdproblematiek, van toepassing op de onderzoeksgroep die centraal staat in mijn onderzoek (jonge moslims met jeugdproblematiek). Het zijn dan ook deze jongeren die vanwege deze jeugdproblematiek, waaronder met name hun overlastgevend gedrag op straat, geregeld ter sprake komen in het publieke debat. Het onderzoek van Forum (Ibid.) is met de beschrijving van de door hen zogenoemde *escapisten* het enige onderzoek dat – hoewel beperkt - enigszins aandacht schenkt aan de geloofsbeleving van jonge moslims die te maken hebben met jeugdproblematiek. In aanloop naar het theoretisch kader en de daarop volgende empirische inzichten, kan enige uitweiding over de door Forum geschetste beschrijving van deze groep als een opstapje worden gezien naar de theoretische en empirische verdieping die volgt.

De groep jonge moslims die te maken hebben met genoemde jeugdproblematiek worden door Forum (Ibid.) dus de *escapisten* genoemd. Deze groep bestaat vrijwel geheel uit jongens en wordt door de onderzoekers geassocieerd met ‘roes zonder werk’. De jongens zijn vooral van Marokkaanse komaf. Door hun sociaaleconomische positie en justitiële contacten worden zij ook wel beschouwd als ‘gettojongens’ en ‘probleemjongens’. Zij verkeren in hun pubertijd en/of adolescentiefase (in de leeftijdscategorie van 12 t/m 25 jaar) en hebben vaak problemen op school, hebben een onafgeronde opleiding of hebben problemen met het vinden van werk. Langdurige werkloosheid ligt dan ook op de loer. Deze jongens verblijven veel van hun tijd buiten op straat waar geregeld wordt gedronken en gebloed. Sommigen geven geregeld overlast of zijn actief in de criminaliteit. Zij leven van dag tot dag en hebben een onrealistisch beeld van hun toekomstperspectief waarbij zij zich identificeren met maffiosi. De jongens schuiven de schuld van de problemen waar zij mee kampen het liefst op een ander. Zo krijgt de ander vaak de schuld van hun falen. Zij geven dan ook vooral de Nederlanders de schuld van het slechte imago dat de jongeren van Marokkaanse komaf dragen. Zij zijn trots op

¹⁰ De conclusies die men hieruit kan afleiden, worden besproken in paragraaf 3.2.

hun Marokkaan zijn en vinden ook hun moslimidentiteit heel belangrijk. De jongens doen mee aan de ramadan, maar gaan zelden naar de moskee. Zij vinden het belangrijk dat een meisje als maagd het huwelijk in gaat, een eis die voor henzelf niet geldt. Zij willen trouwen met een Islamitisch meisje van dezelfde etniciteit en de invloed van de ouders bij hun partnerkeuze is groot. De religiositeit van deze jongeren wordt door de onderzoekers gewaardeerd als iets boven gemiddeld. Belangrijk hierbij is dat de jongeren worden getypeerd als escapisten door hun perspectiefloosheid, die niet zo zeer verwijst naar een crisis in hun geloofsbeleving als wel naar hun deviante en problematische leefstijl.

Hoe deze zogenoemde escapisten nu hun geloof beleven komt enkel oppervlakkig aan bod (ze doen mee aan de ramadan, gaan zelden naar de moskee, wensen te trouwen met een Islamitische partner). In het onderzoek van Forum wordt er bij de beschrijving van de verschillende typen - en zo ook bij de escapisten - enkel gesproken over de *mate* van religiositeit, maar er kan hiernaast ook sprake zijn van verschillende *manieren* van religiositeit en de uiting hiervan in de dagelijkse praktijk. Zo spreekt men - ook in de onderzoekenreeks van Forum - van een Islam met een grote verscheidenheid aan interpretaties en opvattingen waarmee je allerlei kanten op kan (Peters 2008; Ramadan 2005; Pels 2008; Phalet 2000; Demant 2005). Wat de Islam nu voor deze jongens betekent en met name hoe hun geloofsbeleving zich verhoudt tot hun (beperkte) toekomstperspectief en hun deviante en problematische leefstijl komt in het onderzoek van Forum bijvoorbeeld niet ter sprake. Inzichten hieromtrent zijn essentieel om een gedegen antwoord te kunnen vormen op de gestelde hoofdvraag. De nodige inzichten behoeven nader onderzoek en zullen in mijn onderzoek nader worden onderzocht.

2.3 Jeugdproblematiek

De participatie en prestaties in instituties als het onderwijs, de arbeidsmarkt en het volgen van de Nederlandse wet, worden gezien als belangrijke indicatoren om de positie van burgers in een samenleving inzichtelijk te maken. Waar er belangstelling is voor de oriëntatie, kansen en keuzes van jonge moslims, daar gaat de aandacht dan ook uit naar problematiek als; schooluitval, werkloosheid, jeugdcriminaliteit en overlastgevend gedrag. Dit blijkt onder meer uit de - in de inleiding beschreven - aandacht die deze problemen krijgen wanneer er wordt gesproken over en onderzoek wordt gedaan naar jeugdproblematiek onder jonge moslims. Onder jeugdproblematiek wordt in dit onderzoek dan ook verstaan; schooluitval, jeugdwerkloosheid, jeugdcriminaliteit en overlastgevend gedrag.

Zowel uit eerder onderzoek¹¹ als uit de empirische inzichten¹² blijkt dat de onderzoeksgroep te maken heeft met een cumulatie van genoemde jeugdproblematiek. In een onderzoek naar criminaliteit onder allochtone jongeren uit 1998 uitgevoerd door Angenent wordt uiteengezet hoe deze problemen vaak in het verlengde van elkaar liggen en/of met elkaar zijn verweerd.

Zo beschrijft Angenent (1998) de school als het eerste maatschappelijke instituut waarmee je als kind/leerling daadwerkelijk kennismaakt. De school kan gezien worden als een soort voormaatschappelijke

¹¹ Zoals besproken in de vorige paragraaf.

¹² In hoofdstuk 5.

wereld. Zij die zich op school kunnen handhaven, maken een goede kans om ook in de maatschappij overeind te blijven. Het functioneren van leerlingen op school heeft invloed op bijvoorbeeld hun identiteitsontwikkeling, hun latere baan en hun latere sociale status. Jongeren die zonder diploma van school gaan blijken een groter criminaliteitsrisico te hebben dan jongeren die wel hun diploma halen. Jongeren die hun schoolopleiding niet voltooien blijken al gedurende hun schoolloopbaan vaker crimineel gedrag te vertonen dan de jongeren die wel hun opleiding afmaken. Daarbij gaan jongeren die gestopt zijn met hun school hier ook gemiddeld genomen langer mee door. Dit komt vooral omdat zij na het verlaten van hun school moeilijk in het arbeidsproces terecht komen vanwege hun beperkte scholing. Het beperkte inkomen, gebrek aan structuur, de ongebondenheid aan conventionele instituten en de vrije tijd maken criminaliteit voor werkloze jongeren aantrekkelijker. Meestal betekent voortijdig schoolverlaten evenwel werkloosheid en de criminaliteit onder werkloze voortijdig schoolverlaters is uitzonderlijk hoog. Getuige het gegeven dat werkloze jongeren die delicten plegen dat meestal al deden voordat zij werkloos werden (nog op school zaten) kan er ook gesproken worden van een omgekeerde relatie: wanneer iemand bijvoorbeeld door een crimineel verleden geen werk kan krijgen of ontslagen wordt. Zo zijn de problemen op verschillende manieren met elkaar verweven, aldus Angenent (1998).

Overigens zal er in dit onderzoek verder geen aandacht worden besteed aan de verwevenheid van en relatie tussen schooluitval, werkloosheid, criminaliteit en overlastgevend gedrag. Ook beoog ik met dit onderzoek geen uiteenzetting te bieden van de verschillende oorzaken hiervan om zo de jeugdproblematiek onder deze doelgroep te verklaren. Mijn inziens vergen dergelijke intenties onderzoeken op zich. Heel dit onderzoek draait om hoe de Islamitische geloofsbeleving van jonge moslims die te maken hebben met jeugdproblematiek zich tot de problematiek verhoudt. Daar waar aspecten als de manifestatie van de problematiek of de oorzaken hiervan in dit onderzoek ter sprake komen, gebeurt dit dus enkel met het uiteindelijke doel om na te gaan welke rol de Islamitische geloofsbeleving speelt bij jeugdproblematiek onder jonge moslims.

3. Het theoretisch kader

Nu helder is waar het over gaat, dient te worden uitgewerkt wat binnen de wetenschap bekend is over de rol van de Islamitische geloofsbeleving bij jeugdproblematiek onder jonge moslims. Zoals in de inleiding al werd gesteld is empirisch onderzoek dat zich specifiek hierop richt niet verricht. Wel valt er uit onderzoek naar (o.a. de geloofsbeleving van) jonge moslims in het algemeen en onderzoek naar allochtone jongeren (waaronder vooral van Marokkaanse komaf) en jeugdcriminaliteit/-problematiek enige resultaten over de rol van de Islam bij jeugdproblematiek onder jonge moslims te destilleren. Aan de hand van een literatuurstudie ga ik in dit theoretisch kader na wat er al over de rol van de Islamitische geloofsbeleving in dit verband valt te stellen en wat nader onderzoek behoeft.

Dit theoretisch kader is uitgewerkt aan de hand van drie mogelijke hypothesen naar aanleiding van de hoofdvraag in dit onderzoek. Zo zijn er drie mogelijke antwoorden te verwachten als antwoord op de vraag: welke rol speelt de Islamitische geloofsbeleving bij jeugdproblematiek onder jonge moslims?

1. De Islamitische geloofsbeleving werkt jeugdproblematiek bij jonge moslims in de hand.
2. De Islamitische geloofsbeleving heeft geen invloed op jeugdproblematiek bij jonge moslims.
3. De Islamitische geloofsbeleving helpt jeugdproblematiek bij jonge moslims op te lossen.

Deze drie hypothesen lijken zoals in de inleiding al werd belicht ook in het publieke debat te worden vertegenwoordigd en hier wordt over en weer over gespeculeerd. Middels een literatuurstudie ga ik per hypothese na wat er op basis van eerder wetenschappelijk onderzoek voor valt te zeggen en wat nader onderzoek behoeft.

3.1 De Islamitische geloofsbeleving werkt jeugdproblematiek bij jonge moslims in de hand.

Gedurende de literatuurstudie en de uitwerking hiervan blijkt deze eerste hypothese; 'De Islamitische geloofsbeleving werkt jeugdproblematiek bij jonge moslims in de hand' niet zo eenduidig als deze in eerste instantie lijkt. Zo is er een onderzoekster (De Ruiter 2009) die oppert dat de Islam an sich jeugdproblematiek in de hand werkt. Een andere onderzoeker (Werdmölder 2005) spreekt over verschillende Islamitische geloofsbelevingen en lijkt deze volgens hem door sommigen op een problematische manier te worden beleefd. Weer een andere onderzoekster (Pels 2008) stelt dat de Islam als religie an sich niet het probleem is, maar dat de Islam als anker voor identiteit, een gebrek aan religieuze begeleiding en de combinatie met de manier waarop er in Nederland met de Islam en moslims wordt omgegaan jeugdproblematiek in de hand werken.

Zo oppert Corine de Ruiter (e.a. 2009), hoogleraar forensische psychologie in Maastricht, die in opdracht van het ministerie van Justitie de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren in kaart heeft gebracht, dat de Islam mogelijk een van de oorzaken is van delinquent gedrag. Volgens de Ruiter hebben Marokkaanse en Turkse jongeren door de Islamitische achtergrond een 'achterstand in hun morele ontwikkeling'.

Deze achterstand is één van de factoren die crimineel gedrag kunnen veroorzaken: wetenschappelijk is aangetoond dat delinquenten vaak een verminderde gewetensfunctie, minder empathisch vermogen en minder agressiecontrole hebben. Dit minder goed ontwikkelde ‘moreel redeneren’ van jongeren van Marokkaanse en Turkse komaf is volgens De Ruiters te verklaren uit de Islamitische achtergrond van deze minderheidsgroepen. Zo stellen de onderzoekers dat binnen de Islam de nadruk ligt op gehoorzaamheid aan en respect voor de ouders. Individualisme en onafhankelijkheid worden minder belangrijk gevonden¹³ – en dit zijn volgens de onderzoekers juist de eigenschappen die de morele ontwikkeling tot een hoger niveau kunnen brengen. Niet-Islamitische kinderen groeien volgens de onderzoekers op met een democratische onderhandelingsstijl en veel overleg met de ouders, waardoor ze leren meebeslissen. Islamitische kinderen zouden daarentegen vaak opgroeien in een gezinsstructuur waarin zij ‘alleen maar bevelen moeten opvolgen’. Hierbij komt dat jongeren van Marokkaanse komaf te maken hebben met andere achtergrondfactoren dan jongeren van Turkse komaf. Marokko is in vergelijking met Turkije minder geïndustrialiseerd en minder democratisch en ook hebben vrouwen in Marokko minder politieke rechten, wat analfabetisme in de hand werkt. Zo worden er door de onderzoekers wat verschillen opgesomd die ook verklaringen zouden bieden voor het verschil in omvang van de problematiek tussen jongeren van Marokkaanse en Turkse komaf. De onderzoekers achten het ‘plausibel’ dat de Islamitische achtergrond het problematische gedrag in de hand werkt, empirisch bewijs voor deze stelling ontbreekt echter. Autoritaire ouders die er niet in slagen hun kind de weg te wijzen in een liberale samenleving moeten volgens de Ruiters (Ibid.) op opvoedles, scholen en maatschappelijk werkers moeten ontporende kinderen zo vroeg mogelijk signaleren en de sociale cohesie in de buurt moet versterkt worden.

Tot op heden lijkt dit het enige onderzoek te zijn dat zich specifiek richt op een verband tussen de Islam(-itische geloofsbeleving) en jeugdproblematiek. Ook is dit het enige onderzoek dat expliciet de Islam noemt als oorzaak van de jeugdproblematiek. Los van het gegeven dat het onderzoek n.a.v. eerdere onderzoeken vragen oproept die zijn weergegeven in de voetnoten biedt het onderzoek geen empirisch bewijs. Wel biedt dit onderzoek van de Ruiters een goede aanleiding om bij de respondenten in dit onderzoek na te gaan hoe zij hun opvoeding hebben ervaren, welke rol de Islam hierin heeft gespeeld en welke invloed dit heeft gehad op hun morele ontwikkeling.

Volgens Werdmölder (2005) – cultureel antropoloog en criminoloog, die al sinds de jaren negentig onderzoek doet naar jongens van Marokkaanse komaf met jeugdproblematiek - liggen de oorzaken van de problematiek (crimineelgedrag, antisociaal gedrag en schooluitval) in de Marokkaanse opvoeding en cultuur. Zo wijst hij ook net als De Ruiters (2009) vooral op de autoritaire en eergevoelige manier van opvoeden, maar hij noemt dit dus kenmerkend voor de Marokkaanse opvoeding en cultuur en de rol van de Islam is hierin niet goed duidelijk. Op de momenten dat hij expliciet over de Islam spreekt, dan zegt hij dit uitdrukkelijk niet als culturele verklaringfactor voor de jeugdproblematiek op te werpen. Ter onderbouwing van de derde hypothese valt zelfs te lezen hoe volgens hem de Islam an sich eerder een rem vormt op de problematiek en criminaliteit in het

¹³ Hoe zij hierop komt is niet duidelijk. Fadil (2005) beschrijft bijvoorbeeld hoe moslimjongeren in België juist individualiseren met behulp van de Islam. Overigens laat ook Cesari (1998: 31) dat zien, wanneer zij aantoont hoe jongeren gebruikmaken van de Islam om zich als autonoom individu op te stellen.

bijzonder. Hij spreekt wel van een zekere wrijving tussen moslims en anders gelovigen, en dat een moslim wenst dat zijn geloof wordt gerespecteerd, toch stelt Werdmölder dat het criminele en antisociale gedrag niet voortkomt uit het geloof zelf. Hij verklaart dit vooral vanuit een laag gevoel van eigenwaarde, soms ook verongelijkheid. Ook wijst Werdmölder op enkele verkeerde imams in Nederland die een Islam prediken die de maatschappelijke kloof zou vergroten. Een Islam die de jongeren predikt zich afzijdig te houden van de Nederlandse maatschappij. Een Islam waar de jongeren gevoelig voor zouden zijn (Werdmölder 2005: 81). De Islam die door deze imams gepredikt wordt zou de problematiek volgens hem niet ten goede komen.

Hier lijkt Werdmölder dus te spreken van verschillende Islambelevingen. De Islam an sich werkt de problematiek niet in de hand, maar er zijn volgens hem wel imams die een bepaalde Islam uitdragen die de problematiek in de hand werkt. Hoe dit jonge moslims met jeugdproblematiek precies beïnvloed is door Werdmölder niet behandeld, dit lijkt nader onderzoek te behoeven en zal dan ook als gespreksstof worden meegenomen in het contact met de respondenten.

Meerdere onderzoekers stellen dat de Islam zelf jeugdproblematiek niet in de hand werkt, maar stellen wel dat de manier waarop er in Nederland - met name in het publieke debat – met de Islam wordt omgegaan, jonge moslims vatbaarder maakt voor jeugdproblematiek. In een kwalitatief onderzoek naar (en met) Jongeren en hun Islam uitgevoerd door Trees Pels (2008) zijn de verscheidenheid van jonge moslims uit Amsterdam en hun ontwikkelingen als opgroeiend moslim in Nederland belicht. Dit onderzoek wijst op het fel gevoerde Islamdebat dat bij moslimjongeren in Nederland een spanning teweegbrengt tussen hun Islamitische identiteit en hun Nederlandse identiteit/de Nederlandse maatschappij. Een spanning en druk die opgroeiende moslims in Nederland het gevoel en idee kan geven om te moeten kiezen tussen het een of het ander.

Aansluitend hierop kan worden opgemerkt dat ook de onderzoekster Jessica Stern (2003) stelt dat vervreemding en vernedering aan de basis liggen van de kloof tussen sommige jongeren die zich verbonden weten met de Islam en de dominante cultuur in een samenleving. Het gaat hier om vernedering die een groep als collectief aangedaan wordt (/of door de groep zo ervaren wordt) en om de vervreemding die door een groep gedeeld wordt. De vernedering van een collectief kan voortkomen uit het feit dat in de maatschappij sterke tegen een bepaalde groep gerichte negatieve gevoelens bestaan, zoals angst, wantrouwen of zelfs vijandschap. Deze sterke negatieve gevoelens laten zich vaak uiten in feitelijke of geïnstitutionaliseerde discriminatie. Zij die daarvan het doelwit zijn zullen daardoor vervreemd kunnen raken van de maatschappij als geheel en zich bijvoorbeeld steeds minder identificeren met gemeenschappelijke waarden en zich minder gebonden achten aan de heersende normen. Wanneer grote groepen in de samenleving geen respect tonen voor wat een groep als heilig beschouwt, dit minachten en er zelfs de spot mee drijven, dan kunnen er gevoelens van vernedering ontstaan. Dit kan leiden tot terugtrekking uit de samenleving en erger nog tot het verzetten ertegen middels geweld, wat Stern (2003) aanduidt als radicalisering. Ruud Peeters (2005) stelt dat het huidige Nederlandse politieke klimaat en sociaal culturele klimaat met betrekking tot moslims bijdraagt tot het ontstaan van die gevoelens van uitsluiting en vernedering.

In het onderzoek *'Jongeren en hun Islam'* (Pels 2008) wordt hierom gepleit voor meer ruimte voor de moslimjongeren om een eigen plaats in de samenleving te verwerven. Ook wordt gepleit voor begeleiding aan

de jongeren om in evenwicht met hun geloof en de samenleving om hen heen op te groeien. Ruimte in bijvoorbeeld de zin van acceptatie van de Islam als binnenlandse religie en het houden van rekening met het beleven hiervan middels het bieden van voorzieningen als gebedsruimtes op werkplekken en scholen. Bij begeleiding valt te denken aan coaching vanuit Islamitische geleerden/organisaties en rolmodellen aan de jongeren. Islamitische geleerden en rolmodellen die met beide benen en hun geloof in de Nederlandse samenleving staan en de jongeren kunnen voorzien in de juiste kennis en houding om als moslim in evenwicht met de samenleving te leven. Daarbij pleit ze ook voor opvoedingsondersteuning aan de ouders opdat zij beter met hun kinderen kunnen communiceren, ook over het geloof. Zo blijkt uit opvoedingsonderzoeken onder Marokkaanse gezinnen dat ouders 'opvoeding in de Islam in Nederland' steeds meer problematiseren (Pels 2005). Menig ouder ervaart namelijk onzekerheid en onkunde bij de opvoeding op dit punt, ze missen toegesneden informatie van zowel de Nederlandse samenleving als het geloof op dit punt. Een bijkomend knelpunt hierbij is dat het hen vaak aan adequate hulpbronnen ontbreekt, in de vorm van (in)formele sociale steun uit bijvoorbeeld plaatselijke moskeeën die vaak worden gerund door dezelfde ouders en daarom spelen met dezelfde problematiek (Pels 2008).

Op basis van deze onderzoeken vraag ik mij af in hoeverre de jonge moslims die kampen met jeugdproblematiek deze gevoelens van spanning, druk, uitsluiting en vernedering ervaren. En of deze gevoelens zich wellicht ook uitten in een terugtrekking of zelfs in een verzet tegen de maatschappij in de vorm van schooluitval, werkloosheid, overlastgevend gedrag en/of criminaliteit. Ook vraag ik me af of de jonge moslims die te maken hebben met jeugdproblematiek nu deze zelfde behoeftes ervaren die Pels opsomt en zou de begeleiding en ruimte die zij voorstelt ook helpen in het tegengaan van de jeugdproblematiek waarmee zij kampen? De antwoorden op de gestelde vragen lijken nader onderzoek te behoeven. Deze vragen worden dan ook meegenomen in de interviews die ik afneem bij de jongeren in kwestie.

3.2 De Islamitische geloofsbeleving heeft geen invloed op jeugdproblematiek bij jonge moslims

Uit de literatuurstudie blijkt dat onderzoekers die de stelling 'de Islamitische geloofsbeleving heeft geen invloed op jeugdproblematiek bij jonge moslims' expliciet onderschrijven niet vaak voor komen. Na analysering van enkele onderzoeken, lijkt deze stelling wel enkele keren (impliciet) af te leiden en lijkt het vooral door menig onderzoeker (zonder onderbouwing) te worden verondersteld.

Zo kan bijvoorbeeld aan de hand van een analysering van het in paragraaf 2.3 (*jonge moslims*) aangehaalde onderzoek van Forum (Korf e.a. 2007) worden gesteld, dat iemands Islamitische geloofsbeleving geen invloed heeft op jeugdproblematiek. Als we bijvoorbeeld kijken naar de zogenoemde hedonisten, de flexibelen en de neo-orthodoxen dan loopt de mate van religiositeit tussen deze typen sterk uiteen van laag tot hoog en weten zij allen goed te participeren en te presteren in het onderwijs en de arbeidsmarkt en zich netjes te gedragen binnen de wet (en zich dus verre te houden van de genoemde jeugdproblematiek). Daarbij is zoals gezegd de mate van religiositeit van de flexibelen, de conformisten en de escapisten min of meer gemiddeld en

participeren zij binnen de Nederlandse samenleving op totaal verschillende manieren. Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat iemands geloofsbeleving geen invloed heeft op het belang dat iemand hecht aan school en werk en zo wat dat betreft zijn functioneren in de Nederlandse samenleving. Impliciet lijkt dit dan ook zo door de onderzoekers te worden gesteld. Dit hoeft overigens niet zo te zijn. Zo is in diezelfde paragraaf 2.3 al aangegeven dat ook sprake kan zijn van verschillende *manieren* van religiositeit en de uiting hiervan in de dagelijkse praktijk. Zo spreekt men - ook in de onderzoekenreeks van Forum (Korf e.a. 2006, 2007) - van een Islam met een grote verscheidenheid aan interpretaties en opvattingen waarmee je allerlei kanten op kan (Peters 2008; Ramadan 2005; Pels 2008; Phalet 2000; Demant 2005). In het onderzoek wordt niet diep ingegaan op de geloofsbeleving. Of en hoe deze geloofsbeleving zich verhoudt tot de jeugdproblematiek krijgt in het onderzoek van Forum - zoals al eerder aangegeven in § 2.3.2 - geen aandacht. Of dit ook geen aandacht verdient is moeilijk te zeggen. Aangezien de onderzoekers hier niet verder op ingaan, lijken zij te veronderstellen dat de problematiek en geloofsbeleving los van elkaar staan. Maar aangezien ook niet expliciet wordt aangegeven hoe het er los van staat, lijkt het nader onderzoek te behoeven.

Dit geldt op eenzelfde manier ook voor een eerder in de inleiding genoemd onderzoek van NICIS (Vollebergh 2008). In het onderzoek *'Marokkaanse probleemjongeren: risicoprofielen en aangrijpingspunten voor preventie'* richten de onderzoekers zich op persoonlijkheidsaspecten, emotionele en gedragsproblemen, familiesituatie, sociaaleconomische achtergrond, ervaren discriminatie, drugs- en drankgebruik en de delictkenmerken van de jongeren, maar komt de Islamitisch geloofsbeleving van de jonge moslims met jeugdproblematiek niet ter sprake. Ook hierin lijkt afgeleid te kunnen worden dat de onderzoekers veronderstellen dat de geloofsbeleving van de jongens niet relevant is voor en geen invloed heeft op de jeugdproblematiek. Dit onderzoek van NICIS lijkt op dit aspect tekenend voor het gros van het onderzoek dat is gedaan naar allochtone jongeren - in het bijzonder die van Marokkaanse komaf - en hun jeugdproblematiek. Er lijkt onder de onderzoekers die zich richten op dit onderwerp de veronderstelling te bestaan dat de Islamitische geloofsbeleving los staat van de problematiek. Dit vertaald zich in uitspraken van bijvoorbeeld Maussen (2006) - die ook al eerder in de inleiding werd aangehaald - die veronderstelt dat de problematiek nauwelijks iets met de religie te maken heeft.

Toch is het opmerkelijk dat allerlei vraagstukken rond integratie die nauwelijks iets met religie of religieuze overtuigingen te maken lijken te hebben tegenwoordig worden besproken als problemen van 'de Islam' en 'moslims'. Daarbij gaat het om zaken als taal- en leerachterstand, het gedrag van hangjongeren, werkloosheid, criminaliteit of 'slachtoffergedrag'. (Maussen, 2006: 1-2)

Dergelijke uitspraken worden niet onderbouwd. Hoewel dit in menig onderzoek dus wel wordt verondersteld, blijft onderbouwing voor deze stelling op basis van empirische resultaten uit. Gezien de weinige aandacht die menig onderzoeker geeft aan de geloofsbeleving als onderwerp van onderzoek naar deze doelgroep, lijkt onder hen de veronderstelling te bestaan dat deze geloofsbeleving geringe invloed heeft (en/of met de tijd steeds minder invloed zal hebben) in de invulling die de doelgroep geeft aan hun leven.

Deze veronderstelling komt hoogstwaarschijnlijk voort uit de secularisatiethese, waaraan niet in de laatste plaats de naam van de Engelse socioloog Bryan Wilson (1976 & 1982) is verbonden. Het is deze these

welke er vanuit gaat dat overal daar waar een samenleving zich ontwikkelt in de richting van een meer moderne samenleving, de godsdienst – dus de godsdienstige opvattingen, symbolen en instituties – aan betekenis voor het leven en samenleven van de mensen verliest of zelfs geheel zal verdwijnen (Dekker 2009). Secularisatie omvat drie processen (ibid: 124). Ten eerste de *secularisatie als vermindering van de godsdienstigheid van mensen*. Hierbij verliezen godsdienstige handelingen, opvattingen en symbolen in omvang, aantal en/of aan invloed op het leven van mensen. Denk bijvoorbeeld aan een afnemende kerkgang, afnemende frequentie en betekenis van het gebed en het minder overtuigd zijn van godsdienstige opvattingen als het bestaan van een God of hiernamaals. Ten tweede de *secularisatie als beperking van de reikwijdte van godsdienst*. Dit is het proces waarbij steeds meer delen van de samenleving los staan en onafhankelijk worden ten opzichte van het godsdienstig en kerkelijk leven. Hierbij wordt dit godsdienstig leven teruggedrongen tot de persoonlijk leef sfeer van de mensen. Ten derde de *secularisatie als aanpassingen van de godsdienst*. In dit proces vindt er een soort verwereldlijking of vermenselijking van de godsdienst plaats, waarbij de godsdienst haar betrokkenheid verlegt van een transcendente werkelijkheid naar een meer seculier bewustzijn en leven. Op deze manier bestrijkt het secularisatieproces het hele veld van veranderingen m.b.t. godsdienst namelijk; (1) het individuele leven, (2) de samenleving en (3) de godsdienstige systemen. Resultaten uit onderzoeken duiden op deze processen.

De secularisatiethese domineerde de sociale wetenschap dusdanig dat het was – en in sommige kringen nog steeds is - verworden tot een conventionele wijsheid. Met name eind jaren tachtig waren er wetenschappers die niet aan de essentiële waarheid van deze these twijfelden, en dit waarschijnlijk ook niet konden (Hammond 1985). In de afgelopen decennia is men evenwel – ook binnen de godsdienstsociologie – met meer nuance over het proces van secularisatie gaan denken. Meer en meer is men gaan spreken over een transformatie van godsdienstigheid in plaats van een onontkoombaar en onomkeerbaar secularisatieproces die zich als gevolg van de moderniserende samenleving als een rechtlijnige ontwikkeling voltrekt (Verweij 1998). Zo bleek enerzijds dat in moderne samenlevingen godsdienst niet altijd verzwakte. In tegenstelling van wat de secularisatiethese verwachtte vond er bijvoorbeeld in een moderniserende samenleving als de Verenigde Staten zelfs een religieuze opleving plaats van het orthodoxe en fundamentalistische protestantisme. Anderzijds onderkend men dat onderzoek zich eenzijdig had geconcentreerd op de bestaande, kerkelijk georganiseerde godsdienstigheid en dat met een eventuele verzwakking of afnemende betekenis van die godsdienstigheid nog niet de godsdienstigheid als zodanig behoefde te verzwakken of te verdwijnen (Dekker 2009). Zo hoeft een verminderde kerkgang bijvoorbeeld niet per sé te betekenen dat iemands geloofsovertuiging met betrekking tot het bestaan van een god, de bijbel of een hiernamaals afneemt en dat deze geloofsovertuigingen ook nog wel degelijk van grote invloed kunnen zijn op iemands leven. Het is niet in de laatste plaats Peter Berger geweest die in zijn eerdere werken uitgebreid de secularisatiethese onderbouwde, maar later op bovengenoemde punten attendeerde en hierop volgend is gaan spreken over de-secularisatie en de opleving van religiositeit:

‘My point is that the assumption that we live in a secularized world is false. The world today, with some exceptions to which I will come presently, is as furiously religious as it ever was, and in some places more so than ever. This means that a whole body of literature by historians and social scientists loosely labelled “secularization theory” is essentially mistaken. In my early work I contributed to this literature. I was in good company – most sociologists of religion had similar views, and we had good reasons for holding

them. Some of the writings we produces still stand up.' (Berger 1999: 2)

Niettemin met de erkenning van het feit dat in vele situaties in de wereld inderdaad sprake is van een godsdienstige ervaring, moet men ook constateren – en ook Berger heeft dit erkend – dat West-Europa – en zo ook Nederland – wat dit betreft een uitzondering vormt op de rest van de wereld. Dit betekent dat er in Nederland wel degelijk sprake is van zowel een secularisatie als van een transformatie van de religie (WRR-Verkenning 2006). Zo wijst onderzoek op een aanhoudende daling van de religieuze beleving in de traditionele zin. Geloofsuitingen als kerkgang en kerklidmaatschap onder de Nederlandse bevolking nemen met de jaren steeds verder af en de godsdienstige handelingen en instellingen zijn minder in omvang, aantal en invloed geworden. De traditionele opvattingen met betrekking tot het bestaan van God, een hiernamaals en de bijbel als godswoord ontvangen minder instemming, en godsdienst en kerk betekenen voor veel mensen veel minder.

Daarentegen stijgt de participatie aan de zogenoemde 'postmoderne vormen van spiritualiteit' (Bernts e.a. 2007: 118-192) als alternatief voor de traditionele uiting van religieuze activiteit. In deze postmoderne vormen van spiritualiteit wordt het heilige niet zo zeer gezocht in het transcendente, maar wordt het heilige meer in het innerlijke zelf gelokaliseerd. Deze vormen zijn dan ook meestal veel meer geïndividualiseerd dan de traditionele vorm van religie. De toenemende participatie van Nederlanders aan dergelijke postmoderne vormen van spiritualiteit haalt het echter niet bij de aanhoudende uitstroom van de traditionele geloofsbelijders. Naast enige mate van transformatie is er dus vooral sprake van secularisatie van religie in Nederland.

Desalniettemin vervullen religieuze instituties als een kerk nog steeds voor menigeen – ook in Nederland – een functie in het publieke leven, met name ten behoeve van de moraal en de waarden voor (bijv. christelijke) gemeenschappen binnen de samenleving (Dekker e.a. 1997: 43). Naast een bron van zingeving, vervullen het geloof en de hieraan gekoppelde instituties ook latente functies als een gevoel van samenhang, gebondenheid, sociale cohesie, aandacht, structuur en een baken voor identiteit.

Aangezien de aandacht in dit onderzoek zich nu al enige alinea's richt op de christelijke geloofsbeleving en haar verhouding tot de samenleving, is dit een goed moment om even de voornaamste conclusies te noemen uit eerder onderzoek dat is gedaan naar het christelijk geloof in relatie tot criminaliteit. Onderzoek naar deze relatie is vooral verricht in de Verenigde Staten. Uit de onderzoeken naar deze relatie blijkt over het algemeen dat jongeren die er een (christelijke) geloofsbeleving op na houden, jongeren die lid zijn van een kerkgenootschap en jongeren die naar de kerk gaan zich minder inlaten met criminaliteit, hoewel de verschillen met andere jongeren niet erg groot zijn (Penninx e.a., 1995; Angenent 1997).

Het gegeven dat kerkgenootschappen drempels opwerpen tegen criminaliteit berust volgens Angenent (1997) vermoedelijk meer op het lid zijn van een aangepaste groep dan op het specifieke religieuze karakter van de groep. Kerken als instituut preken doorgaans conformisme aan maatschappelijke normen en verdedigen voorschriften die criminaliteit verbieden. Plaatselijke geloofsgemeenschappen bieden de leden sociale geborgenheid, steunen de leden concreet in conformistisch gedrag en oefenen bovendien een toezichtfunctie uit. Het zijn evenwel vooral de persoonlijke relaties die jongeren binnen deze gemeenschappen vinden, die ertoe bijdragen dat ze minder in criminaliteit participeren. Aan de hand van de onderzoeken naar dit onderwerp blijkt dat vooral de eerder genoemde latente functies van de geloofsbeleving van belang kunnen zijn in de

relatie tussen de geloofsbeleving en jeugdproblematiek, hoewel de verschillen met andere jongeren dus niet erg groot zijn.

Al het voorgenoemde lijkt de voornaamste aanleiding te zijn om te veronderstellen dat de Islam van geringe invloed is op het leven van jonge moslims in Nederland en hierom ook weinig tot geen invloed heeft op jeugdproblematiek bij jonge moslims. Al het voorgenoemde heeft evenwel vooral betrekking op algemene trends in de bestaande, kerkelijk georganiseerde, Christelijke godsdienst in met name Nederland. Of deze bevindingen ook gelden voor de rol van de Islam in de relatie tussen jonge moslims en jeugdproblematiek kan - gezien de besproken associaties tussen Islam en jeugdproblematiek - worden afgevraagd en lijkt vooralsnog nader onderzoek te behoeven.

Met betrekking tot de moskeegang van jonge moslims valt een sterke daling te constateren in vergelijking met hun ouders. In eerder onderzoek naar secularisatie onder christenen in Nederland viel een samenhang te constateren in afnemende kerkgang en de instemming die traditionele opvattingen over het bestaan van God, een hiernamaals, de bijbel als godswoord etc. ontvangen (Bernts e.a. 2007). Dit zou op een zelfde manier ook kunnen gelden voor de moslims in Nederland. Pels (2008) constateert evenwel dat de geloofsbeleving van jonge moslims in het algemeen er niet zo zeer op achteruit gaat in vergelijking met hun ouders. Zij constateert vooral een steeds groter wordende kloof tussen de moskeeën - die zich vooral richten op de eerste generatie - en de behoeftes van de tweede en derde generatie in Nederland geboren en getogen moslims. Daarbij lijkt onderzoek uit te wijzen dat jonge moslims zich in toenemende mate als moslim identificeren. Maar of deze toegenomen identificatie nu voortkomt uit hun eigen gevoel van identiteit en geloof of eerder een reactie is op het gebruik van de term door niet-moslims in het publieke debat is moeilijk vast te stellen (Entzinger 2008). De genoemde punten vragen elk om nader onderzoek. Hierbij dienen de latente functies van de Islamitische geloofsbeleving zoals het deel uitmaken van de Islamitische geloofsgemeenschap en de neveneffecten hiervan op de jeugdproblematiek mee in beschouwing te worden genomen.

3.3 De Islamitische geloofsbeleving helpt jeugdproblematiek bij jonge moslims op te lossen.

Gedurende de literatuurstudie blijkt er voor deze stelling 'de Islam helpt jeugdproblematiek bij jonge moslims op te lossen' op basis van eerder (empirisch) onderzoek het een en ander te zeggen. In enkele onderzoeken (Wermölder 2005; Driessen & Volker 2002) kan deze stelling met enkele zinnen worden onderstreept, waar een wat uitgebreidere onderbouwing van deze stelling impliciet in een onderzoek van De Jong (2008) aan de orde komt. Het gebrekkige inzicht in de empirie van de eerste onderzoeken beperkt mij tot enkel een korte aanhaling van deze onderzoeken, waar de rijke empirie in het onderzoek van De Jong enige uitweiding toestaat.

Al eerder kwam ter sprake dat op de momenten waar de cultureel antropoloog en criminoloog Wermölder (2005) expliciet over de Islam spreekt, hij dit uitdrukkelijk niet als culturele verklarende factor voor de jeugdproblematiek, met name jeugdcriminaliteit, opwerpt. Hij spreekt zoals gezegd wel van een zekere wrijving

tussen moslims en anders gelovigen, en dat een moslim wenst dat zijn geloof wordt gerespecteerd, doch stelt Werdmölder dat het criminele en antisociale gedrag niet voortkomt uit het geloof zelf. Werdmölder stelt dat de Islam, die volgens hem net zoets als de tien geboden kent, dus zelf geen oorzaak is van de problematiek en zelfs eerder een rem vormt op de criminaliteit. Zo blijken jongeren die intensief met de Islam bezig zijn maar zelden crimineel Driessen & Volker (2002). En daarbij spreekt Werdmölder (2005) over zogenoemde 'born again muslims' die zichzelf hervinden in het geloof, een term die is afgeleid van de 'born again Christians' in de Verenigde Staten. Voor veel van deze moslims betekent deze 'bekering' een scherpe wending in hun leven dat voorheen in het teken stond van gedragingen zoals uitgaan en vertier, alcohol en drugs, seks, diefstal en geweld. De Islam kan volgens Werdmölder dus een rem vormen op jeugdproblematiek als bijvoorbeeld crimineel gedrag.

In het onderzoek 'Kapot Moeilijk' van Jan Dirk de Jong (2007) richt de aandacht zich vooral op het ontstaan, de instandhouding, de vorm en uiting van het delinquent groepsgegedrag van jongens van Marokkaanse komaf. Hij stelt dat het gedrag van de jongens van Marokkaanse komaf veel beter is te verklaren uit een stelsel van groepsprocessen die horen bij de straatcultuur en hun algemeen menselijke behoeften aan erkenning, veiligheid en vertier, in plaats vanuit hun Marokkaanse afkomst en opvoeding. In tegenstelling tot andere onderzoeken naar jongens van Marokkaanse komaf en jeugdproblematiek komen hulpverleners, wijkagenten en beleidsmakers in dit onderzoek niet aan het woord en is er uitbundige aandacht voor de jongens zelf. Waar De Jong zich bijna het gehele onderzoek richt op het ontstaan, de instandhouding, de vorm en uiting van het delinquent groepsgegedrag, daar komt de Islam niet ter sprake. Niettemin richt het onderzoek in de paragraaf 'Rustig en serieus worden' (De Jong, 2007: 130) zich op de fase waarin de jongeren op eigen initiatief afstand nemen van de problematiek en in deze paragraaf komt de Islam meerdere malen ter sprake. In geen enkel onderzoek ben ik de rol van de Islamitische geloofsbeleving bij jeugdproblematiek onder jonge moslims (van Marokkaanse komaf) zo uitdrukkelijk tegen gekomen. De paragraaf 'Rustig en serieus worden' verdient dan ook enige uitweiding in dit onderzoek.

Rustig worden houdt in dat een jongen op den duur minder actief wordt op straat en minder betrokken raakt bij allerlei uitdagend, delinquent of crimineel gedrag. Serieus worden betekent dat een jongen het leven van een volwassen en verantwoordelijke (Islamitische) man gaat leiden door te werken, te trouwen, voor zijn gezin te zorgen en de gedragsregels van het geloof na te leven. Zoals de jongens de termen gebruiken, lijkt rustig worden vooraf te gaan aan serieus worden. (Ibid.)

De jongens zien de periode van het jong zijn als een periode van alles proeven en beleven, een periode waarin ze hun wilde haren kunnen verliezen om later minder in de verleiding te komen en verantwoordelijk te kunnen leven. Een periode waar zij min of meer recht¹⁴ op zeggen te hebben, stelt De Jong. Met de tijd nemen de

¹⁴ Komt dit 'recht' nu voort uit de Islamitische geloofsbeleving van deze jongens? De Jong merkt in een voetnoot over dit 'recht' het volgende op: 'Moeten we hun gedeelde opvatting over 'het recht van jongens op wild gedrag' bestempelen als typisch Marokkaans en zien als een onderdeel van 'de' Marokkaanse cultuur? Zo ja, hoe draagt deze Marokkaanse opvatting bij aan de ontwikkeling van opvallend delinquent groepsgegedrag onder de 'Marokkaanse prinsjes' op straat, zoals wordt betoogd door Werdmolder (2005) en Jurgens (2007), en waaruit blijkt dat? Of is de uitspraak 'boys will be boys' hier meer van toepassing dan door Werdmolder en Jurgens wordt verondersteld, en

jongens afstand van het straatleven. Zo verteld De Jong hoe de jongeren (financieel) zelfstandiger worden, een eigen woning krijgen, mobieler worden (middels een rijbewijs) en toegang krijgen tot meer conventionele groepen (bijvoorbeeld door leer- en werkervaring) of een sterkere oriëntatie op de (Islamitische) geloofsgemeenschap. Zijn onderzoek bevat enkele citaten van de jongens met relevante informatie voor dit onderzoek. Zo verteld ene Homar:

‘Er komt een dag, dan heb je het wel gezien. Dan wordt je eigenlijk gewoon te oud, begrijp me? Dan wil je wat anders. Je weet, je moet werken, trouwen. Je gaat weer bidden en zo. Dan heb je niks aan deze shit, weet je. Wie van hun gaat je helpen? Denk je dat hij een baan voor me gaat regelen of zo? (Wijst op de andere jongen.) Dit is gewoon niks meer voor je, asahbi, klaar.’ (De Jong, 2007: 131)

Hier valt uit op te maken hoe deze jongen hand in hand met de Islam weer begint te werken en lijkt te streven naar een huisje, boompje, vrouwtje bestaan. Dit geldt voor het merendeel van de jongens die De Jong heeft onderzocht.

De behoefte aan erkenning door zich op straat te bewijzen tegenover leeftijdsgenoten, wordt minder en maakt plaats voor de behoefte aan erkenning als een volwassen man: een zelfstandige, verantwoordelijke echtgenoot of vader en praktiserend gelovige. De waarde van het buurtnetwerk van straatjongens neemt daardoor sterk af.

Wanneer zij ouder worden gaan de jongens inzien dat zij hun voornaamste behoefte – de behoefte aan zelfbevestiging – ook op andere manieren kunnen bevredigen dan in de groepen op straat. Zo wordt zelfbevestiging door oudere jongens steeds meer in het familieverband, de school- of werkomgeving en de geloofsgemeenschap gezocht, en steeds minder tussen de jongens op straat. (De Jong, 2007: 132)

Ook komt in het onderzoek aan de orde hoe de omgeving het waardeert wanneer een jongen het geloof en daarmee ook ‘het leven’ oppakt. Zowel de familie als de vrienden vinden dit lovenswaardig. Sterker nog, in de netwerken van straatjongens wordt er neergekeken op de jongens die na lange tijd zich nog steeds bezig houden met de ‘ongein’ op straat en niet de verantwoordelijkheid lijken te kunnen dragen van een verantwoordelijke man en een goede moslim. In het onderzoek komt ene Abdullah ter sprake.

Hij stond bekend als een van de ‘moeilijkste’ jongens van de buurt. Hij genoot de reputatie van een jongen die voor niets of niemand bang was en bij het minste of geringste om zich heen begon te slaan. Verhalen over zijn ‘acties’ uit die tijd doen nog steeds de ronde op straat. Een van de bekendste ‘tories’ (anekdotes) over Abdullah is dat hij in zijn eentje in een discotheek in het centrum van Amsterdam de boel kort en klein sloeg omdat ze hem hadden beledigd.

Gezien zijn reputatie als jongen van Allebe (een plein in Amsterdam) behandelen de jongens Abdullah nog steeds met respect (ontzag). Ook krijgt hij waardering voor het feit dat hij ‘rustig’ is geworden en een

zijn het de bijzondere omstandigheden (het zijn van een ‘kut-Marokkaan’ in een achterstandswijk in Nederland) die algemene groepsdynamische processen versterken en delinquent groepsgedrag verheviggen? Deze kwestie vormt een goed voorbeeld van de vragen waarover mijn proefschrift gaat.” Hoe de Islamitische geloofsbeleving zich nu precies verhoudt tot dit ‘recht’ behoeft nader onderzoek en zijn de vragen waarover mijn masterscriptie gaat.

‘serieus’ leven leidt. Abdullah heeft zichzelf niet alleen bewezen op straat. Als volwassen man blijkt hij ook een verantwoordelijk gezinshoofd en een goede moslim te zijn. (De Jong, 2007: 134)

De Islam en de toenemende geloofsbeleving lijken voor deze jongeren dus een belangrijke rol te spelen in de ontwikkeling naar het volwassen en ‘serieus’ worden. De Islam lijkt de jongeren de zin te geven om ‘serieus’ te worden en afstand te nemen van de problematiek. In geen enkel onderzoek ben ik de rol van de Islam in de bij jeugdproblematiek onder jongens van Marokkaanse komaf zo uitdrukkelijk tegen gekomen. Evenwel is de aandacht die deze rol van de Islam in dit onderzoek krijgt beperkt tot drie van de 260 bladzijdes, dit omdat de focus van het onderzoek zich richt op de problematiek zelf. Een beschrijving van de rol van de Islamitische geloofsbeleving bij jeugdproblematiek onder de jongeren kent op dit moment dan ook nog verschillende zwarte gaten. Hoe de jongens nu precies de Islam beleven in de periode dat zij te maken hebben met de jeugdproblematiek komt niet ter sprake. Hoe deze geloofsbeleving zich verhoudt tot de jeugdproblematiek¹⁵ ook niet. Welke aspecten en (latente) functies van de Islamitische geloofsbeleving nu al dan niet jeugdproblematiek in de hand werken of oplossen is dus niet bekend en behoeft nader onderzoek.

3.4 Samenvatting

Samengevat lijkt er op basis van de informatie uit de literatuurstudie het een en ander gesteld en afgevraagd te kunnen worden.

Allereerst blijkt het een opvallend gemis hoe er - naast het als laatst behandelde onderzoek van De Jong (2007) - in velen overige onderzoeken¹⁶ naar moslimjongeren (van Marokkaanse afkomst) en jeugdproblematiek, de Islamitische geloofsbeleving van deze jongeren (haast) geen aandacht geniet. Het gebrek aan aandacht hiervoor lijkt voort te komen uit de in West-Europa staande secularisatiethese, of dit ook opgaat voor de onderzoeksgroep is evenwel niet inzichtelijk. De ontwikkelingen in de geloofsbeleving van de jongens, die in een onderzoek als De Jong zo belangrijk lijken te zijn voor de algemene ontwikkeling van een meerderheid van de jongens waarmee hij in contact was, komen haast niet ter sprake en verdienen te weinig aandacht. Binnen de wetenschap lijkt er al met al weinig empirisch onderzoek te zijn gedaan dat inzicht verschaft in de geloofsbeleving van jonge moslims die kampen met jeugdproblematiek en de verhouding hiervan tot de jeugdproblematiek. Deze geloofsbeleving verdient meer aandacht en het onderzoek dat u nu leest, hoopt - zoals vermeld - in deze lacune te voorzien.

Uit empirische onderzoeken lijkt gesteld te kunnen worden dat de specifieke onderzoeksgroep (jonge moslims die te maken hebben - of hebben gehad - met jeugdproblematiek) zich in sterke mate met de Islam en als

¹⁵ Hoe verhoudt de Islamitische geloofsbeleving zich bijvoorbeeld tot het eerder door de jongens aangehaalde zelfgenoemde recht op wild gedrag/’proeven en beleven’ in hun jeugdijaren?

¹⁶ O.a. Vollebergh 2008, Bovenkerk 1989, 1991, 1992, 1993, 1995; Kaufman & Verbaeck 1986; Van Gelder & Sijtsma 1988, 1990; Werdmolder 1986, 1990, 2005; Sijtsma 1989; Junger 1990; Van Gelder 1992, 1995; Coppes et al. 1997; Van Oosterwijk et al. 1999; Solm & Rotteveel 2000; Van der Torre & Stol 2000; Harchaoui 2001; De Jong & De Haan 2000; Boutelier & Vinke 2002; Noorda 2003; Pels 2003; Walberg 2004; Blom et al. 2005; Van Gemert & De Jong 2005; Jurgens 2007.

moslim identificeert en de Islam in verhouding tot geloofsgenoten in Nederland 'bovengemiddeld' beleeft. Maar wat de Islam nu voor deze jongeren betekent en hoe dit dan wordt beleefd in de dagelijkse praktijk behoeft nader onderzoek.

Waar de forensische psychologe de Ruiter (2009) de Islam aanwijst als één van de oorzaken van het problematisch gedrag, daar geven de criminologen Werdmölder (2005) en De Jong (2007) aan dat de oorzaak juist niet bij de Islam moet worden gezocht. Werdmölder (2005) stelt dat de Islam een rem vormt op het criminele gedrag en in het onderzoek van De Jong (2007) lijkt op basis van enige empirie een opleving van de Islamitische geloofsbeleving en het praktiseren ervan zelfs gepaard te gaan met het afstand nemen van het problematisch gedrag. Door Werdmölder wordt hierbij wel de kanttekening geplaatst, dat er ook imams zijn die een Islam prediken die averechts zou werken en de jeugdproblematiek onder de jongeren enkel zou doen versterken.

De forensische psychologe en de criminologen lijken elkaar in deze tegen te spreken. Hoe de Islamitische geloofsbeleving van de jongens zich nu precies tot de jeugdproblematiek verhoudt, blijft door het gebrek aan empirie nog niet goed aan te geven. De empirie die – met het onderzoek van de Jong (2007) - op dit punt voor handen is, lijkt erop te wijzen dat de Islamitische geloofsbeleving vooral aanzet tot het afstand nemen van de problematiek, maar dit behoeft voor meer inzicht nader onderzoek. Daarnaast is de rol van de Islam in de opvoeding van de jongens ook niet goed duidelijk. Werdmölder wijst op de Marokkaanse opvoeding die problematisch zou zijn voor de problematiek, maar welke rol de Islam hierin speelt wordt niet expliciet benoemt. De Ruiter wijst expliciet op de Islam als problematische factor in de opvoeding, maar de punten¹⁷ die zij Islamitisch en problematisch noemt, die noemt Werdmölder 'Marokkaans' en daar zeggen andere onderzoekers¹⁸ over dat moslimjongeren zich juist middels de Islam van deze problematische factoren ontdoen. Ook dit behoeft hierom nader onderzoek.

Pels (2008) pleit met haar onderzoek om meer ruimte, mogelijkheden en begeleiding te bieden aan moslimjongeren zodat zij meer in evenwicht met hun geloof en hun omgeving op kunnen groeien in de Nederlandse samenleving. Wellicht dat dergelijke ruimte en mogelijkheden ook kunnen helpen in het tegengaan van jeugdproblematiek onder moslimjongeren. Hebben moslimjongeren met jeugdproblematiek soortgelijke behoeftes m.b.t. hun geloofsbeleving en heeft dit invloed op hun problematiek? Omdat deze specifieke doelgroep niet in het onderzoek van Pels is betrokken, behoeft ook dit nader onderzoek.

Tenslotte kwam ter sprake dat aan de hand van onderzoek naar de relatie tussen het christelijk geloof en criminaliteit is opgevallen dat latente functies van de geloofsbeleving van groot belang kunnen zijn in dit verband. Hierbij valt te denken aan bijvoorbeeld de sociale geborgenheid, de sociale steun en toezichtfunctie die uitgaan van het horen bij een plaatselijke geloofsgemeenschap. Hieruit kan gesteld worden dat niet zo zeer het specifieke religieuze (in dit geval Islamitische) karakter van de groep van belang hoeft te zijn, maar dat het vooral te maken kan hebben met het lid zijn van een aangepaste groep. Met dergelijke latente functies van de geloofsbeleving dient dan ook rekening te worden gehouden in dit onderzoek.

¹⁷ Individualisme en onafhankelijkheid zouden volgens De Ruiter binnen de Islam minder belangrijk gevonden worden (herzie voor een uitweiding § 3.1)

¹⁸ De eerder aangehaalde Fadil (2005) en Cesari (1998: 31) (herzie voor een uitweiding § 3.1)

Samenvattend roept de lacune twee vragen op:

- Hoe beleven deze moslimjongeren met jeugdproblematiek het geloof?
- Hoe verhoudt deze geloofsbeleving zich tot de problematiek?

De antwoorden die op basis van eerdere onderzoeksresultaten op deze vragen gegeven kunnen worden zijn er niet of van een beperkt en naar meer vragend karakter. Dergelijke vragen behoeven dus nader empirisch onderzoek om de gestelde hoofdvraag van een gedegen antwoord te kunnen voorzien. Wel trekken de eerdere onderzoeksresultaten enige lijnen die sturing geven en aandachtspunten oproepen binnen een diepergaand onderzoek. Zo dient er in het onderzoeken van de doelgroep bijzondere aandacht te zijn voor:

- de geloofsovertuiging en de betekenis hiervan in de praktijk,
- de (al dan niet Islamitische) opvoeding,
- de beleving van het opgroeien als moslim in Nederland,
- de Islambeleving in de omgeving (familie, vrienden plaatselijke geloofsgemeenschap),
- de betrokkenheid bij Islamitische instituties als een (plaatselijke) moskee,
- oorzaken van de jeugdproblematiek en in het bijzonder de mogelijke rol van de Islam als oorzaak,
- hoe de jongere de Islam beleeft ten tijde van de problematiek en daarbuiten,
- en het toekomstperspectief van de jongeren met aandacht voor de rol van de Islam en de jeugdproblematiek hierin.

In het volgende hoofdstuk (de methode van onderzoek en analyse) wordt uiteengezet welke methode van onderzoek en analyse ik hanteer om deze vragen te beantwoorden.

4. Methode van onderzoek en analyse

Nu inzichtelijk is wat er in de wetenschap bekend is over de rol van de Islam bij jeugdproblematiek onder jonge moslims en vooral nu inzichtelijk is wat nader onderzoek behoeft, is het moment daar om een methode uit te werken om de wetenschap in deze behoefte te voorzien. Naar aanleiding van de literatuurstudie is geconcludeerd dat twee onderzoeksvragen de lacune omvatten en nader onderzoek behoeven:

- Hoe beleven deze jonge moslims die te maken hebben met jeugdproblematiek het geloof?
- Hoe verhoudt hun geloofsbeleving zich tot de problematiek?

4.1 Vragen om een kwalitatief onderzoek bij de doelgroep in kwestie

Aangezien de empirie uit eerder onderzoek geen dan wel onvolledig antwoord biedt op deze onderzoeksvragen, biedt mij dit reden hier zelf een empirisch onderzoek aan te wijden. Gezien de kwalitatieve aard van de vragen uit dit zich in een kwalitatief onderzoek. Omdat iemands geloofsbeleving zo persoonlijk is, zal de doelgroep zelf – jonge moslims die te maken hebben met jeugdproblematiek – centraal staan in dit kwalitatieve onderzoek. Aan de hand van diepte-interviews die ik bij deze jongeren zal afnemen, zal ik de jeugdproblematiek, de geloofsbeleving en de verhouding hiertussen onderzoeken en beschrijven.

Om goed inzicht te krijgen in de verhouding tussen de Islamitische geloofsbeleving en jeugdproblematiek en de ontwikkelingen hieromtrent, zal ik ook jonge moslims (al dan niet jongvolwassenen) die in het verleden die maken hebben gehad met jeugdproblematiek in het onderzoek betrekken. Het naast elkaar leggen van de door hen doorlopen ontwikkelingen in hun geloofsbeleving enerzijds, en het kampen en vervolgens afstand nemen van de jeugdproblematiek anderzijds, kan een goed inzicht bieden in de verhouding tussen de twee variabelen.

4.2 Diepte-interviews

De diepte-interviews bestaan uit intensieve gesprekken tussen de respondent (de jongere in kwestie) en ik als onderzoeker. Daarbij maak ik gebruik van een gesprekspuntenlijst. Zo heb ik alvorens ik de interviews afneem verschillende aandachtspunten uitgeschreven die in ieder interview besproken dienen te worden. Ieder gesprek is in grote lijnen in drieën op te delen. Het eerste deel draait om de levensloopbaan (met vooral aandacht voor de ervaren problematiek) van de respondent. In het tweede deel draait het om de geloofsbeleving (en de ontwikkelingen hieromtrent gedurende het leven) van de respondent. Vervolgens gaan we dieper en explicieter in op de verhouding tussen de jeugdproblematiek en de geloofsbeleving.

De gesprekken duren doorgaans een uur tot anderhalf uur. De interviews vinden plaats in afgesloten

ruimtes binnen de jongerencentra in de buurten waar de jongeren wonen, een enkele keer¹⁹ op een bankje in het park en wanneer het jongeren uit Rotterdam Noord betreft bij mij thuis (in Rotterdam Noord). Deze vorm van interviewen biedt de mogelijkheid om met ieder individu vrij en diep in te gaan op de te bespreken onderwerpen. De interviews werk ik gedurende het interview direct en digitaal uit tot transcriptie. Aan de hand van het totaal aan verschillende transcripties analyseer ik de onderzoeksresultaten.

4.3 De analyse van de onderzoeksresultaten

De analyse bestaat zoals gezegd uit drie delen; I) de jeugdproblematiek, II) de geloofsbeleving en III) de relatie hiertussen. Ieder deel bestaat uit verschillende paragrafen die uitweiden over de meest relevante (gespreks)onderwerpen die dat deel betreffen.

In de analyse van de kwalitatieve gegevens staat het perspectief van de jongeren centraal. In de analyse en in de betiteling van paragrafen maak ik veelvuldig gebruik van citaten van de jongeren om een zo levend en realistisch mogelijk inzicht te bieden in hun leefwereld. De straattaal die de jongens spreken, laat ik in de citaten ongemoeid. Woorden als *die*, *dat*, *dit*, *deze*, *hun* en *hen* worden conform het ABN niet altijd op correcte wijze toegepast, maar laat ik onverbeterd. Ook de gebruikte woorden uit andere talen als '*matti*' (vriend) '*torrie*' (verhaal, vaak gebruikt in de zin van een criminele gebeurtenis) uit het Surinaams, of woorden als '*chillen*' (ontspannen) uit het Engels, laat ik voor wat ze zijn en vertaal ik waar nodig. Een door de jongens gebruikt woord als '*fucked-up*' (vrij vertaald: 'vervelend') is in de citaten uitgeschreven zoals het door de jongens is uitgesproken en zo ook doorgaans wordt uitgeschreven via msn of sms: '*fokt op*'.

Na een opsomming van citaten over het gespreksonderwerp probeer ik deze bondig te vatten en analyseren. In de analyse van de onderzoeksresultaten tracht ik antwoorden te bieden op de zojuist gepresenteerde vragen. Aan de hand van de bevindingen zijn terugkoppelingen gemaakt naar eerder beschreven wetenschappelijke inzichten uit het theoretisch kader. De bevindingen uit ieder empirisch deel vat ik, na elk deel, samen. Ten slotte formuleer ik in de conclusie vanuit de vooraanstaande inzichten een antwoord op de gestelde hoofdvraag.

4.4 Representativiteit

Dit onderzoek betreft dus een kwalitatief onderzoek en zal geen aanspraak kunnen doen op de kwantitatieve aard van de bevindingen. De onderzoeksresultaten zeggen met andere woorden weinig tot niets over de representativiteit ervan en zijn ook niet generaliseerbaar voor de gehele doelgroep. Het is aan kwantitatief onderzoek om hier meer inzicht in te bieden. Dit onderzoek is een verkenning en draait om het verkrijgen van een indicatie over wat er zoal leeft onder deze doelgroep. Het is deze vorm van onderzoek die diepgaande informatie geeft over meningen, motivaties, wensen, behoeftes en de belevingen van deze jongens. In deze

¹⁹ Toelichting hierop volgt in paragraaf 4.5.

vorm van onderzoek ga ik op zoek naar de mechanismen die ten grondslag liggen aan de geloofsbeleving en de problematiek waar deze jongens mee te maken hebben. Het is de tijd en aandacht die ieder individu in dit onderzoek krijgt die het mogelijk maakt om een diepgaand inzicht te verkrijgen in de leefwereld van deze jongens. Het is dezelfde benodigde tijd en aandacht die de kwantitatieve aard van dit onderzoek beperkt, en maakt dat de onderzoeksresultaten van achttien respondenten niet generaliseerbaar zijn op iedere jonge moslim die te maken heeft met jeugdproblematiek. Desalniettemin is in pakweg alle gesprekken dezelfde lijn van belevingen en ervaringen waar te nemen waar het gaat om de rol van de Islamitische geloofsbeleving in de bij jeugdproblematiek onder jonge moslims. Een lijn die ik op basis van dit ene onderzoek dus niet generaliseerbaar durf te achten voor iedere jonge moslim met jeugdproblematiek, maar een lijn die herhaaldelijk terugkomt en getuigt van enige significantie. Nadat in de interviews herhaaldelijk dezelfde lijn viel waar te nemen en nieuwe interviews niet tot nieuwe inzichten en benoemwaardigheden leidden, wist ik dat de tijd rijp was om het onderzoeksveld te gaan verlaten. Zo ben ik ervan overtuigd dat de resultaten het een en ander aan waardevolle inzichten en aanvullingen bieden waar het gaat om het begrip omtrent de rol die de Islamitische geloofsbeleving speelt in de leefwereld van jonge moslims die te maken hebben (gehad) met jeugdproblematiek.

4.5 Verwachte obstakels en het overkomen hiervan

Naar aanleiding van eerder beschreven onderzoekservaringen met de doelgroep (De Jong 2008: 78-81) zijn enkele obstakels te verwachten in het onderzoeken hiervan. Obstakels in het onderzoeken van de doelgroep zijn met name te verwachten in het benaderen van de jongens en het opbouwen van een vertrouwd contact met de jongens dat nodig zal zijn om betrouwbare informatie te winnen.

Zo maakt de Jong in zijn onderzoek inzichtelijk hoe de jongens wantrouwend zijn tegenover politie en hun informanten, de media en hun journalisten en onderzoekers met hun onderzoek die volgens hen met zijn allen enkel slechte dingen over deze jongens schrijven. Om gedegen onderzoek te kunnen doen bij deze jongens, moeten zij beseffen dat de informatie die zij vertellen over bijvoorbeeld hun criminele activiteiten of verleden niet wordt doorgespeeld aan de politie, dat het niet wordt opgeklopt tot een showmakend media-item of wordt uitgewerkt in onderzoeksrapporten 'die alleen maar slechte dingen over ons schrijven'²⁰.

Daarbij zijn de jongens uit de doelgroep vaak gemarginaliseerd en hebben zij vaak weinig structuur. Zo is het bijvoorbeeld al voor de ouders, docenten of sociaalwerkers een uitdaging om met de jongens in gesprek te gaan, laat staan voor een onderzoeker. Het gebrek aan structuur en een zekere onbevangenheid van de jongens maakt het ook moeilijk om afspraken voor bijvoorbeeld de afname van een interview met hen te maken.

Het zijn deze obstakels tussen de onderzoeker en het onderzoeksobject die ervoor zorgen dat de criminoloog De Jong als één van de weinige onderzoekers erin is geslaagd om de desbetreffende jongeren zelf intensief te betrekken in een onderzoek naar deze doelgroep. Andere onderzoekers blijken voor het onderzoeken van de doelgroep vaak te zijn aangewezen op professionals (leraren, sociaalwerkers, advocaten,

²⁰ Zie het gelijknamige artikel van Van Gemert (1997)

politieagenten) die met de doelgroep werkzaam zijn.

Vanuit mijn functie als jongerenwerker ben ik in vertrouwd contact met verschillende jongerenwerkers en jongeren in de Randstad. Vanuit dit contact kom ik gemakkelijker in een vertrouwelijke aanraking met de jongeren in kwestie. Een vertrouwen dat nodig zal zijn om met de jongeren in de diepte van de processen te duiken die ten grondslag liggen aan persoonlijke en soms gevoelige onderwerpen als de jeugdproblematiek waarmee zij te maken hebben.

Waar in het onderzoek van De Jong zich de aandacht richt op enkel de jeugdproblematiek en de obstakels die dit gespreksonderwerp met de jongens meebrengt, daar zijn in dit masterscriptie op een zelfde manier ook bij het spreken over de Islam(itische geloofsbeleving) met de jongens enige obstakels te verwachten²¹. Zo zijn de jongeren met dezelfde redenen en op een zelfde manier wantrouwend tegenover met name de media en onderzoekers wanneer het gaat om de Islam.

Net als de jongeren in dit onderzoek ben ik zelf ook moslim. Ik heb de Islam niet genoten in mijn opvoeding, maar koos hier op latere leeftijd na een door mijzelf als intensief ervaren oriëntatie zelf voor. De jongens die ik heb geïnterviewd hebben hier enigszins over vernomen in de aanloop naar het interview en dit wekt een vertrouwen en respect op bij deze jongens. Dit geeft hen het vertrouwen dat ik niet ongegrond de Islam zal associëren met iets negatiefs, waardoor zij open over hun geloofsbeleving vertellen. Zo geeft één van de jongerenwerkers²² die ik in de aanloop naar de interviews telefonisch spreek over zijn inzet voor het werven van respondenten voor het onderzoek het volgende aan:

“Kijk weet je wat het is, als ik ze (de doelgroep) vertel wie je bent, dat je ook in het jongerenwerk zit, dat je bekend bent met alles (doelend op de problematiek/leefwereld) en zo. En ook gewoon moslim bent, dan weten ze dat je niet zo snel onzin over ze gaat vertellen. Snap je? Dus ik kan makkelijk een paar boys (jongens/respondenten) voor je regelen (die mee willen werken aan het onderzoek).” Mounir

De contactlegging met de jongeren vergt enige flexibiliteit van mij als onderzoeker. Zoals in de doelgroepbeschrijving van de escapisten al ter sprake kwam, leven de jongens vaak bij de dag. Afspraken die met jongeren worden gemaakt voor bijvoorbeeld een volgende week komen naarmate de afspraak dichterbij komt soms toch niet goed uit en/of worden geregeld vergeten²³. Het werkt dan ook het beste om een jongen die aangeeft mee te willen werken aan het onderzoek zo snel als mogelijk (bij voorkeur dezelfde dag nog) te interviewen op een voor hem nabijgelegen vertrouwde plek. Dit betekent dat ik in sommige gevallen met mijn laptop in de hand jongens (die eerder hun afspraak niet zijn nagekomen) ontmoet op straat en hen terplekke op een rustige plek in een nabijgelegen park interview.

21 Dit blijkt uit eerdere ervaringen in onderzoeken met respondenten naar zaken omtrent moslims en Islam bijv. in een onderzoek van de Winter (2009) naar Maatschappelijk verantwoord ondernemen vanuit een Islamitisch perspectief.

22 Hij is werkzaam in Rotterdam Noord, en gezien zijn profiel (moslim en in het verleden gekampt met de jeugdproblematiek) kwam hij zelf ook als respondent voor het onderzoek in aanmerking.

23 Of zij werkelijk worden vergeten of simpelweg niet worden nagekomen is moeilijk te verifiëren.

4.6 De respondenten

Vanuit mijn contacten in het jongerenwerk heb ik uiteindelijk bij achttien verschillende respondenten interviews afgenomen. Het betreffen jongeren uit verschillende wijken in Rotterdam en Roosendaal en de profielen van deze jongeren zijn overeenkomstig met het doelgroepprofiel dat is geschetst in paragraaf 2.3.2 *Jonge moslims met jeugdproblematiek*. In figuur 1 is ter introductie een individuele beschrijving van iedere respondent geboden in het hoofdstuk. Om de anonimiteit van de jongeren te waarborgen zijn de namen van de respondenten veranderd in een pseudoniem. In de tabel is van iedere respondent de culturele afkomst, de woonplaats, de leeftijd, het opleidingsniveau en de jeugdproblematiek waarmee zij te maken hebben (gehad) weergegeven. Wanneer een jongere op het moment van het interview te maken heeft met bepaalde jeugdproblematiek dan is deze in de tabel onderstreept.

Naam	Culturele afkomst, woonplaats.	Leeftijd	Opleidingsniveau	Jeugdproblematiek
Mounir	Marokkaans, Rotterdam.	29	Havo, vroegtijdig gestopt	Schooluitval, werkloosheid, criminaliteit (<i>stelen, helen, drugsbandel</i>) overlast
Adam	Marokkaans, Roosendaal.	19	vwo afgerond	<u>Overlast</u>
Omer	Turks, Rotterdam.	24	Mbo, vroegtijdig gestopt	<u>Schooluitval, werkloosheid</u> , criminaliteit (<i>stelen, helen</i>), overlast
Ismail	Turks, Rotterdam.	23	Mbo, vroegtijdig gestopt	Schooluitval, <u>werkloosheid</u> , criminaliteit (<i>stelen, helen</i>), overlast
Mahmoud	Somalische, Rotterdam.	26	Pas gestart aan HBO, na 21+ toets	Schooluitval, werkloosheid, criminaliteit (<i>stelen, helen, drugsbandel</i>), overlast
Zakaria	Marokkaans, Rotterdam.	27	Mbo, vroegtijdig gestopt	Schooluitval, <u>werkloosheid</u> , criminaliteit (<i>stelen, helen, inbraak, drugsroof</i>), <u>overlast</u>
Talib	Marokkaans, Rotterdam.	22	Hbo bezig	Werkloosheid, overlast
Ahmet	Turks, Rotterdam.	18	Mbo, vroegtijdig gestopt	<u>Schooluitval, werkloosheid, criminaliteit</u> (<i>stelen, helen, inbraak</i>), <u>overlast</u>
Ibrahim	Marokkaans, Rotterdam.	18	Mbo, vroegtijdig gestopt	<u>Schooluitval, werkloosheid, criminaliteit</u> (<i>stelen, helen, inbraak</i>), <u>overlast</u>
Isaak	Marokkaans, Rotterdam.	22	Mbo, vroegtijdig gestopt	<u>Schooluitval, werkloosheid</u> , criminaliteit (<i>stelen, helen, inbraak, drugsbandel</i>), <u>overlast</u>
Moesa	Marokkaans, Rotterdam.	21	Vwo, vroegtijdig gestopt	Schooluitval, <u>werkloosheid, criminaliteit</u> (<i>stelen, helen, inbraak</i>), <u>overlast</u>
Yusuf	Marokkaans, Rotterdam.	26	Hbo bezig	Overlast
Harun	Marokkaans, Rotterdam.	15	Vmbo bezig	<u>Overlast</u>
Tarik	Marokkaans, Roosendaal.	25	Hbo afgerond	Criminaliteit (<i>stelen, helen, drugsroof</i>), overlast
Fatih	Turks, Rotterdam.	18	Mbo, vroegtijdig gestopt	<u>Schooluitval, werkloosheid, criminaliteit</u> (<i>stelen, helen</i>), <u>overlast</u>
Suleyman	Marokkaans, Roosendaal.	23	Mbo bezig	Overlast
Said	Marokkaans, Rotterdam.	26	Hbo, afgerond na 21+ toets	Schooluitval, werkloosheid, criminaliteit (<i>stelen, helen, drugsroof</i>), overlast
Salih	Marokkaans, Roosendaal.	20	Mbo, vroegtijdig gestopt	<u>Schooluitval, werkloosheid</u> , criminaliteit (<i>stelen, helen</i>), <u>overlast</u>

Figuur 1: Respondentenlijst

4.7 Objectiviteit en validiteit

Dat ik zelf moslim ben wint aan vertrouwen bij de jongeren, waarmee ik de voornaamste obstakels²⁴ overkom, maar tegelijkertijd is hiermee wellicht een nieuw obstakel ontstaan, namelijk één die de objectiviteit en daarmee de validiteit van de onderzoeksresultaten in de weg zou kunnen staan. Zo merk ik aan een respondent dat hij zich tegenover mij schaamt wanneer ik hem vraag of hij gelooft:

“(voordat hij antwoord geeft is hij lang stil en het schaamrood begint te gloeien op zijn gezicht)
...Ja ik hoor hier ja op te zeggen.. maar kijk.. als ik ja zeg lieg ik.. en als ik nee zeg belazer ik mezelf. Maar ik bedoel ik ben moslim en voel me moslim, maar ik doe niet echt wat er van mij gevraagd wordt.” Omer

Deze schaamte kan tot gevolg hebben dat een dergelijke respondent niet alles eerlijk vertelt en hij zijn geloofsbeleving wellicht wil verbloemen wanneer hij hier met mij over spreekt. Dit is moeilijk na te gaan. Zijn schaamte getuigt misschien ook wel juist van eerlijkheid.

Daarbij geeft een andere respondent aan dat zijn geloofsbeleving versterkt wanneer hij over mensen (zoals mij) hoort die niet zijn opgegroeid met de Islam en later wel bewust voor de Islam kiezen:

“Ik zie steeds meer niet moslims die zich bekeren tot de Islam, en als Marokkaanse of Turkse jongeren dat zien, dan vinden ze dat mooi, dan gaan we denken waar zijn wij eigenlijk mee bezig.” Talib

Als dit zo is, dan kan het wellicht zo zijn dat zo'n jongen gedurende het gesprek dat hij met mij als (nieuwe) moslim voert, zijn geloof intensiever beleeft dan anders. Ook dit is moeilijk na te gaan. Op een zelfde manier – maar dan de andere kant op - zouden de respondenten en de objectiviteit kunnen worden beïnvloed door een onderzoeker die zelf geen moslim is.

Aan de start van ieder interview geef ik mede hierom iedere respondent aan dat hij in het gesprek moet proberen mij niet te zien als 'Jeroen'²⁵, maar als een spiegel, alsof hij zichzelf de vragen stelt en deze in alle vertrouwen, openheid en oprechtheid probeert te beantwoorden. Je kunt je hierbij natuurlijk allereerst afvragen in hoeverre de respondent hier toe in staat is, maar zelfs dan kun je je afvragen in hoeverre een persoon tegen zichzelf open en oprecht is. Het zijn deze vragen/dilemma's over het zoeken naar wat *is*, en zaken als het belang van nabijheid aan de ene kant en het behouden van wetenschappelijke afstand aan de andere kant, waar iedere onderzoeker gedurende het onderzoek mee worstelt die in het achterhoofd gehouden dienen te worden bij het analyseren van onderzoeksresultaten. Ik hou het bij de gedachte dat ik mijzelf inspan om dit, zowel tijdens de afname van de interviews als de analyse hiervan, naar de best mogelijke invulling van mijn wetenschappelijke vermogen - dat ik in de afgelopen jaren opgebouwd denk te hebben – te doen.

²⁴ Het in contact komen met de doelgroep en het winnen van voldoende vertrouwen bij hen om gedegen onderzoek te kunnen doen.

²⁵ En daarmee alles wat hij van mij denkt te weten.

5. De empirische inzichten

In samenwerking met de contacten die ik als cultureel maatschappelijk vormer in het jongerenwerkveld heb, zijn achttien respondenten bereid gevonden om hun medewerking te verlenen aan dit onderzoek. Aan de hand van een doelgroepbeschrijving zijn via verschillende jongerenwerkers en jongeren in Rotterdam en Roosendaal de geschikte respondenten benaderend en uitgenodigd voor een gesprek. Middels uitgebreide gesprekken van gemiddeld ruim een uur over de problematiek en de Islam helpen de respondenten het nodige sociaalwetenschappelijk inzicht te bieden in de rol die de Islamitische geloofsbeleving speelt bij jeugdproblematiek onder jonge moslims.

De gesprekken met de respondenten verlopen divers. Sommige jongens nemen een stoere en lakse houding aan, een enkeling is verlegen, sommigen schamen zich, anderen dragen hun hart op de tong en vertellen vol enthousiasme over hun beleving en ervaringen. Naarmate de eerste driekwartier van het gesprek zijn verlopen verliezen sommigen hun energie, geduld en concentratie, waar anderen in anderhalf uur een tiental kantjes aan transcriptie vol hartstocht aan beleving en ervaringen delen. De ene stelt zich 'cooler' op dan de ander. Enkelingen laten een traan bij het vertellen van jeugdervaringen en vertellen het gesprek te ervaren als een verademing. Weer een ander toont zelden emotie in het gesprek en stelt zich - bewust van de interessantheid van zijn eigen beleving en ervaringen - op als ervaringsdeskundige, met de nadruk op 'deskundige'. Stuk voor stuk leveren de gesprekken waardevolle inzichten en informatie op.

De gesprekken zijn zoals gezegd grofweg op te delen in drie delen. In het eerste deel introduceert de jongere zichzelf. Hierin vertelt hij o.a. wanneer en waar hij is geboren en in welke omstandigheden hij is opgegroeid om zo inzicht te verkrijgen in zijn sociaaleconomische achtergrond. De jongere vertelt vervolgens over zijn beleving van het onderwijs, de arbeidsmarkt, z'n vrije tijd en ligt al met al de focus op de ervaren jeugdproblematiek, de oorzaken hiervan en de vooruitzichten hieromtrent. In het tweede deel staat de Islamitische geloofsbeleving van de respondent en de ontwikkelingen daaromtrent centraal. Ten slotte reflecteert de jongere in het derde deel op de verhouding tussen de ervaren jeugdproblematiek en de Islamitische geloofsbeleving. Tezamen bieden deze gespreksonderwerpen antwoorden op de twee reeds besproken vragen die de lacune in eerder onderzoek oproept. Namelijk; hoe beleven jonge moslims met jeugdproblematiek het Islamitisch geloof en hoe verhoudt deze geloofsbeleving zich tot de problematiek.

In het beschrijven van de empirie worden talrijke citaten van de respondenten afgewisseld met zo beknopt mogelijke analyses van de inzichten en referenties naar eerder besproken studies. Om de levendigheid van de empirische inzichten te waarborgen, is ervoor gekozen om de citaten zo authentiek mogelijk te presenteren. In de verslaglegging hiervan is dan ook niet ingegrepen in de gesproken straattaal (incl. taalfouten). De beleving van de jongens staat centraal in de presentatie van de empirie. De citaten van de jongens kennen dan ook dezelfde lettergrootte als de analyses hiervan en ook de titels van de verschillende paragrafen bestaan uit citaten van de respondenten. De beschrijving van de empirie neemt een zelfde indeling aan als die van de interviews. Zo is ook dit empirisch hoofdstuk op te delen in drie delen, waarin achtereenvolgens deel I draait om 'de problematiek', deel II om 'de geloofsbeleving' en deel III om 'de verhouding tussen de problematiek en de geloofsbeleving'. De bevindingen van elk deel zijn na elk deel samengevat.

5.1 DEEL I: DE PROBLEMATIEK

Dit eerste deel introduceert de jongens aan de hand van een korte beschrijving van hun sociaaleconomische achtergrond. Vervolgens zal inzicht worden geboden in hun beleving van het onderwijs, de arbeidsmarkt en hun vrije tijd. Hierbij richt de aandacht zich op de ervaren jeugdproblematiek en vooruitzichten hieromtrent. Tenslotte zal worden stilgestaan bij de voornaamste oorzaken van de problematiek en dan vooral met oog voor de mogelijke rol van de Islam hierbij.

Bij het lezen van dit eerste deel van de empirie dienen een aantal zaken in het achterhoofd te worden gehouden. Door in de beschrijving van deze jongens de nadruk te leggen op de problematiek zal het wellicht overkomen alsof de levens van deze jongens gedoemd zijn te mislukken. De nadruk op de problemen geeft natuurlijk een vertekend beeld van de werkelijkheid. Allereerst verschilt de intensiviteit waarin de problemen zich voordoen. In de ergste gevallen zal een aantal jongens achtereenvolgens stoppen met school, geen zin hebben om te werken, de buurt ‘terroriseren’ en zich schuldig maken aan roof en drugshandel. Anderzijds ontmoeten andere jongens hun vrienden na schooltijd op straat waar zij door de buurt en politie als bron van allerlei overlast worden gezien, maar weten zij daarnaast nog wel zonder al te veel problemen mee te draaien op school of werk.

Daarbij gaat het om bepaalde periodes in het leven van de jongens waarin de besproken problematiek zich voordoet en de problemen zich opstapelen. Deze periodes kunnen variëren van één tot soms tien jaar. Startend in de puberteit tot uiterlijk eind twintig. Wat kenmerkend is voor de *jeugd*problematiek en blijkt uit onderzoeken als die van De Jong (2007: 130) is dan ook dat zo goed als alle jongens uiteindelijk ‘rustig en serieus’²⁶ worden en de problematiek zich met de tijd oplost. De jongens die meedoen aan dit onderzoek lijken dan ook haast allemaal hun meest heftige jaren aan problematiek achter zich te hebben gelaten en toe te leven toewaarts een rustige en serieuze levenswandel. Enkele respondenten staan nog met twee benen in de problemen, de meeste van hen met één been en enkele jongens hebben al de genoemde jeugdproblematiek inmiddels achter zich gelaten. De jongens vertellen dan ook voornamelijk in de voltooid- en verleden tijd over de problematiek.

Overigens zal er in dit onderzoek niet zo zeer worden ingegaan op de verwikkeling van schooluitval, werkloosheid, criminaliteit en overlastgevend gedrag. Ook komt dit onderzoek niet voort uit de intentie om de manifestatie en oorzaken van de genoemde problematiek alomvattend uiteen te zetten. Dergelijke intenties behoeven naar mijn weten ieder een onderzoek op zich. De beschrijving van de problematiek zal met de gedachten bij dergelijke voornemens van relatief beknopte aard zijn. Het belichten van de ervaren jeugdproblematiek en de oorzaken hiervan gebeurt enkel met het uiteindelijke doel om na te gaan hoe de Islamitische geloofsbeleving van de jongeren zich tot de problematiek verhoudt.

²⁶ Voor een eerdere uitleg van de inhoud die De Jong (2007) aan deze begrippen geeft, zie paragraaf 3.3.

5.1.1 'Ik ben geboren en getogen'

Gezien de sociaal economische achtergrond van de respondenten zijn er verschillende gelijkenissen te trekken in de situaties waarin de jongens zijn opgegroeid. De ouders van de jongens die deelnemen aan het onderzoek zijn allemaal geboren en getogen in het buitenland; Marokko (14), Turkije (3) of Somalië (1). Drie van de jongens zijn zelf ook geboren in het geboorte land van hun ouders. Één in Turkije, een ander in Marokko en één in Somalië en zij zijn allen op jonge leeftijd met hun ouders in Nederland komen wonen. Alle overige jongens zijn geboren en getogen in Nederland. De ouders van alle jongeren – met name hun vaders - zijn in de jaren 60, 70 en 80 wegens economische redenen als gastarbeiders naar Nederland gemigreerd. De Somalische jongen vormt hierop een uitzondering, zijn familie vluchtte vanwege de oorlog in Somalië in de jaren 90 naar Nederland. De ouders van alle jongeren zijn laagopgeleid en in sommige gevallen zelfs niet. De vaders werkten bij aankomst veelal in de zware industrie. Sommige vaders werken hier nog steeds, enkelingen zitten in de AOW of WW en een paar genieten al van hun pensioen. Van twee jongens zijn de vaders op middelbare leeftijd (wegens ziekte) overleden en in twee gevallen verliet de vader op middelbare leeftijd het gezin. Twee jongens hebben in de afgelopen twee jaar hun moeder wegens ziekte verloren, één van hen had op jongere leeftijd ook al zijn vader verloren. De moeders van de respondenten zijn veelal huisvrouw en enkelingen verrichten ongeschoolde arbeid, zoals schoonmaakdiensten. De respondenten van Marokkaanse komaf zijn ieder opgegroeid in gezinnen van 6 kinderen of meer. De overige jongens komen uit kleinere gezinnen. Een meerderheid van de jongens geeft aan dat ze het in hun jeugd economische gezien niet heel breed hadden. Zo hoefden zij bijvoorbeeld in hun jeugd jaren thuis niet te proberen om een spelcomputer te vragen, maar op de gevluchte Somalische jongen na lijkt niemand absolute armoede in bijvoorbeeld de vorm van honger te hebben ervaren. De buurten waarin de jongeren zijn opgegroeid zijn divers. De meeste jongens groeien op in wijken met naar eigen zeggen 'veel allochtonen' (m.a.w. zogenoemde 'achterstandswijken'/'prachtwijken'), maar een aantal zijn ook opgegroeid in 'gewone' middenstandswijken. Aan de hand van de gesprekken met deze respondentengroep vallen overigens op basis hiervan geen significant verschillende belevingen of ervaringen af te leiden die voor dit onderzoek relevant zijn.

5.1.2 'Toen kreeg ik schijt aan school'

De schoolloopbaan van de respondenten kent uiteenlopende ontwikkelingen, maar ook hierin zijn algemeenheden waar te nemen. Op een enkele uitzondering na kan gesteld worden dat een ieder met name aan de start van de basisschool te maken heeft met een leerachterstand ten opzichte van de rest van de klas. De ene respondent weet hier beter mee om te gaan dan de ander. Sommige jongens kleuteren een jaar langer of blijven een jaar zitten, maar een meerderheid van de respondenten doorloopt de basisschool zonder al te veel leerproblemen. Daarbij komt dat op een enkeling na - die op de basisschool soms gepest werd - iedereen met een zekere nostalgie spreekt over een fijne en onbezorgde tijd op de basisschool. Het niveauadvies dat de jongens uiteindelijk in groep acht meekrijgen loopt uiteen van vmbo tot vwo, maar een meerderheid van de

gesproken jongens gaat na de basisschool naar het vmbo. Op enige taalachterstand hier en daar na, lijken tot zo ver zich geen voor dit onderzoek noemenswaardige problemen voor te doen. Zakaria is de enige die aangeeft sinds de basisschool al moeite te hebben gehad met autoriteit, met alle gevolgen van dien:

“Ik voelde mezelf slimmer dan dat ze me leerde. Ik had altijd een weerwoord en zorgde er zo voor dat een paar leraren gek van mij werden en mij niet mochten. [...] Als iemand mij het pad wil laten zien dat ik moet volgen dan denk ik: ‘Ik zoek me eigen pad wel, ik doe het op mijn manier.’ [...] Ik wilde dat de klas naar mij luisterde niet naar de juffen, ik wilde de touwtjes in handen hebben. Je gaat nadenken van ja misschien kan ik het wel beter en dat zeg je dan en zo verstoort je de les.” Zakaria

Bij het merendeel van de jongens ontstaan (soortgelijke) problemen pas op de middelbare school en bij de overige aan de start van hun nieuwe studie na de afronding van hun middelbare school. Met welke problemen krijgen de jongens op en rond school te maken?

“Na de basisschool ging het verkeerd. Ik begon met vwo, havo...ja.. Daarna ben ik ver afgezakt. Uiteindelijk heb ik nog wel het vmbo gehaald. Ik ben al met al veel blijven zitten en van school gestuurd...” Salih

“...eerst gewoon basisschool gedaan je weet toch, daarna middelbare school mavo, daar ben ik afgetrapt, door problemen, beetje stoer doen, puberteit, 13, 14, 15 jaar...” Tarik

“Op de middelbare school ging het allemaal bergafwaarts. Toen kreeg ik schijt (lak) aan school, te veel chillen, veel spijbelen, 1ste klas havo/vwo, ik had voldoende voor vwo maar door me gedrag was het beter dat ik havo zou doen zeiden ze [...] vanaf mijn 15de 16de ben ik eigenlijk niet meer naar school gegaan, en mensen zeggen leerplicht en zo, maar ik heb daar nooit gezeik mee gehad. Ja andere matties (vrienden) wel misschien, maar ik op de een af ander manier niet.” Moesa

“Daarna heb ik havo advies gekregen [...] tot en met havo 3 gevolgd, ik was een goede leerling, vanaf eerste klas krantenwijk gedaan. Daarna is het eigenlijk een beetje bergafwaarts gegaan [...] ik verwaarloosde school [...] van de havo ben ik naar mbo gedaan, daar heb ik het 1ste jaar gehaald, 2de jaar niet [...] af en toe ging ik naar school, af en toe niet, ik zat in de sociale dienst. Dit was in de periode tussen 17 en 21 jaar. Uiteindelijk heb ik geen één school afgemaakt. Ik had wel studiefinanciering, dus ik zat op school, maar ik ging omdat ik moest gaan, had geen prioriteit.” Mounir

“Brugklas ging goed, mavo/havo advies. Ik begon stoer te doen en dat werd alleen maar erger en

erger, dus ze wilden mij expres bij vwo doen zodat ik niet zo stoer ging doen. Zo kwam ik in vwo, maar dat was helemaal een slecht plan. Ik kon me moeilijk concentreren. Toen ik daar tussen zat, moest ik echt werk gaan leveren, maar omdat dat een beetje moeilijk was, ging ik andere uitwegen zoeken; ruzie maken, dingen slopen, vechtpartijen elke dag, met leerlingen, toen ging het helemaal foktop. Toen was ik zo'n 14 / 15 jaar [...] Ik ging weer terug naar havo, 3 havo [...] dat jaar ging ook fout, veel spijbelen, feesten, slapen, school verwaarloosd. Daarna ging ik naar de mavo. Die had ik wel gehaald, maar ik heb er niks voor gedaan. Ruzies waren wel afgelopen tegen die tijd. Ik was na de mavo, ongeveer 18 jaar, daarna ben ik niet meer naar school gegaan.” Mahmoud

Soortgelijke citaten komen in meer of mindere mate terug in ieder gesprek. De problemen met betrekking tot de schoolloopbaan lopen uiteen en uit zich van het structureel te laat komen voor lessen – waar op een enkeling na iedereen over spreekt - tot in de ergste gevallen het geheel stoppen met school. Zo vertellen verschillende jongens over spijbelen, ruzies met leerlingen, opstandigheid naar leraren, een dalend opleidingsniveau, stelen van medestudenten en school, schorsing en het weggestuurd worden van school. Vier jongens gaan momenteel nog naar school en twee jongens zijn inmiddels (HBO) afgestudeerd. Twaalf van de achttien gesproken jongeren hebben uiteindelijk geen middelbare school afgemaakt of zijn na het vmbo gestopt met school en zijn hierom schoolverlaters²⁷ te noemen.

5.1.3 ‘Werken is voor mij een vaag begrip’

De jongens beleven de arbeidsmarkt vanuit verschillende invalshoeken. Zo zitten sommige jongens nog op school en hebben zij enkel ervaringen met de arbeidsmarkt waar het gaat om het vinden van bijbaantjes naast hun school zoals krantenbezorger, pizzakoerier, tomatenplukker of vakkenvuller. Daarbij hebben de jongens die vroegtijdig zijn gestopt met school of inmiddels al zijn afgestudeerd ervaringen met (het al dan niet vinden en behouden van) fulltime werk. Zes van de achttien respondenten hebben tot nog toe weinig tot geen problemen ervaren op de arbeidsmarkt. Hierbij is het noemenswaardig dat vier van hen nog op school zitten en één van hen is hbo-afgestudeerd. Zij vinden en behouden naar eigen zeggen vrij gemakkelijk werk. De overige twaalf hebben momenteel of in het verleden wel problemen op de arbeidsmarkt ervaren. Elf van hen hebben school voortijdig verlaten. Één van hen is enkele jaren gestopt met school en heeft dit later weer opgepakt en afgerond, het was dan ook vooral in deze periode van schooluitval waarin hij werkloosheid heeft ervaren. De schoolverlaters kunnen over het algemeen moeilijk werk vinden en/of behouden en enkelingen kennen daarnaast ook periodes waarin zij geen behoefte hebben gehad aan werk, omdat zij voldoende alternatieven kenden om inkomsten te genereren. Hierover later meer.

De jongens kennen de arbeidsmarkt dus vanuit verschillende invalshoeken en daarbij wordt deze

²⁷ Voortijdig schoolverlaters zijn algemeen gedefinieerd als leerlingen die het (bekostigd) onderwijs verlaten zonder dat zij een startkwalificatie hebben behaald. Een leerling heeft een startkwalificatie met tenminste een afgeronde havo- of vwo-opleiding, of een basisberoepsopleiding (mbo niveau2).

arbeidsmarkt ook vanuit een verschillende houding ervaren en beleeft. Salih en Moesa begonnen bijvoorbeeld allebei met het vwo en zijn allebei vroegtijdig gestopt met school. Zij spreken in dezelfde lijn over de arbeidsmarkt, maar ervaren het vinden van werk verschillend. Zo vertelt Moesa:

“Ik heb vroeger (toen hij nog op school zat) ook wel kranten gedaan of weekjes in de kas gewerkt, of uitzendbureau hier en daar. Maar het is nu moeilijk om aan werk te komen. Onzin baantjes bij uitzendbureau en zo niet; containers uitladen, sjouwwerk dat kan nog wel (m.a.w. daar kan ik wel werk in vinden, maar daar wil ik niet werken). Maar ik heb afgelopen jaren wel eens gesolliciteerd bij verschillende bedrijven; in de haven, koerierswerk, noem het maar op, maar daar werd ik uitgelachen (m.a.w. hij werd niet aangenomen). Voor 80% kwam het doordat ze een Marokkaanse naam zien.” Moesa

Daarentegen vertelt Salih:

“Sinds mijn 15de heb ik altijd wel gewerkt. Ik heb allerlei verschillende baantjes gehad. Als je echt wilt werken kun je er zo aankomen. Er is genoeg werk joh, je moet soms genoeg nemen met minder. Er zijn altijd uitzendbureaus, je moet niet meteen afknappen als het niet lukt en zeiken van; ‘ja, dat komt omdat ik Marokkaan of moslim ben blabla’. Je moet gewoon doorgaan. Soms dan word je niet aangenomen en dan denk je er wel aan als je de media (slecht) hoort (spreken over) ‘Marokkanen dit dat’, maar dat is helemaal niet zo waar. Het is misschien wel ietsje moeilijker als je Mohamed heet in plaats van Jan, maar je moet gewoon doorgaan (want er is dus genoeg werk en je vindt altijd wel wat). [...] Ik werk momenteel fulltime. Ik heb nu een kantoorbaantje, ik doe administratie, beoordelen van callcenter gesprekken, dat soort dingen.”
Salih

In tegenstelling tot Moesa vindt Salih dat je wel eens met minder genoeg moet nemen. Salih is uiteindelijk in functie opgeklommen en Moesa is werkloos. Volgens Moesa heeft zijn werkloosheid vooral met discriminatie te maken. De jongens die problemen hebben bij het vinden van werk wijten dit vooral aan discriminatie en de crisis. Over het aspect van discriminatie zal verder worden uitgeweid wanneer de focus in het onderzoek zich zal richten op de oorzaken van de problematiek. Van de twaalf jongens die problemen ervaren op de arbeidsmarkt zijn er eigenlijk maar enkelingen zoals Moesa en Zakaria die langere tijd werkloos zijn en geen (‘geschikt’) werk weten te vinden of zoals Ibrahim omdat ze het eigenlijk ook niet echt lijken te willen:

“Werk is voor mij een vaag begrip. Eerst was ik er wel aan begonnen, maar ik was al meteen gestopt. Ik kreeg veel geld van neven en ooms vroeger, dat heeft me geen goed gedaan. Ik had al vroeg moeten beginnen met werken, zodat je dat gevoel voelt van hoe het is als je je eigen geld verdient. Je moet niet te veel verwend worden.” Ibrahim

Voor de meeste jongens die vroegtijdig zijn gestopt met school geldt dat ze best gemakkelijk werk kunnen vinden, maar dat ze dit vaak slechts voor korte tijd behouden. Ze vertellen hoe ze veel verschillende baantjes hebben gehad en hoe deze baantjes worden afgewisseld met periodes van werkloosheid:

“Toen heb ik mbo gedaan, eventjes 3 maanden en weer gestopt. Toen ging ik weer werken, op de markt. Ik was 17 jaar toen (inmiddels 24). Daarna begon ik als tramconductor, daar ben ik weggegaan toen weer naar de markt, toen weer de tram, veel verschillend werk, allerlei werk allemaal bijbaantjes zeg maar. Paar maanden werkloos geweest, en nu ben ik weer een beetje begonnen. Om de zoveel tijd was ik even werkloos, 3 maanden elke keer zoiets, dan weer een paar maanden werken, dan weer niets (werkloos), dan weer werk enzovoorts.” Omer

“School ging niet zoals ik wilde. Ik zat in de schulden. Telefoonrekeningen, schulden bij vrienden en zo. Toen ik 18 was sloot ik leningen bij de bank. Ik had 2500 euro geleend. Toen moest ik 1100 euro betalen aan al die schulden en het overige geld had ik opgesnoept. [...] Ik begon steeds meer niks te doen. Blowen drinken. Ik was 21 en sindsdien half jaar aan het werk, bezorgen bij pizzeria, orderpicker dat soort dingen en dan weer een half jaar of zo niks. Tot en met nu, nu doe ik al een paar maanden niks.” Ismail

“Toen werkte ik op een gegeven moment voor Center Parks. Ik woonde ook daar in een bungalow, maar ook daar wist ik het te flikken om te laat te komen terwijl ik maar één keer hoefde te rollen (om op mijn werkplek te komen). Toen de zomer voorbij was, ging ik bij evenementen werken en zo. En elke keer na het evenement biertje drinken dat werd verslavend. Ook in het weekend. Gedurende die horecaperiode ben ik 2x ontslagen door te laat komen en toen kwam ik weer in zo'n dip ook toen had ik het echt klote. Elke keer als ik werk heb, dan ben ik een jaar werkloos. Een soort rouwperiode of zo, dan wil ik niet werken, niemand zien, zit dan heel de dag thuis. Ondertussen verstrijken de jaren. Nu ben ik 27, als ik mezelf hoor denk ik wat een clown, wat een gozer.” Zakaria

Deze citaten zijn typerend voor de leefstijl van het merendeel van de jongens met problemen op de arbeidsmarkt. Verschillende baantjes worden afgewisseld door periodes van werkloosheid. Zij doen vaak ongeschoolde arbeid in de bouw, op een veiling, in de transport of in de horeca. In uitzonderlijke gevallen werkt een jongere (of heeft een jongere gewerkt) in een functie waarvoor eerst een kort cursusprogramma gevolgd dient te volgen, bijvoorbeeld voor een baan als tramconductor. Werk wordt meestal gevonden via het uitzendbureau of via vrienden en familie die in een bedrijf werken waar werknemers gezocht worden. Als jongeren stoppen met werk dan komt dat veelal door drie redenen; of ze zijn uitgekeken op het werk zelf, of ze kunnen niet goed opschieten met hun werkgever/collega's, of zij zijn afspraken niet nagekomen (doordat ze bijvoorbeeld werktijden/dagen waren vergeten, structureel te laat komen, zichzelf vaak 'ziek' melden of zich een paar keer verslapen) waardoor zij worden ontslagen.

In de periodes dat de jongeren werkloos zijn, komen zij door middel van verschillende manieren aan geld. Enkele jongens, zoals Ismail zojuist al vertelde, lenen bij de bank of bij vrienden. Vervolgens proberen zij in de periodes dat zij werken deze leningen weer af te betalen, maar vaak stapelen deze schulden zich op. Sommige jongens zitten (al dan niet voor enkele maanden) in de WW, een andere principieel niet. Een aantal jongens staan gedurende de periodes van werkloosheid officieel nog ingeschreven voor een studie waarvoor zij studiefinanciering ontvangen. Het merendeel van de jongens verdient daarnaast in verschillende mate ook bij in de criminaliteit:

“Ik werkte toen af en toe bij een snackbar. Daarnaast deed ik ‘torries’ (criminele activiteiten) om geld te hebben. Beetje wiet en pillen verkopen. Ik kwam op een gegeven moment in contact met een familie die veel dealde en zo begon ik ook een beetje te dealen. Steeds meer en meer, ook kleding verkopen en dergelijke. Dit duurde van het laatste jaar van de mavo tot ongeveer zo’n twee jaar later. Ik stond nog een tijdje ingeschreven bij Albeda (college), puur voor studiefinanciering en OV, plus daarbij dus een beetje dingen verkopen en werken, dus dat ging best lekker.” Mahmoud

De leefstijl die Mahmoud beschrijft is kenmerkend voor de onderzoeksgroep en met name de schoolverlaters onder hen. Voor een beter begrip van deze leefstijl is inzicht in het vrijetijdsleven van deze jongens van belang.

5.1.4 ‘Veel chillen op straat’, ‘beetje hangen, voetballen enzo. Matties je weet toch.’

De jongeren blijken gezien de gebrekkige tijd en aandacht die zij besteden aan werk en school er een omvangrijk vrijetijdsleven op na te houden. De invulling die hieraan gegeven wordt, lijkt dusdanig aantrekkelijk en invloedrijk te zijn dat zowel school als werk hieronder gebukt gaan. Voor een merendeel van de jongens in dit onderzoek leidt dit zelfs tot schooluitval en/of werkloosheid. Welke invulling geven deze jongens dan aan hun vrijetijdsleven?

Typerend voor het (vrijetijds)leven van alle jongens is het aantal tijd die zij vaak al van jongs af aan buiten op straat vertoeven. Wat zij vooral buiten op straat doen is treffend verwoord door Tarik wanneer hij zegt:

“Beetje hangen, voetballen enzo. Matties je weet toch.” Tarik

In de formulering doorklinkt eenzelfde lamlendigheid die kenmerkend is voor de beschrijving die de jongens zelf geven aan hun tijd die zij vertoeven op straat. Nog beknopter verwoord komt het neer op ‘chillen’. Met dit ‘chillen’ lijken zij zichzelf zo veel mogelijk te ontdoen van al de moeite die gepaard gaat met school of werk. Eigenlijk doen zij in hun vrije tijd dan ook vooral ‘chil’:

“Ik was veel buiten, speelde buiten, altijd buiten. [...] In mijn puberteit had ik niet echt goede vrienden, ik ging veel chillen buiten school, veel afleiding.” Suleyman

“Elke keer als ik vrij was ging ik met jongeren rondhangen. En dat is zo doorgegaan tot einde MBO opleiding.” Yusuf

“Toen kreeg ik schijt aan school, te veel chillen, spijbelen [...] Als je jong (15-19 jaar) bent, vroeger, was er veel leven (gezelligheid) buiten, overal waren mensen aan het chillen, je had geen zin in school. Ik was voornamelijk met jongens in de buurt. Ik deed eigenlijk geen tyfus, achteraf gezien vergooidde ik mijn leven in principe. [...] Ik was 7/8 uurtjes per dag buiten. Veel rondjes rijden, niksen.” Moesa

“Ik was veel op straat of bij schoolgenoten, coffeeshops, of ook buiten Rotterdam naar coffeeshops. Op een gegeven moment chil je zo veel. Ik wilde de onzin dingen doen die ik normaal in Rotterdam deed, maar dan in een andere stad. Dus dan ga je in een andere stad een beetje op een bankje zitten meisjes versieren, coffeshop in en uit. Je gaat ‘s ochtends naar buiten en komt ‘s avonds laat weer terug, je gaat nooit twee keer per dag naar huis. En aan dat ritme zit ik zo vast.” Zakaria

“Ik heb één jaar gehad dat was echt te erg, ik werd 10 uur 11 uur wakker en was dan heel de dag buiten. Dat jaar was extreem, veel blowen, ik kwam 12 uur ‘s nachts thuis, 14 uur lang niet thuis, je krijgt veel geouwehoer met je ouders, ze dachten dat ik naar school ging, maar ondertussen drinken, jointjes, meisjes.” Ibrahim

“Veel spijbelen, feesten, slapen, school verwaarloosd. [...] Ik was veel buiten met vrienden, veel blowen, veel drinken. Vooral op straat en in auto’s toen boys rijbewijzen kregen. Veel chillen enzo.” Mahmoud

De jongens verblijven veel van hun vrije tijd dus buiten op straat. De tijd die ze spenderen op straat varieert van enkele uurtjes per dag na de reguliere schooltijden tot gehele dagen ‘chillen’ op straat en zo ook onder schooltijd. Voor de meeste jongens gaat dit ‘chillen’ op straat gepaard met blowen en/of drinken. Vaak is dit zelfs inherent aan elkaar. Hoewel enkele jongens ook menen daar principieel niet aan te beginnen. Hetzelfde geldt voor het versieren van meisjes en alles wat daaruit kan voortvloeien. Stoned, dronken en opgewonden of niet, veelal gaat dit ‘chillen’ gepaard met overlastgevend gedrag ‘van kattenkwaad tot erger’:

“...in de vorm van kattenkwaad dingen, je hebt van kwaad tot erger, mensen pesten mensen lastig vallen, inbraken, overvallen.” Talib

“Dan is het zomer, niemand buiten, veel mensen op vakantie, je hebt niets te doen, dan begint het. Je ziet iets niet op slot staan zo begint het. Stelen was eigenlijk altijd voor de kick erbij horen gewoon enzo. [...] Dan reed je op de mooiste fiets, mooiste scooter, iedereen kijken. Dat was even tof, maar als ik er aan terugdenk sloeg het nergens op.” Ahmet

“... je doet een beetje kattenkwaad en kattenkwaad wordt erger. En zo kom je vanzelf in contact met de politie, maar ja dat overkomt buiten (op straat) iedereen denk ik.” Tarik

Alle jongens in dit onderzoek zijn inderdaad direct dan wel indirect ook met de politie in aanraking gekomen wegens overlastgevend gedrag. Het samenzijn gaat vaak gepaard met rumoer, het geluid van scooters, auto's en muziek waardoor de jongens in hun omgeving geregeld worden aangemerkt als een bron van geluidsoverlast. Daarbij wordt de verveling die zo nu en dan gepaard gaat met het 'chillen' met regelmaat gebroken middels geklier. Voorbij lopend publiek wordt hierom soms gepest of er wordt iets gesloopt:

“We waren veel buiten. Jaar of één, twee, drie hebben we de boel een beetje geterroriseerd. Veel opstootjes en zo.” Said

“Soms bijv. met fietsen samen, dan trapt er één een spiegel van de auto dat soort dingen, of vechtpartijtjes.” Yusuf

Alle jongens in dit onderzoek zijn hierom vanwege overlastgevend gedrag als individu dan wel als vriendengroep in aanraking gekomen met de politie.

5.1.5 'Torries', 'van kattenkwaad tot erger.'

In straattaal (en in dit geval ook in het Surinaams) betekent 'torrie' in de letterlijk zin een 'verhaal' en 'torries' betekent dus 'verhalen'. 'Torries' spelen een grote rol in het 'chillen' op straat. 'Torries' kunnen net als verhalen over van alles gaan, over hoe je een meisje hebt versierd, over de laatste roddels, over een incident dat je hebt meegemaakt in de tram of iets dat je hebt gezien op televisie. De verschillende 'torries' die op straat de ronde doen, maken het straatleven zo aantrekkelijk als een soap, waardoor je de volgende dag weer komt, omdat je wilt weten hoe de 'torries' met de tijd verlopen. Maar een 'torrie' kan afhankelijk van de context waarin het wordt gebruikt ook een specifiekere betekenis hebben. Zo kan het namelijk ook verwijzen naar een 'misdadige/criminele' activiteit; een inbraak, een roof, een geweldsincident, geklier in de buurt, het slopen van iets, drugshandel, etc. Het zijn deze 'torries' die uiteraard des te sappiger klinken voor een grensverleggende adolescent en zij zijn daardoor des te aantrekkelijker.

Zo spreken de jongens over de 'verleidingen' van het zorgeloos 'chillen' met vrienden buiten, de (soft-) drugs, de meisjes en ook 'het geld' die het leven buiten op straat zo aantrekkelijk maken. De jongens die

spreken over 'het geld' doelen hiermee op het geld dat snel en makkelijk op straat is te verdienen middels 'torries' (lees in dit geval: criminaliteit), de uitdagingen die hierbij komen kijken en alle materiële zaken die hier vervolgens mee te koop zijn zoals kleding, scooters, auto's, wiet/hash en technologische snuffjes (telefoons, tv's, spelcomputers, laptop). Alle jongens vertellen dat je door zo veel op straat te zijn jongens leert kennen die geld verdienen middels 'torries' en dat het erg makkelijk en zo ook verleidelijk is om je daar vroeg of laat bij te voegen. Dit leren kennen van de 'verkeerde vrienden' buiten op straat geldt overigens zowel voor de jongens die opgroeien in de achterstandswijken, als zij die dit doen in de middenstandswijken. Wel vertellen de jongens in de zogenoemde achterstandswijken nadrukkelijk dat er in hun wijk veel criminaliteit is waardoor het nog makkelijker is om erin te rollen. Maar al met al lijken ze allemaal te zeggen dat als je vaak buiten op straat bent, waar dan ook, je gemakkelijk in de criminaliteit kunt rollen. Zoals gezegd, 'van kattenkwaad tot erger':

"Ik was ook veel op straat voetballen, buurthuis, daardoor vergeet je je school. Als je 15 jaar bent dan kijk je naar die andere jongens, je ziet hun gaan niet naar school, dan ga je met hun meedoen, ga je ook rare dingen doen. Geld speelt een belangrijkere rol. Of je komt in aanraking met politie. [...] Verleiding is groot; geld, auto's, rijbewijs, chicks. [...] Ik ben twee keer opgepakt voor vechtpartijen. Toen ik 15 was begon ik met hash verkopen, toen ben ik betrapt door me ouders. Sindsdien kleine dingetjes, telefoon inkopen doorverkopen, laptop enzo. Geld speelt een grote rol met dat soort dingen je kunt makkelijk geld verdienen, iemand biedt je aan voor 200 je kan makkelijk doorverkopen voor 700, je maakt zo makkelijk 500 (euro). Overvallen doe ik niet, dat is te moeilijk, de straffen zijn ook te hoog." Ibrahim

"Vrienden zaten in de drugs zo kwam ik er meer van te weten, ik zag dat het makkelijk geld verdienen was, en toen ben ik er zelf ook aan begonnen, en uiteindelijk ben ik er in blijven hangen. Het ging voornamelijk om cocaïne. Ik was 19 toen ik ermee begon en op me 21ste was ik ervoor gepakt. Daarvoor hield ik me bezig met telefoons en scooters verkopen, computers, allerlei dingen waar ik winst mee kon maken kocht ik op en verkocht ik door." Isaak

"Toen gingen mijn hersenen richting geld. In die tijd lag het geld buiten voor het oprapen, ik dacht 'fuck school' heb ik niet nodig, gewoon snel geld verdienen, het was ook verslavend weet je. Ik ging stelen. Alles wat ik snel kon verkopen. Alles! Bij mensen thuis, winkels, scholen, alles. Tijdje hash en wiet verkocht en ook af en toe wat coke. Toen ik 17, 18 jaar was, toen was ik er helemaal in. Verdiende soms 400, 500 euro per dag. Ik was 7/8 uurtjes per dag buiten. Veel rondjes rijden niksen." Moesa

"Ik werd wakker wanneer ik wou, sliep wanneer ik wou, [...] Leuke kleren kopen, skunk kopen laten zien dat je lekker geld uitgeeft zodat ze wel zien van dat is een lekker mannetje. Als ik geld nodig had, ging ik geld stelen of beroven. Telefoons dat soort dingen. Maar eigenlijk is dat (beroven) maar een paar keer voorgekomen tijdens een soort van meeloopmomenten zeg maar.

Eigenlijk vooral om een beetje naam op te bouwen, reputatie hooghouden.” Ismail

“Ik stond vroeg op om te doen of ik naar school ging, ik ging met me OV chillen in andere steden. Je komt veel op straat en ziet slechte dingen. Sigaretten, jonkel, meiden, gewoon verleiding van westerse wereld. Je ziet dingen om je heen en tv, je doet mee waardoor geloof op de achtergrond raakt. Fraude inbraak. Handel, doorverkopen van dingen. Van dat soort dingen niet beroven, daar doe ik niet aan mee, overvallen en zo. Ik ben wel een keertje opgepakt, maar nooit voorgekomen of zo.” Salih

“In eerste instantie begon het met kleine ‘torries’; pizzabrommertjes beroven en winkeldiefstal, kruimeldiefacties. [...] Mijn vrienden gingen daarna verder met zwaardere delicten, drugs en huisinbraken en zo. Daar heb ik me ook even aan schuldig gemaakt, maar dat waren huizen van criminelen ook. Dus we gingen geen oudjes beroven of zo, maar we gingen op zoek naar groot geld. Dat gebeurt nog steeds dat is in.” Said

Al met al hebben veertien van de achttien jongens zich tijdens het ‘chillen’ wel eens schuldig gemaakt aan criminele activiteiten. Dit varieert van een aantal keer stelen en helen tot structureel roven en drugshandel. Wegens overlastgevend gedrag hebben alle jongens wel eens op de een of andere manier te maken gehad met de politie. Tien van de achttien jongens zijn wel eens door de politie aangehouden en/of meegenomen en vier van hen hebben voor langere tijd (weken/maanden) vast gezeten in de gevangenis.

Een aantal jongens beleven middels hun ‘torries’ periodes met een grote som geld achter de hand. Een som die vaak even snel opgaat als de snelheid waarmee het geld werd verdiend:

“Vanaf eerste jaar Zadkine, kmbo (kort middelbaar beroepsonderwijs), had ik een mooie slag geslagen. Een vriend van mij had de sleutel van een schuur van een oom die daar hash en skunk opsloeg. Zo veel dat we een paar keer enkele kilo’s konden pakken samen en konden verkopen voor een paar duizend euro per kilo. Toen was ik financieel onafhankelijk. Taxi naar school, vrouwtjes, hotels, weg uit Rotterdam. Toen ben ik ook een paar maanden niet op school geweest, opeens was ik weer op school, dan denken ze ook van wat doe je hier.” Zakaria

“Ik deed daarvoor lange tijd ‘torries’ en hoefde niet te werken. Ik had niet veel geld maar had altijd wel een paar ruggen waardoor ik niet hoefde te werken.” Said

Voor enkele jongens gaat deze leefstijl juist vooral gepaard met schuldproblematiek die kan oplopen tot in de duizenden euro’s:

“Doordat ik zoveel dingen had gedaan, van 18 tot 23, geen besef van wat dan ook, had ik veel schulden opgelopen. Ik moest eigen verzekering betalen, boetes, ik had 3 auto’s op mijn naam

staan, boetes voor op straat drinken, vechtpartijtjes, zwartrijden, studiefinanciering.. alles liep op. Sociaal incasso bureau en studiefinanciering bij elkaar liep op tot rond 20.000 euro. Ik kon ook rood staan bij de Rabobank. Zo liep het lekker op.” Mahmoud

“Ik zat in de schulden. Ik sloot toen ik 18 werd leningen bij de bank. Daarbij had ik ook achterstallige telefoonrekeningen en ik had bij vrienden geleend en zo. Ik moest 1100 betalen. Had 2500 geleend bij bank om terug te betalen. Het overige geld was opgesnoept. Zo bleef ik in de schuld staan en dat loopt dan met de tijd weer op.” Ismail

Enkelingen kampen ook met gokproblematiek:

“Gokken is het grootste probleem, vroeger speelde ik veel op gokkasten, op gegeven moment roulette, en dat heeft wel 6, 7 jaar gespeeld ongeveer. Het is een gevaarlijk leuk, psychische, paranoia spel. Ik heb er deze laatste maand afstand van genomen. Wel pokeren en zo nog. Dat is iets onschuldiger. Ik heb veel vergokt, ik heb heel mijn leven erin gegoooid. Heel mijn leven bij elkaar misschien wel meer dan 50 000 euro. Sommige kutavonden kon je wel bijna 1000 euro kwijtraken in mijn moeilijkste periode.” Omer

“Veel gegokt, een keer veel verloren in de duizenden euro’s, ook wel eens gewonnen.” Mounir

Het ‘gechill’ en de genoemde problemen lijken het vrijetijdsleven van de jongens grotendeels te bepalen. In verschillende mate wordt de vrije tijd van deze jongens ook ingevuld met hobby’s waarin zij zich enigszins ontplooiën. De hobby’s die de jongens erop nahouden zijn vooral voetbal (veelal op straat of in de zaal), fitness, Thai-boksen en enkele jongens rappen. Daarnaast kijken de jongens meermaals per week speelfilms en spelen zij veel computerspelletjes. In de jeugdijaren blijkt een hobby in verenigingsverband uitzonderlijk te zijn. De enkele jongeren die voetbalden in verenigingsverband deden dit vaak maar tot hun 15de en enkelingen paktten dit later weer op. In de periode waarin de jongens te maken krijgen met de problematiek lijken zij zich minder of haast niet bezig te houden met dergelijke hobby’s, met name sport. Wanneer zij afstand nemen van de problematiek dan pakken zij dit vaak weer op. Harun traint zelfs bewust zo intensief om afstand te nemen van het straatleven:

“Ik train elke dag (na schooltijd) voor Thai-boksen, dus heb zo eigenlijk geen tijd meer voor buiten. En als ik klaar ben dan ga ik hooguit met de jongens van het plein gewoon een beetje rustig kletsen en praten, meer niet.” Harun

Het kijken van films en spelen van computerspelletjes laat zich overigens combineren met de problematiek, het sporten daarentegen minder. Juist omdat ze niet naar school gaan of werken hebben zij alle tijd om op een doordeweekse dag midden in de nacht nog een film te kijken. In sport lijken zij minder zin te hebben. Vooral

het sporten in verenigingsverband lijkt om een structuur te vragen die de jongens niet op kunnen brengen. Enkele jongens vertellen hoe zij heel de dag computerspelletjes spelen en zich zo ook lijken terug te trekken of zelfs op die manier wegvluchten van de dagelijkse realiteit.

OORZAKEN VAN DE PROBLEMATIEK

Nu de jongens duidelijk inzicht hebben gegeven in hun beleving van school, werk en vrije tijd, met bijzondere aandacht voor de problemen die zich in deze domeinen voordoen, kan worden afgevraagd welke oorzaken er voor deze problemen zijn aan te wijzen. Ik verbaas mij in de gesprekken met de jongens over de kritische en analytische bril waarmee zij over dit gespreksonderwerp vertellen. Vermoedelijk komt dit doordat een meerderheid van de jongens met nog maar één been - of nog minder dan dat - in de problemen staat en met hun goede voornemens zich al verschillende malen voor het slapen gaan hebben afgevraagd wat nu hun probleem is en vooral wat de oorzaak hiervan is. Hoe dan ook lijken de gesprekken rijke informatie te bieden over welke oorzaken de jongeren zelf aanwijzen voor de problematiek. Naar aanleiding van de gesprekken zijn achtereenvolgens de volgende voornaamste oorzaken aan te wijzen; de straatcultuur, de cultuur van herkomst en dan vooral de deels hieruit voortkomende kloof tussen de leefwereld van de jongens en die van hun ouders en de gevolgen van discriminatie. Ook is ingegaan op de eerder aan de orde gekomen neiging die de jongens hebben om de oorzaken van de problemen af te schuiven op 'de ander' zoals het onderzoek van Forum (Korf e.a. 2008) dat al eerder belichtte. Het moge duidelijk zijn dat een complete analyse van iedere oorzaak op zich elk een eigen onderzoek vergt. Ook tracht dit onderzoek geen alomvattende verklaring te bieden van de jeugdproblematiek die zich voordoet onder deze doelgroep. In dit onderzoek worden de genoemde oorzaken enkel vluchtig beschreven met het uiteindelijke doel om na te gaan hoe de Islamitische geloofsbeleving zich nu tot de jeugdproblematiek (en dus ook de oorzaken hiervan) verhoudt.

5.1.6 'Ik was te veel op straat'

Als ik aan de jongeren vraag welke oorzaak zij zelf aanwijzen voor de problematiek dan wijzen zij als voornaamste oorzaak vooral naar zichzelf en hun vriendenkring. Zonder uitzondering zijn alle jongens het erover eens dat zij in beginsel zelf degene zijn die te weinig aandacht aan school hebben besteed en te veel tijd met vrienden buiten op straat hebben vertoefd. Zij spreken hierbij over de verleidingen op straat als het zorgeloos chillen, de feestjes, de meisjes en ook over 'het geld' die het leven op straat voor hen veel aantrekkelijker maken/maakten dan de schoolbanken of werk. De rol van het straatleven komt in alle gesprekken met de jongens sterk naar voren. Het doet erg denken aan het eerder besproken onderzoek 'Kapot Moeilijk' van Jan Dirk de Jong (2007). In dit onderzoek stelt De Jong dat de problematiek van deze doelgroep goed is te verklaren uit een stelsel van groepsprocessen die horen bij de straatcultuur en hun algemeen menselijke behoeften aan erkenning, veiligheid en vertier. Dat deze straatcultuur niet goed valt te rijmen met de

cultuur op school en werk valt impliciet uit alles af te leiden. Citaten ten over die hierop wijzen, waaronder ook citaten die al eerder zijn aangehaald. Voor een impressie worden enkele citaten van verschillende jongens opgesomd:

“Ik was ook te veel op straat voetballen, buurthuis, daardoor vergeet je je school. Als je 15 jaar bent dan kijk je naar die andere jongens, je ziet hun gaan niet naar school, dan ga je met hun meedoen, ga je ook rare dingen doen. Geld speelt belangrijkere rol. Of je komt in aanraking met politie. Daarna heb ik wel nog mbo gevolgd, maar die school was veel te vrij. Heel het jaar was ik afwezig, daar ben ik afgetrapt. [...] Verleiding is groot, geld, auto’s, rijbewijs, chicks.” Ibrahim

“Toen kreeg ik schijt aan school, te veel chillen, spijbelen [...] Als je jong bent, vroeger, was er veel leven (gezelligheid) buiten, overal waren mensen aan het chillen, je had geen zin in school. Ik was voornamelijk met jongens in de buurt. Ik deed eigenlijk geen tyfus, achteraf gezien vergooide ik mijn leven in principe. [...] vanaf de derde eigenlijk pas, toen gingen me hersenen richting geld. In die tijd lag het geld buiten voor het oprapen, ik dacht ‘fuck school’ heb ik niet nodig, gewoon snel geld verdienen, het was ook verslavend weet je. Ik ging stelen. Alles wat ik snel kon verkopen. Alles!” Moesa

“Toen kwam ik in aanraking met verkeerde jongens, najaa wil ik eigenlijk niet zeggen, ik krijg ook veel aandacht van meiden en verwaarloosde school, ik ging met veel oudere jongens om ook [...] mijn broer had een café, en daar ging ik mijn tijd eigenlijk verdoen, af en toe ging ik naar school, af en toe niet, ik zat in sociale dienst, uiteindelijk heb ik geen één school afgemaakt. Dit was in de periode tussen 17 en 21 jaar. Ik had wel studiefinanciering, dus ik zat op school, maar ik ging omdat ik moest gaan, het had geen prioriteit. [...] ik was koppig ik wilde niet naar school, ik wilde een eigen zaak gaan beginnen, dat was wat ik dacht. En ik ging met de maatschappij (de straatcultuur) mee, ik wilde een beetje status krijgen, ik wilde geld verdienen, makkelijk snel geld verdienen, en ik zag de toegevoegde waarde van school niet echt.” Mounir

“...daarna begon ik drugs te verkopen. [...] Dat nam veel tijd in beslag. Ik liet lessen vallen en ik haalde het derde jaar niet, te veel absentie. Toen ben ik maar verder gegaan met drugsverkopen. Dat ging zo een tijdje door waardoor ik geen zin meer had om naar school te gaan, ik had geen structuur meer, ik leefde overnacht en overdag sliep ik.” Isaak

“...toen ging het fout eigenlijk. Ik hield me ook beetje bezig met andere dingen op straat, en het ging minder met school, ik kwam in aanraking met politie en justitie.” Said

“Kwam vooral door verkeerde vrienden, je hebt tot 4 uur les, maar een vriend is al om 1 uur uit, dan krijg je de neiging om met ze mee te gaan (naar buiten op straat).” Fatih

“Middelbare school begon okee, maar met de tijd ging het minder. Ik vond school steeds minder belangrijk. [...] Je komt wel eigenlijk dan in een soort negatieve spiraal terecht. Als je vrienden weinig naar school gaan en zo, dan vind je het ook niet gek als je zelf minder vaak gaat, je childe gewoon alleen maar.” Harun

“Ik kon me moeilijk concentreren. Toen ik daar tussen zat (op het vwo) moest ik echt werk gaan leveren, maar omdat het een beetje moeilijk was ging ik andere uitwegen zoeken, ruzie maken, dingen slopen, vechtpartijen elke dag, met leerlingen, toen ging het helemaal foktop [...] veel spijbelen, feesten, slapen, school verwaarloosd. [...] Ik was veel buiten met vrienden, veel blowen veel drinken. Vooral op straat en in auto's toen boys rijbewijzen kregen. Veel chillen en zo.” Mahmoud

“Na de basisschool ging het verkeerd. Ik begon met vwo, havo...ja.. Daarna ben ik ver afgezakt. Uiteindelijk heb ik nog wel het vmbo gehaald. Ik ben al met al veel blijven zitten en van school gestuurd. Het was voor mij een nieuwe cultuur op school, andere mensen, een andere denkwijze. Ik moest me aanpassen, maar als dat niet lukt dan ga je het niet halen. Ik begon bij vwo, ik deed wat ik moest doen eigenlijk, ik haalde goede cijfers, maar ik toonde geen inzet, ik was er nooit en daardoor werd ik teruggezet naar de havo. Die gedachte snapte ik niet, ik vond dat nergens op slaan, ik haalde mijn cijfers, maar toch moest ik weg. Later begreep ik pas dat je ook inzet moest tonen bijvoorbeeld. Ik kwam elke keer te laat en zo, ik leerde amper maar ik haalde wel gewoon een 6 voor de toetsen. Maar de leraren zeiden mij dan: ‘ik gun je dat cijfer niet’. Ik was bijna nooit op school, ik werd vervelend, puberteit. Het ging mij toen alleen om cijfers, maar zo werkte het niet.” Salih

Sommige jongens weten heel expliciet aan te geven dat de straatcultuur niet valt te rijmen met de cultuur op school en werk:

“Het was voor mij een nieuwe cultuur op school, andere mensen, een andere denkwijze. Ik moest me aanpassen, maar als dat niet lukt dan ga je het niet halen.” Salih

“Het heeft puur te maken met de omgeving waarin je opgroeit en welke cultuur er heerst binnen die omgeving. Vooral onder de Marokkaanse jongeren, we groeien niet echt op thuis, we zijn meer buiten aan het spelen met vrienden, voetbal, kattenkwaad. Je ziet dingen bij ouderen en je wilt er bij horen.” Talib

“De mentaliteit was anders. Ik wilde ergens bij horen, bij die jongens, en ik wilde ook goed doen op school maar dan kon niet tegelijk. Dus ik sloof mezelf uit voor de jongens waardoor ik school

niet meer haalde.” Ismail

Al eerder gaf Iliass El Hadioui (2010) in het artikel *‘De Straten-Generaal van Rotterdam’* - over overlastgevend gedrag op school - een analyse van deze ‘mismatch’ tussen de straat- en schoolcultuur die in lijn ligt met de beleving en ervaringen van de jongens. Aangezien het in mijn onderzoek vooral gaat om de rol van de Islamitische geloofsbeleving en niet zo zeer om die van de straatcultuur zal hier niet al te veel over worden uitgeweid. Desalniettemin is enige impressie van deze mismatch goed voor het begrip van de problematiek.

Doordat deze jongeren vaak al van jongs af aan zo veel uren per dag op straat spenderen, vindt hier een zekere socialisatie plaats. De heersende normen en waarden op straat beïnvloeden en vormen met de tijd de houding en het gedrag van de jongens. De cultuurbepalende waarden op straat verschillen van de waarden die op school belangrijk zijn. Een ideaaltypische beschrijving van enkele aspecten uit deze twee culturen ten opzichte van elkaar in figuur 2 maakt duidelijk vanwaar de ‘mismatch’ tussen de condities op straat en school zich manifesteert:

<u>Straatcultuur</u>	<u>Schoolcultuur</u>
Snel geld verdienen	Discipline
Weinig structuur	Structuur / patroon
Anti formele regels	Orde / regels
Bewegen / dynamiek	Zitten
Doen	Denken
‘macho’ (masculien)	‘Stuudje’ (feminien)
Toegeven aan passies, behoeften (hedonisme)	Zelfbeheersing
Agressie / geweld	Argumenteren
‘Bijdehand’ met de mond	‘Bijdehand’ met de pen
Straattaal	ABN

Figuur 2: ‘mismatch’ tussen straatcultuur en schoolcultuur (El Hadioui, 2010: 39)

De tegengestelde waarden onderbouwen goed de beleving van de jongens en het citaat van Ismail waarin hij vertelt dat het eigenlijk onmogelijk is om zowel in de straat als in de school op te gaan. De binding met school en haar belangrijke waarden als discipline, geduld, inzet, planningen en regels neemt met de tijd af. Straatwaarden als leven met de dag, geen dagplanning, snel dingen willen regelen met zo min mogelijk inzet en vrijheid om te doen en laten wat je wilt, winnen daarentegen aan belang. Deze tegenstelling versterkt keer op keer, meer en meer het idee dat school niets voor deze jongens is waardoor schoolwaarden met de tijd aan belang verliezen. Hier is sprake van een zichzelf versterkend proces. Zoals Harun treffend verwoordt:

“Ik vond school steeds minder belangrijk. Ik bleef vaker buiten [...] Je komt wel eigenlijk dan in een soort negatieve spiraal terecht. Als je vrienden weinig naar school gaan enzo, dan vind je het ook niet gek als je zelf minder vaak gaat, je childe gewoon alleen maar.” Harun

Dit proces noemt de Amerikaanse socioloog Portes (1995) ‘downward assimilation’, oftewel ‘neerwaartse integratie’. Zodra er een psychologische integratie in de straatcultuur is bereikt dan wordt de straatmentaliteit

een onbewuste levenshouding. De straatwaarden zijn dan genormaliseerd (El Hadioui 2010). Uit de gesprekken blijkt dus dat de vriendenkring van de jongens en hun eigen houding en gedrag zijn aan te wijzen als voornaamste oorzaak van de problematiek op school en dat dit dus neerkomt op de vooraanstaande rol van de straatcultuur in het leven van de jongens die leidt tot wrijving, botsing en problematiek met de school(cultuur). Waar denkbaar is dat op de arbeidsmarkt soortgelijke waarden als op school van belang worden geacht, is het ook de straatcultuur die voor de meeste jongens heeft geleid tot de besproken fricties op werk.

5.1.7 'Onze ouders weten niet goed wat hier speelt'

Een aantal jongens vertelt over de kloof tussen hun eigen leefwereld en die van hun ouders en de invloed die dit heeft gehad op de problematiek. De ervaringen verschillen en het is daarom moeilijker om een algemeen beeld neer te zetten van de rol van de ouders. De ervaringen hieromtrent zijn onder de jongens dan ook niet zo eenduidig als daar waar het gaat om de rol van de straat(cultuur). Zo vertellen sommige jongens dat hun ouders weinig aandacht voor hen hadden, terwijl andere jongens dit juist tegenspreken. Daarbij geven sommige jongens aan dat hun ouders niks begrepen van de leefwereld van hun kind, waar dit bij andere jongens wel lijkt mee te vallen.

Een aantal jongens vertelt hoe hun ouders minimale aandacht tonen voor hun leefwereld en dat ze hier nog minder van begrijpen. Onderstaand citaat is tekenend voor hun situatie:

“Thuisituatie ging ook niet goed, me vader had door dat het niet goed ging, dat ik met slechte vrienden omging, af en toe fietsen stelen en zo. Me vader was gekomen in de jaren 60 en wilde niet dat zijn zoon de verkeerde kant op ging, hij wilde dat ik naar school ging, maar we begrepen elkaar niet goed. Hij vroeg mij nooit hoe het was op school, misschien één keer in het half jaar. Hij wist bijvoorbeeld niet waar ik op school zat. De interesse van mijn vader was minimaal. En mijn moeder was al blij als ik een tas op me schouder had. Terwijl belangrijk is dat de ouders het oppakken. Als mijn ouders meer aandacht hadden voor mijn cijfers en zo. Dat was beter geweest. Maar ze waren vooral bezig met zichzelf, werken, hij zelf had ook niet gestudeerd, dus hij kon mij niet aansturen, hij begreep het systeem niet. Ik moest een keer nablijven en ik moest stenen natellen van de leraar, en me vader zei de leraar ‘waarom sla je hem niet’, mijn vader snapte er echt niks van.” Suleyman

“Alleen die ouderen daar moet wel iets mee gedaan worden, die moeten door gaan krijgen hoe de samenleving in elkaar zit anders wordt het moeilijk.” Said

“Onze ouders weten niet goed wat hier speelt, ze kunnen ons niet echt sturen in deze samenleving, we kunnen onze ouders dat ook niet kwalijk nemen. Maar als mensen van mijn generatie onze kinderen ook niet kunnen opvoeden, dan vind ik wel dat je dat ons kwalijk kunt

nemen. Wij horen dit nu te kunnen, wij weten hoe het leven hier draait.” Omer

Voor een aantal jongens lijkt er dus een grote kloof te bestaan tussen de leefwereld van de ouders en die van hun zoon. Meerdere jongens vertellen dat hun ouders zelf niet gestudeerd hebben en hier ook niet zijn opgegroeid waardoor ze de leefwereld van hun kinderen moeilijk kunnen begrijpen. Voor bijna alle jongens geldt dan ook dat er een culturele kloof bestaat tussen hen en hun ouders. Dat sommige ouders weinig aandacht voor hun zoon lijken op te brengen wil overigens niet zeggen dat het de ouders koud laat wanneer hun zoon in de problemen zit. Zij lijken dit heel erg te vinden en waarschuwen hun zoon vaak voor de mogelijke consequenties wanneer hun zoon in de problemen geraakt:

“Wat ik wel wil zeggen. Mijn vader heeft mij zo bang gemaakt, dat als politie voor de deur zou staan, dat ik dan een enkeltje Marokko kreeg. Dus dat heeft me wel scherp gehouden. Maar toch kleine dingetjes stelen en zo deed ik nog wel, blowen beetje van dit en dat, hier en daar.”
Suleyman

Een ander vertelt dat zijn vader nog erg zijn best heeft gedaan, maar dat hijzelf hier te koppig mee omging:

“Me vader deed wel ze best voor mij, veel gelobbyd bij scholen. Maar ik was koppig ik wilde niet naar school,” Mounir

Enkele jongens vertellen over de strengheid van hun ouders waarmee ze worden gestraft of gewaarschuwd wanneer zij problemen op de hals halen, maar dat dit niet wordt ervaren als de meest gepaste manier om je kinderen iets bij te brengen:

“Sowieso opvoeding van huis uit, touwtjes moeten strakker, elke uitval moet op een beschaafde manier, dus niet meteen schelden of slaan zoals bij meeste Marokkanen, maar als een vader die naast je loopt, je school volgt, je hobby’s in de gaten houden, vrije tijd. Als een vader dat van je veertiende tot je achttiende doet dan zit je (als kind) al in het goede sfeertje. Doe je dat niet en laat je je kind gewoon buiten, dan wordt het opgevoed op straat, en het slechte ga je op straat vinden. En dan ga je daarin terecht komen.” Zakaria

In dit laatste citaat lijkt Zakaria te wijzen op de culturele kloof tussen ouders en hun zoons die zich uit in de eerder besproken pedagogische onmacht. De ouders weten hun zoon in deze gevallen niet de juiste begeleiding te bieden. Daarbij wijst Zakaria er impliciet op dat het voor ouders vanuit de Marokkaanse cultuur gebruikelijk is om je kinderen op straat op te laten groeien. In de Marokkaanse cultuur is er sprake van een collectieve gerichtheid en collectieve verantwoordelijkheid voor de opvoeding buitenshuis (Pels 1991). Het is voor hen gewoon dat anderen zich buitenshuis met de opvoeding van kinderen bemoeien en dus de slager op de hoek een vervelende jongere aan zijn oren trekt. Zakaria vertelt dat dat hier niet op die manier werkt en je hier in

Nederland als kind opgroeiend op straat risico loopt om het slechte pad op te gaan. Dit voorbeeld geeft aan hoe de verschillende culturen nu in concrete zin kunnen botsen en hoe dit problematiek in de hand kan werken.

In algemene zin kan geconcludeerd worden dat een meerderheid van de jongens min of meer te maken heeft met een kloof tussen hun eigen leefwereld en die van hun ouders die groter is dan enkel een generatiekloof. Een kloof die vooral lijkt voort te komen uit de ongeschooldheid van de meeste ouders en aan het gebrek aan begrip van het reilen en zeilen van de Nederlandse samenleving, omdat zij zelf hier niet zijn opgegroeid. Een kloof die voor de meeste ouders moeilijk overbrugbaar blijkt en zich uit in gebrekkig contact met hun zoon en gebrekkig begrip van z'n leefwereld. Hierdoor zijn de jongens voor hun ouders moeilijk te begeleiden in hun ontwikkeling met al haar uitdagingen waardoor de jongens vatbaarder zijn voor de besproken problemen.

5.1.8 'Zij begrijpen bepaalde (culturele) uitingen niet.'

De kloof tussen de leefwereld van het kind en de ouder komt deels voort uit het gegeven dat beiden zijn opgegroeid in verschillende culturele contexten. Verschillende onderzoekers hebben eerder onderzoek gedaan naar de cultuur van herkomst (met name de Marokkaanse) en de botsing hiervan met de Nederlandse cultuur als een verklaring voor het delinquent gedrag van de jongens. Uit de gesprekken blijkt dat al de gesproken jongens een zekere verbondenheid ervaren met hun culturele afkomst. Zo vertellen de jongens zich naast Nederlander ook vooral Marokkaan, Somaliër of Turk te voelen. Zij ontleen hun gevoel van identiteit zowel aan de Nederlandse cultuur als aan hun cultuur van herkomst. Enkelingen ontleen hun gevoel van identiteit zelfs enkel aan hun cultuur van herkomst en niet aan die van het land waar zij wonen, zijn getogen en vaak ook zijn geboren:

“Ik voel me eigen een Marokkaans Islamitische jongen, ik voel me eigen Marokkaans Islamitisch, niet Nederlands eigenlijk als ik eerlijk ben.” Said

Enkele jongens praten met een zekere weemoed over hun land van herkomst:

“Marokko brengt veel meer vreugde dan Nederland, naar me ouders, naar mezelf. Als ik naar Marokko ga dan zie ik aan me ouders dat ze die stress niet meer hebben: ‘Gaat het wel goed met me kinderen?’ Hier in Nederland brengen dat soort vragen in hun hoofd een hoop stress, in Marokko laten ze dat los. Niet zo zeer vanwege vakantie of zo, maar Marokko doet iets met ze en ook met mij. Waardoor ja... ik zie de mensen daar vrediger leven, leven langer, mooier, hier is het alleen maar stress, stress, stress.” Isaak

Zo voelen verschillende jongens zich niet geheel op hun gemak in Nederland. Ze lijken geregeld er serieus aan te denken om enige tijd - dan wel voor altijd – weg te gaan uit Nederland en te verhuizen naar het geboorteland

van hun ouders:

“Even weg van iedereen nadenken, over fouten, wat beter kan, leren. Naar Turkije, ik ben daar al vijf jaar niet geweest. Weet nog niet voor hoe lang ik daar wil blijven, wel langer dan een maand.”

Ismail

“Was laatst naar een project gegaan vanuit jongerenwerk als begeleider naar Bangladesh en dat deed me erg denken aan Somalië en me zussen zijn daar en die komen gewoon om van de honger, en ik wil daar echt heen om te helpen. Het gevoel leeft steeds meer om na me 30ste hier weg te gaan. Door al dat gedoe om allochtonen, heb ik aan de ene kant zoiets van ‘ja ik wil laten zien dat ik er bij hoor’, maar al blijven ze moeilijk doen, dan heb je soms zoiets van: ‘misschien kan ik maar beter terug gaan’.” Mahmoud

Dergelijke citaten getuigen van een verbondenheid met hun landen van herkomst als Somalië, Turkije en Marokko. In sommige gevallen duidt dit ook op een zekere ongebondenheid en gebrek aan thuisgevoel bij het Nederland waarin zij wonen. Het is voorstelbaar dat deze ongebondenheid kan leiden tot enige afkeer van Nederland en bijvoorbeeld haar onderwijs of de politie, wat bijdraagt aan de vatbaarheid voor de problematiek. De mate waarin deze gebondenheid wordt ervaren en de invloed die dit heeft op de jongens lijkt te verschillen. Zo geven andere jongens bijvoorbeeld juist aan zich ook in Marokko niet op hun gemak te voelen en blij te zijn om na vakantie in Marokko weer in Nederland te komen. De ervaringen hieromtrent zijn onder de jongens dus niet zo eenduidig als daar waar het gaat om de rol van de straat(cultuur).

Daarbij lijkt het vooral moeilijk om de verbondenheid met een cultuur van herkomst en de invloed hiervan op het dagelijks leven te onderzoeken. Het onderzoeken hiervan is een onderzoek op zich²⁸. Culturen zijn dynamisch en moeilijk - dan wel niet - af te bakenen. De uiteenzetting hiervan vergt zoals gezegd de volledige aandacht en vraagt ook bijvoorbeeld een eigen theoretisch kader. Aangezien de ruimte hiervoor er in dit onderzoek niet is, trek ik zo ver als mogelijk enkel kort en bondig na wat er naar aanleiding van de gesprekken valt te zeggen over het eerder besproken onderzoek ‘Marokkaanse lieverdjes’ van Werdmölder (2005). Naar zijn opvatting zijn de problemen het gevolg van een botsing van verschillende normen- en waardenstelsels. Ook hij onderschrijft de eerder besproken botsing tussen de normen- en waardenpatronen van de straat- en schoolcultuur, maar hij heeft het in ‘Marokkaanse lieverdjes’ vooral over de botsing tussen de Nederlandse en Marokkaanse cultuur- en denkpatronen. Zo groeit een jongere van Marokkaanse komaf in Nederland met één been op in de Nederlandse egocentrische, meer egalitaire cultuur, waarin de autonomie van het individu centraal staat. Een cultuur waarin je veel mag en waar dus veel tolerantie is voor afwijkend gedrag. Met het andere been groeien de jongens op in een thuismilieu die vanzelfsprekend sterk is beïnvloed door de Marokkaans-Riffijnse groepscultuur waarin hun ouders zijn opgegroeid. Deze cultuur wordt sterk gekenmerkt door de sociale dwang vanuit de omgeving. Een autoritaire cultuur waarin weinig ruimte is voor normafwijkend gedrag, waar het individu steeds weer zijn gedrag dient af te stemmen op de andere leden van zijn groep. Dit

²⁸ Zoals Werdmölder (2005) dit al eerder onderzocht.

opgroeien tussen verschillende culturen veroorzaakt een verinnerlijkt cultuurconflict. Jongeren raken hierdoor vatbaar voor een zekere dwaling in een web van elkaar tegensprekende gedragsvormen, houdingen, boodschappen en codes die ze aan de ene kant krijgen aangereikt door hun ouders en aan de andere kant krijgen aangereikt door bijvoorbeeld docenten op school, hulpverleners of werkgevers. Dit verinnerlijkte cultuurconflict kan leiden tot normoverschrijdend en crimineel gedrag, maar ook tot innerlijke spanningen, pijn, geweld en woede. De ouders hebben geen grip meer op hun kinderen. Bij zowel de ouders als bij bijvoorbeeld docenten op school is er sprake van pedagogische onmacht, terwijl de jongens het gevoel krijgen dat niemand hen mag en zij niet het respect krijgen waar ze recht op menen te hebben. Een enkeling weet reflecterend op zijn problemen op school expliciet te benoemen hoe hij moeilijk kon omgaan met bijvoorbeeld de gezagsvormen op school die verschilden van die bij hem thuis:

“Ik had altijd een weerwoord klaar en dat zorgde ervoor dat een paar leraren echt gek van mij werden en mij niet mochten. Terwijl de directeur nog behulpzaam was, dacht ik altijd dat het aan hun lag. Niet zo zeer omdat ik Marokkaan ben, maar omdat zij Nederlands zijn. Ze begrijpen bepaalde uitingen niet. Leraressen hebben meer problemen dan mannen, we hebben mannelijk gezag nodig. Vrouwen moeten koken en niet gezag tonen straf geven en zo sommetjes maken. Dat denk ik nog steeds. Ik kon ook meer maken bij de vrouwen, bij de leraressen. [...] De kansen die ik verprutst heb liggen aan mij, maar hun benadering ligt niet zo zeer aan hun of mij, hun zijn daar om te werken en niet om politieagent te spelen, maar sommigen zoals ik hebben een politieagent nodig, maar ze kunnen niet voor iedereen politieagent zijn. Nederlanders worden misschien wel voorgetrokken, ze luisteren ook beter, Marokkanen zijn misschien toch ook wat koppiger.” Zakaria

5.1.9 ‘Dat het met discriminatie te maken heeft, dat spreekt voor zich’

Omdat de jongens een andere culturele afkomst kennen dan de Nederlandse cultuur waarin zij opgroeien vertellen verschillende jongens wel eens discriminatie te hebben ervaren. Alle jongens zijn het er wel over eens dat discriminatie naar allochtonen - en wel in het bijzonder naar jongens van Marokkaanse komaf – voorkomt in de Nederlandse samenleving en dan vooral op de arbeidsmarkt. De jongens kennen evenwel verschillende percepties waar het gaat om de mate waarin discriminatie zich voordoet en daarbij gaan de jongens hier ook op verschillende manieren mee om. Al eerder kwam aan de orde hoe jongens als Moesa en Salih allebei te maken kregen met discriminatie op de arbeidsmarkt en hoe zij hier vervolgens op verschillende manieren mee zijn omgegaan:

“... ik heb afgelopen jaren wel eens gesolliciteerd bij verschillende bedrijven; in de haven, koeriers werk, noem het maar op, maar daar werd ik uitgelachen (m.a.w. hij werd niet aangenomen). Voor 80% kwam het doordat ze een Marokkaanse naam zien.” Moesa

“...je moet niet meteen afknappen als het niet lukt en zeiken van; ‘ja, dat komt omdat ik Marokkaan of moslim ben blabla’. Je moet gewoon doorgaan. Soms dan word je niet aangenomen en dan denk je er wel aan als je de media (slecht) hoort (spreken over) ‘Marokkanen dit dat’, maar dat is helemaal niet zo waar. Het is misschien wel ietsje moeilijker als je Yusuf heet in plaats van Jan, maar je moet gewoon doorgaan (want er is dus genoeg werk en je vindt altijd wel wat).” Salih

Verskillende jongens vertellen over voorbeelden van zichzelf of vrienden die volgens hen op een heel duidelijke manier te maken hebben gehad met discriminatie:

“Een ander voorbeeld. Een vriend van mij heet Yasin, maar in zijn sollicitatiebrief schrijft hij de naam ‘Jason’. Er stond een vacature open, hij belde op en hij werd uitgenodigd voor een gesprek. Toen zij zagen dat hij een Marokkaan was, zeiden ze tegen hem vanaf vandaag is de vacature opgevuld, zodra iets vrijkomt nemen we contact met je op. Daarna ging die naar huis, ging die bellen met andere stem, en toen was die vacature weer vrij. Dus dat is jammer, je hebt toch dat gevoel, waarom ik? waarom ik? En nu ook met verkiezingen van PVV daar wordt je als jongere onzeker van. Je ziet Wilders feestvieren in krant dat maakt een jongere onzeker.” Suleyman

“Bijvoorbeeld voor een koeriersbaan. Via vrienden hoorde ik dat mensen nodig waren, dus ik had een mooi cv’tje opgemaakt om interessant over te komen ook al klopte het niet. Maar goed, toen kreeg ik een e-mail terug: ‘sorry we hebben geen mensen nodig’. Later kwam zo’n Nederlandse jongen hier uit de buurt, meteen was hij aangenomen, terwijl hij niet eens kan rijden, heel die bestelbus heeft die uiteindelijk kapotgemaakt, zulke mensen nemen ze wel aan. Dat zou me nooit overkomen. Het gaat erom dat je dezelfde kans krijgt als iemand met een Hollandse naam. Nu wil ik iets doen als rijinstructeur, daar wil ik wel werken. Ik heb daarover gehoord dat het daar meer om de persoon gaat en niet alleen om de naam. Dat is goed.” Moesa

Enkele jongens vertellen hoe de discriminatie op de arbeidsmarkt je erg ongemakkelijk en onzeker maakt:

“Wat ik merk als ik als puber een uitzendbureau binnen loop, je komt niet met een fijn gevoel naar binnen, je voelt je echt ‘Marokkaan’, zo van: ‘ze zullen wel slecht denken over mij’, zo ging ik naar binnen. Ik hield er echt zwaar rekening mee, bij alles wat ik zei denk je ‘ik ben Marokkaan’. Ik kwam ruiimmm op tijd bij sollicitaties, ik kreeg het baantje wel, maar moest wel echt moeite doen, niet tot slijmen toe, maar het was bijna politiek.” Suleyman

Verskillende jongens geven aan in dubio te zitten. Aan de ene kant willen ze juist extra graag bewijzen dat ze

'het' kunnen en dat ze 'erbij' horen, maar door de weerstand worden sommige jongens moedeloos en denken zij er - zoals zojuist besproken - zelfs wel eens aan om terug te gaan naar hun land van herkomst:

“...door al dat gedoe om allochtonen, heb ik aan de ene kant zoiets van ‘ja ik wil laten zien dat ik er bij hoor’, maar al blijven ze moeilijk doen, dan heb je soms zoiets van ‘misschien kan ik maar beter terug gaan.’” Mahmoud

Sommige jongens lijken zelfs een zekere legitimatie te vinden voor hun eigen wangedrag juist doordat ze zich gediscrimineerd voelen:

“Als jongeren bedenk je van; “Waarom moeten ze mij nou hebben, omdat ik donker ben of omdat ik moslim ben?” Dat het met discriminatie te maken heeft, dat spreekt voor zich. Je kan dan gaan denken van; ‘Zij beginnen, dus wij mogen ook iets terug doen’, ze denken er niet bij na dat ze misschien zelf dingen doen die ook niet goed zijn.” Yusuf

Over het algemeen kan dus gesteld worden dat alle jongens discriminatie signaleren in de Nederlandse samenleving. De ervaringen die gedeeld worden, hebben vooral betrekking op de arbeidsmarkt en ook op de media en politici die volgens een aantal jongens discriminatie in de hand werken. De discriminatie lijkt bij te dragen aan een zekere verongelijkheid die de problematiek in de hand werkt. Zo legitimeert de ervaren discriminatie bij sommige jongens hun wangedrag op straat. Wel verschillen, zoals gezegd, de percepties in de mate waarin deze discriminatie zich daadwerkelijk voordoet en hoe hier vervolgens mee wordt omgegaan. Het is hierbij opvallend dat de jongens die al enige tijd afstand hebben genomen van de problematiek over het algemeen een stuk positiever denken over discriminatie – in de trend van ‘het valt wel mee’, en ‘we moeten ons juist bewijzen en laten zien dat discriminatie nergens voor nodig is’ – dan de jongens die nog met één been of met beide benen in de problematiek staan.

5.1.10 ‘Het was heel aantrekkelijk om te zeggen: hun waren de fout, maar het lag gewoon aan mezelf.’

Als we de eerder besproken²⁹ doelgroepbeschrijving van *de escapisten* door Forum (Korf e.a. 2008) mogen geloven dan leggen deze jongens de oorzaak van de problemen waar zij mee kampen vaak buiten zichzelf. Zo krijgt ‘de ander’ vaak de schuld van hun falen, bij voorkeur de autochtone Nederlander. Wanneer ik met de jongens spreek over hun beleving op school doorklinkt hier bij een aantal jongens inderdaad enig gevoel van verongelijkheid, een gevoel te zijn ondergewaardeerd en te zijn benadeeld door hun omgeving.

“..mijn citoscore wees op havo-mavo, maar toch ben ik naar het vmbo gestuurd. Dat kwam vaak voor bij ons in de familie, dat je wel meer haalde eigenlijk, maar toch naar het vmbo werd gestuurd. Daar kwam ik eigenlijk later pas achter, dat dat fout was geweest.. dus ik ben toen naar

²⁹ In Paragraaf 2.3.2 *Jonge moslims met jeugdproblematiek*.

het vmbo gegaan, schoolprestaties waren heel erg goed, examen gedaan, alles op CD niveau gehaald. Toen wilde ik naar het mbo en op het mbo krijg je hetzelfde verhaal. Ik wilde namelijk naar niv. 4 van bedrijfsadministratie, maar mij werd medegedeeld dat ik beter niv. 2 kon doen. Dit omdat veel jongens zoals ik vaak terugvallen, zeiden ze.” Said

“In de eerste klas deed ik havo/vwo, ik had voldoende voor vwo maar door me gedrag was het beter dat ik havo zou doen, zeiden ze, maar ja dat sloeg in principe nergens op want ik kon gewoon vwo aan.” Moesa

“Af en toe kreeg ik straf voor niks, omdat je dan medeplichtig was, zeiden ze.” Ahmet

In deze citaten doorklinkt zoals gezegd enige verongelijkheid. Said geeft de indruk dat hij op school bijvoorbeeld met betrekking tot het studieadvies en ook daarbuiten vaker het nadeel van de twijfel kreeg. Ook andere respondenten uitend daar waar we het hebben over de schoolloopbaan, de arbeidsmarkt en de vrijetijdsbesteding een soortgelijke verongelijkheid waaruit blijkt dat zij zich benadeeld en ondergewaardeerd voelen of zich destijds zo voelden. Voor sommigen met de nadruk op destijds aangezien zij dit tegenwoordig, terugkijkend op de situatie van toen op een andere manier ervaren. Zo geeft ook Said even later in het gesprek aan dat de school wat het studieadvies betrof uiteindelijk misschien toch gelijk had. Nadat hij mij vertelt dat hij in samenwerking met z'n zus het voor elkaar had gekregen toch naar het door hemzelf gewenste hogere niveau te gaan, geeft hij aan:

“Maar uiteindelijk had de school misschien toch gelijk. [...] het trok me niet en ik wilde van opleiding veranderen. Toen ben ik weer aan het eerste jaar van een nieuwe opleiding begonnen (multimedia), ook dat begon okee, maar toen ik aan de tweede begon, ging het eigenlijk fout. Ik hield me ook steeds meer bezig met andere dingen op straat, het ging steeds minder met school en ik kwam in aanraking met politie en justitie. [...] Ik was wantrouwig tegenover die mensen. Ze deden niets goeds in mijn ogen en dat is wel veranderd. Dat wantrouwen kwam uit mezelf, ook dingen die om je heen gebeuren, als mijn leraar zei dat ik aan niv. 2 moest beginnen koppelde ik dat aan racisme. Dat werd toen veel gezegd, en ik ging daar in mee, groepen werden tegen elkaar opgezet en ik koppelde dat daar ook aan. Terwijl het misschien een goed advies was. Nu kijk ik veel realistischer, als ik niet wordt aangenomen kijk ik eerst bij mezelf, heb ik het wel goed gedaan, in plaats van meteen zeggen ‘ze moeten mij niet hebben en dit dat’.” Said

De studieadviseurs van school hadden het beste met hem voor erkend hij nu, zo voorzagen zij goed de obstakels die hem te wachten stonden in het doorlopen van zijn studie, maar toentertijd voelde Said zich vooral door hen benadeeld en ondergewaardeerd. Zo ook Zakaria:

“Terwijl de directeur nog behulpzaam was, dacht ik altijd dat het aan hun lag.” Zakaria

Ook Salih geeft aan dat hij ten tijde van de problematiek niet begreep waarom de leraren hem geen goede cijfers gunde en hoe hij terugkijkend op de situatie begrijpt dat het vooral aan hemzelf lag:

“Ik begon bij vwo, ik deed wat ik moest doen eigenlijk, ik haalde goede cijfers, maar ik toonde geen inzet, ik was er nooit en daardoor werd ik teruggezet naar de havo. Die gedachte snapte ik niet, ik vond dat nergens op slaan, ik haalde mijn cijfers, maar toch moest ik weg. Later begreep ik pas dat je ook inzet moest tonen bijvoorbeeld. Ik kwam elke keer te laat enzo, ik leerde amper maar ik haalde wel gewoon een 6 voor de toetsen. Maar de leraren zeiden mij dan: ‘ik gun je dat cijfer niet’. Ik was bijna nooit op school, ik werd vervelend, puberteit. Het ging mij toen alleen om cijfers, maar zo werkte het niet.” Salih

Tarik verwoordt deze discrepantie in de beleving ten tijde van de problematiek en zijn tegenwoordige beleving treffend wanneer hij verteld over de situatie op school die ertoe leidde dat hij van school af werd getrapt.

“Ik heb eerst gewoon basisschool gedaan je weet toch, daarna middelbare school mavo, daar ben ik afgetrapt, door problemen, beetje stoer doen, puberteit dit dat 13, 14, 15 jaar. Het was mijn gedrag toen, het was heel aantrekkelijk om te zeggen hun waren de fout, hun waren slecht, maar het lag gewoon aan mezelf.” Tarik

Tarik vertelt over hoe aantrekkelijk en makkelijk het toentertijd (ten tijde van de ervaren jeugdproblematiek) was om te zeggen dat het niet aan jezelf lag en je zo de schuld fijn op de ander kon schuiven, maar dat de werkelijkheid van toen in wezen niet zo eenvoudig was.

Los van of de gevoelens van verongelijkheid ten tijde van de problematiek nu op zijn plaats waren of niet, valt het op dat de jongens ten tijde van de problematiek negatiever tegenover hun omgeving staan dan daarna. Vooral de jongens die de jeugdproblematiek al de rug hebben toegekeerd weten met een bijzonder kritische en nuchtere kijk terug te blikken op hun eigen houding van ‘toen’. Zo verwoordt Harun expliciet hoe hij het vroeger ervoer alsof alle mensen om hem heen – en zo ook op school - tegen hem (en zijn vrienden) waren:

“Ik was ook negatiever toen. Je was dan buiten op straat en vaak deden we niet eens wat maar toch kregen we problemen met de politie. Of iemand had dan wat gedaan en dan werden we er allemaal scheef op aangekeken, ook op school. Je kreeg het gevoel dat mensen tegen je waren, politie, op school, of als boyz dan nergens werden aangenomen (voor werk). Maar het was vaak juist die negatieve houding die ervoor zorgde dat je in de problemen kwam.” Harun

In de gesprekken met de jongens valt het op dat hoe langer een jongere afstand heeft genomen van de jeugdproblematiek, hoe positiever hij in het leven staat en des te kritischer hij kan kijken naar zijn eigen

houding ten tijde van de jeugdproblematiek. De jongeren die momenteel te maken hebben met jeugdproblematiek of hier nog maar net afstand van hebben gedaan staan ook beduidend negatiever tegenover hun omgeving, dan de jongens die al enige tijd niets met jeugdproblematiek te maken hebben. Zo verschilt de mate waarin een jongere de oorzaak van zijn eigen probleem afschuift op 'de ander' en lijkt dit dus vooral te maken te hebben met de intensiviteit waarmee de persoon (nog) te maken heeft met problemen.

SAMENVATTING DEEL 1

In dit eerste deel van de analyse is getracht inzichtelijk en concreet te maken wie deze jongens nu zijn en vooral met welke problematiek de jongens te maken hebben en welke oorzaken hiervoor zijn aan te wijzen. Samenvattend kan de volgende profielschets van de onderzoeksgroep worden opgemaakt:

Alle jongens 'chillen' - vaak al van jongs af aan - veel tijd buiten op straat. Op straat voelen zij zich vrij van de autoriteiten en structuren die thuis, op school en werk gelden. Structuren waarin zij – vanuit hun sociaaleconomische en culturele achtergrond - maar moeilijk hun plek weten te vinden. Buiten op straat komen zij samen met vrienden voor de gezelligheid, zoeken bankjes op, praten, lachen, voetballen wat, luisteren muziek en rijden rondjes met scooters en auto's. Voor een meerderheid van de jongens gaat dit 'chillen' gepaard met blowen en het drinken van alcohol. Daarbij wordt de verveling die zo nu en dan gepaard gaat met het 'chillen' met regelmaat gebroken middels geklier. Er worden bijvoorbeeld flauwe grappen uitgehaald bij voorbijgangers of er wordt wat gesloopt. Door de geluidsoverlast en het hinderlijke gedrag zijn alle jongens daarom wel eens direct dan wel indirect (als groep) met de politie in aanraking geweest. Voor de meeste jongens in dit onderzoek groeit de genoemde 'kattenkwaad' uit tot kleine 'torries' (lees: criminele activiteiten) zoals diefstal, heling en soms inbraak. Enkele jongens maken zich daarbij ook nog eens schuldig aan grotere 'torries' als roef en drugshandel waar zij vaak ook nog enige tijd een aardige omzet mee bereiken.

Doordat de jongens zoveel tijd op straat doorbrengen vindt hier een zeker socialisatieproces plaats. De heersende normen en waarden op straat beïnvloeden en vormen met de tijd de houding en het gedrag van de jongens. Met de tijd vindt er zelfs een psychologische integratie in de straatcultuur plaats en zo wordt de straatmentaliteit een onbewuste levenshouding. De cultuurbepalende waarden op straat botsen met de waarden die op school of werk belangrijk zijn. De binding met school en werk en haar belangrijke waarden als discipline, geduld, inzet, plannings en regels neemt met de tijd af. Straatwaarden als leven met de dag, geen dagplanning, snel dingen willen regelen met zo min mogelijk inzet en vrijheid om te doen en laten wat je wilt, winnen daarentegen aan belang. Deze tegenstelling versterkt keer op keer, meer en meer het idee dat school niets voor deze jongens is, waardoor jongens steeds meer 'schijt' krijgen aan school en werk.

De problemen met betrekking tot school en werk lopen uiteen. Op school uiten deze in het structureel te laat komen, spijbelen, ruzies met leerlingen, opstandigheid naar leraren, een dalend opleidingsniveau, stelen van medestudenten en school, schorsing, het weggestuurd worden van school en twaalf van de achttien jongens stoppen er zelfs helemaal mee. Een aantal jongens heeft daarnaast geen moeite met het vinden en behouden van werk, maar andere jongens wel degelijk. Zij geven aan geen werk te kunnen vinden, het niet te willen of niet te hoeven om dat ze genoeg geld verdienen met 'torries'. Het merendeel van de

jongens wisselt baantjes in rap tempo af met periodes van werkloosheid. Als jongeren stoppen met werk dan hebben zij er geen zin meer in, krijgen ruzie met collega's/werkgever of zij worden ontslagen omdat zij afspraken niet zijn nagekomen (doordat ze bijvoorbeeld werktijden/dagen waren vergeten, structureel te laat komen, zich te vaak verslapen of zichzelf te vaak 'ziek' melden). Een enkeling zit in de sociale dienst, sommigen gaan leningen aan wat uiteindelijk leidt tot onbetaalbare schuld en enkelingen spelen met gokproblemen. Op deze manier stapelen de problemen voor een aantal jongens zich op.

De jongens groeien op in een thuismilieu dat sterk is beïnvloed door de cultuur van herkomst. Een cultuur die verschilt van de cultuur op school of werk. Dit opgroeien tussen verschillende culturen veroorzaakt voor sommige jongeren een verinnerlijkt cultuurconflict. Deze jongeren raken hierdoor vatbaar voor een zekere dwaling in een web van elkaar tegensprekende gedragsvormen, houdingen, boodschappen en codes die ze aan de ene kant krijgen aangereikt door hun ouders en aan de andere kant krijgen aangereikt door bijvoorbeeld docenten op school, hulpverleners of werkgevers. Dit verinnerlijkte cultuurconflict kan leiden tot normoverschrijdend gedrag en werkte zo ook voor enkele jongens de besproken problematiek op school, werk en buiten op straat in de hand.

Daarbij heeft een meerderheid van de jongens min of meer te maken met een kloof tussen hun eigen leefwereld en die van hun ouders die groter is dan enkel een generatiekloof. Een kloof die vooral lijkt voort te komen uit de ongeschooldheid van de meeste ouders en aan het gebrek aan begrip van het reilen en zeilen van de Nederlandse samenleving, omdat zij hier zelf niet zijn opgegroeid. Een kloof die voor de meeste ouders moeilijk overbrugbaar blijkt en zich uit in gebrekkig contact met hun zoon en gebrekkig begrip van z'n leefwereld. Hierdoor zijn de jongens voor hun ouders moeilijk te begeleiden in hun jeugdontwikkeling met al haar uitdagingen waardoor zij vatbaarder zijn voor de besproken problemen.

Deels voortkomend uit de cultuurverschillen signaleren en ervaren daarnaast alle jongens discriminatie in de Nederlandse samenleving. De ervaringen die gedeeld worden hebben vooral betrekking op de arbeidsmarkt en ook op de media en politici die volgens een aantal jongens discriminatie in de hand werken. De discriminatie lijkt bij te dragen aan een zekere verongelijkheid die de problematiek in de hand werkt. Zo legitimeert de ervaren discriminatie bij sommige jongens hun werkloosheid en wangedrag op straat. Wel verschillen, zoals gezegd, de percepties in de mate waarin deze discriminatie zich daadwerkelijk voordoet en hoe hier vervolgens mee wordt omgegaan. De jongens die al enige tijd afstand hebben genomen van de problematiek denken over het algemeen een stuk positiever over discriminatie – in de trend van 'het valt wel mee', en 'we moeten ons juist bewijzen en laten zien dat discriminatie nergens voor nodig is' – dan de jongens die nog met één of beide benen in de problematiek staan.

Het gaat bij al deze jongens om een bepaalde periode in het leven waarin de besproken problematiek zich voordoet en de problemen zich opstapelen. Deze periodes kunnen variëren van één tot soms tien jaar. Startend in de puberteit tot uiterlijk eind twintig. Wat kenmerkend is voor de *jeugd*problematiek is dan ook dat zo goed als alle jongens uiteindelijk 'rustig en serieus'³⁰ worden en de problematiek zich met de tijd oplost. De jongens die meedoen aan dit onderzoek lijken dan ook haast allemaal hun meest heftige jaren aan problematiek achter zich te hebben gelaten en toe te leven richting een rustige een serieuze leefstijl.

³⁰ Voor een eerdere uitleg van de inhoud die De Jong (2007) aan deze begrippen geeft, zie paragraaf 3.3.

5.2 DEEL II: DE GELOOFSBELEVING

In dezelfde lijn als het onderzoek van De Jong (2008) is, daar waar de jongens vertellen over de problematiek en de oorzaken hiervan, de Islam vooralsnog niet ter sprake gekomen. In dit tweede deel gaat het over wat de Islam nu betekent voor de jongens. Noemen zij zichzelf moslim? Waarom? Wat betekent het voor hen om moslim te zijn? Het zijn deze en soortgelijke vragen die centraal staan in dit tweede deel van het empirische hoofdstuk, waarin het draait om de (Islamitische) geloofsbeleving van deze jongens.

5.2.1 'Ik geloof er echt in, maar het doet me pijn dat ik er niks mee doe.'

Wanneer ik de jongens vraag of zij zichzelf religieus noemen en zo ja, met welke religie zij zich verbonden voelen, dan zijn zij in het beantwoorden hiervan unaniem:

"Islam, definitief." Ibrahim

"Ja alhamdulillah (godzijdank), ik geloof in Allah, de enigste God die bestaat. De grootste." Tarik

"Ja ik ben religieus ik geloof in de Islam." Said

"Zeker ja, in de Islam (glimlach)." Isaak

"Islam, altijd al vanaf geboorte." Ahmet

Zonder uitzondering geloven alle jongens in de Islam, evenwel zijn er een aantal jongens die deze vraag op het eerste gezicht met minder overtuiging lijken te beantwoorden:

"Ja, ik hoor hier ja op te zeggen, maar kijk.. als ik ja zeg lieg ik en als ik nee zeg belazer ik mezelf. Maar ik bedoel ik ben moslim en voel me moslim, maar ik doe niet echt wat er van mij gevraagd wordt." Omer

"Ik uhm.. ik voel me moslim, nee wacht even, niet ik voel me moslim, ik ben als moslim geboren, als moslim heb ik veel gekregen, en als mens heb ik weinig terug gegeven om mijzelf moslim te noemen of religieus." Zakaria

"Het geloof... ja.. moeilijke vraag.... Het betekent heel veel voor mij. Ik heb het meegekregen van mijn ouders. Ik wil het ook echt beleven. Ik geloof er echt in, maar het doet me pijn dat ik er niks mee doe. Ik hoop dat ik er in de toekomst wel meer mee bezig zal zijn." Salih

“Ik ben wel eigenlijk een moslim, ik geloof wel, maar ik praktiseer het niet echt.” Moesa

“Ja... (zucht) Islam... Ik ben geboren vanuit huis uit en alles als moslim, maar daarom heel erg bang. Als ik de koran zie dan krijg ik kippenvel. Ik heb nu vooral een schuldgevoel, omdat ik het nooit goed heb nageleefd.” Mahmoud

“Aan de ene kant wel andere kant niet, kijk je krijgt het mee van je ouders en zo, je wordt ermee opgegroeid, maar aan de andere kant moet je je wel aan de regels houden bidden en zo, en dat doe ik niet. Inshallah, komt daar wel verandering in, maar je kunt jezelf geen moslim noemen als je er niet voor gaat. Bidden hoort bij de Islam, je kan wel zeggen ik ben moslim maar ondertussen gaan stelen enzo, maar ja je moet je als moslim aan bepaalde zaken houden en regels dan ben je echt een moslim. Misschien zijn je ouders wel moslims, maar jij zelf niet want je houdt je niet aan bepaalde regels.” Harun

Dat zij hier met een zekere vertwijfeling op antwoorden, heeft – zo zeggen de jongens – niets te maken met enige twijfel aan bijvoorbeeld het bestaan van een God. Zonder uitzondering zeggen namelijk alle jongens in Allah te geloven en zo bijvoorbeeld ook in een hiernamaals, in de profeet Mohammed als laatste profeet en in de koran als het woord van Allah. De vertwijfeling die de jongens uitspreken heeft betrekking op hoe zij zelf uiting geven aan deze geloofsovertuiging. Een aantal jongens lijkt te vinden dat zij niet het recht hebben om zichzelf een moslim te noemen, omdat zij er zo weinig aan doen. Ze ‘praktiseren’ het niet, zeggen ze. Zij doen niet wat de Islam van hen vraagt en daarom vinden zij dat zij zichzelf niet een echte moslim kunnen noemen. Dat neemt niet weg dat zij wel in de Islam geloven en zich daarom toch eigenlijk wel moslim noemen.

5.2.2 ‘De Islam is voor mij heel erg belangrijk.’

Zonder uitzondering zeggen alle jongens dus absoluut in de Islam te geloven en geven zij aan – hoewel een aantal na enig wikken en wegen – moslim te zijn. Maar welke betekenis geven zij nu dan aan de Islam en wat betekent het voor hen om moslim te zijn? De jongens geven hieraan verschillende betekenissen die met elkaar in dezelfde lijn liggen en waar zij elkaar in lijken te vinden. Een opsomming van de betekenissen die zij hieraan geven, geeft een algeheel beeld van wat de Islam voor deze jongens betekent:

“De Islam is voor mij heel erg belangrijk. Dat is nummer één. Wij zijn hier alleen voor een proefwerk dat is het enige. Net als studie, je moet je proefwerk goed maken voor Allah en dan kom je in het paradijs insha’Allah (als God het wilt).” Tarik

“Het verbetert mij als mens zijnde, hoe ik met anderen en met mezelf om ga, er zit meer ritme in

mijn leven.” Ismail

“Het geloof.. het betekent voor mij.. uh... ja.. hoe kan ik het uitleggen.. het betekent dat ik ergens aan vast kan houden en ergens in kan geloven, het is voor mij vrijheid, als ik mijn gebed heb verricht, voel ik mij weer licht en schoon.” Isaak

“De Islam is ook eigenlijk iets dat je overeind houdt in moeilijke situaties, tegenslagen die je moet verwerken. Als je naar de Islam kijkt dan kom je erachter dat dingen gebeuren met een reden, alles gebeurt met een reden. Tegenslagen en goede tijden. Alle dingen zijn een leermoment, je moet er niet te lang bij stilstaan je moet het meenemen en verder gaan.” Salih

“Ja, alles. Op het geloof kan ik altijd terugvallen in tijden waarin het minder gaat en waarin het goed gaat.” Yusuf

“De Islam betekent alles. Islam is het rechte pad voor mij, als je bidt dan drink je automatisch niet blow je niet, al ga je naar moskee ben je in die sfeer, je voelt je lekker, je bent met die mannen. Mijn moeder bidt, als ik dat zie wordt ik blij, ik kom gestrest thuis, ik zie me moeder bidden en ik wordt blij.” Ahmet

“Geloof betekent voor mij echt veel, het betekent voor mij vrede en rust. In geloof kun je alles vinden als je met je vader praat erover geeft dat een goed gevoel.” Ibrahim

“Het geloof is het allerbelangrijkste in het leven. Het geloof is mijn steun, bij verdriet en verlies. Ik kan altijd terugvallen op geloof. Dus ik probeer mijn imaan (geloof) en niya (intentie) zo te versterken zodat ik tegen al het kwaad in kan gaan. Ik bedoel verleidingen en gekke dingen. Dat ik dat kan ontwijken. Het geloof wil ik ook graag overdragen aan mijn kinderen omdat ik zelf weet dat het het belangrijkste is. Ook dat mijn vrouw Islamitisch is vind ik belangrijk voor de opvoeding natuurlijk.” Suleyman

“Bij de Islam denk ik voornamelijk aan alle regels. Bidden ramadan, enzo. Dat je goed moet zijn voor anderen.” Moesa

“Ik denk dat alle goede mensen naar de hemel gaan, ongeacht welk geloof, maar je moet zeg maar niet het totaal plaatje vergeten van Adam en Eva tot de laatste profeet, daar moeten we onze levenslessen uit halen. De verhaallijn van Yusuf (Jozef), daar heb ik eigenlijk het meest van genoten. Hoe hij in de put zat, maar hoopvol bleef zich tot God richtte en het uiteindelijk goed kwam.” Zakaria

“Het geloof betekent voor mij eigenlijk een levenswijze. Het is een manier om gelukkig te worden. Voor mij heeft het veel betekent als ik kijk naar de afgelopen jaren. Stel ik wilde terugvallen dan had ik altijd zoiets had van: ‘Nee want dat mag niet van, dat gaat alleen maar tegen je werken..’ zo leef ik nu een beetje. Ik heb me verdiept in de Islam daarom heb ik meer kennis waardoor je bijvoorbeeld de wijsheid inziet achter de dingen die je als moslim niet mag. Je staat er bij stil waarom iets niet mag, je ziet het nut ervan in, dat deed ik vroeger niet. Het geeft mij rust, het geeft mij kracht.” Said

Ongeacht de huidige leeftijd en situatie van de jongens vertellen zij allemaal dat de Islam alles voor hun betekent. Het is zonder uitzondering voor hen allemaal het belangrijkste in het leven. De Islam is hun alomvattende zingevingskader. De geloofsleer met al haar morele richtlijnen en verhalen van profeten biedt hen een houvast en structuur in het leven. Zij zien het leven als een spirituele test die je als mens goed dient af te ronden. Uit het geloof putten zij hoop en kracht en het biedt hen (perspectief op) rust en vrede. Het is voor hen een inspiratiebron om tegenslagen te verwerken, om slechte verleidingen te weerstaan en om goed te doen. Zij vertellen dat de regels van de Islam die gaan over wat zij aan de ene kant niet mogen doen en aan de andere kant juist moeten doen, er zijn voor hun eigen bestwil, voor hun eigen geluk, ontwikkeling en dat van iedereen.

5.2.3 ‘Ik doe te weinig aan mijn geloof’, ‘ik doe er geen ene moer aan.’

Al de jongens vertellen dus de Islam het allerbelangrijkste in het leven te vinden. Maar hoe zij dit geloof in het dagelijks leven beleven en hieraan uiting geven, blijkt een verhaal apart. Waar iedereen de overtuiging deelt dat de Islam het belangrijkste is in hun kijk op het leven als geheel, daar krijgt de Islam in het dagelijks leven niet bij iedere jongere een even belangrijke rol toebedeeld. Zo lopen de antwoorden erg uiteen wanneer ik vraag hoe de Islamitische geloofsbeleving zich uit in het dagelijks leven. Grofweg vallen er drie groepen te onderscheiden; ten eerste enkele jongens voor wie de Islam een vooraanstaande rol speelt in hun dagelijks leven. Ten tweede zijn er een aantal jongens die wel bewust met het geloof om lijken te gaan en hier ook uiting aan geven, hoewel dit naar eigen zeggen tamelijk te wensen over laat. De derde groep wordt gevormd door het merendeel van de jongens die hoewel zij overtuigd moslim zijn, hier naar eigen ontevredenheid nauwelijks tot geen uiting aan geven in het dagelijks leven.

Wanneer de jongens vertellen over hoe hun geloofsbeleving uiting krijgt in het dagelijks leven, dan refereren zij daarbij vaak aan het verrichten van de vijf dagelijkse gebeden die in hun beleving iedere moslim dient te verrichten. Er wordt door alle jongens zo vaak aan gerefereerd dat ze het als een zekere graadmeter lijken te zien voor het praktiseren van hun Islamitische geloofsbeleving. De jongens vertellen dat het gebed, na het erkennen van het bestaan van God, de op één na belangrijkste zuil is binnen de Islam. Vermoedelijk halen zij daarom het verrichten van het gebed zo vaak aan, tevens ook het bidden in/bezoeken van de moskee, al dan niet op vrijdag. Ook het vasten in de ramadan (de derde zuil binnen de Islam) wordt door de jongens geregeld aangehaald om aan te geven hoe hun geloofsbeleving uiting krijgt. Daarnaast refereren de jongens aan

de onthouding van zaken die voor moslims verboden zijn zoals alcohol, drugs, gokken, buitenechtelijke seksuele relaties en criminaliteit. Daarbij vertellen de jongens over het belang van goed gedrag jegens de mensen in hun omgeving in de vorm van bijvoorbeeld vriendelijkheid of dienstbaarheid. Ten slotte vertellen de jongens ook over het belang van kennis opdoen door het lezen van boeken, bekijken van educatieve filmpjes en lezingen op internet of het bezoeken van (jongeren)bijeenkomsten en lezingen op scholen of in de moskee. Zo vertellen enkele jongens hoe de Islam een vooraanstaande rol speelt in hun dagelijks leven:

“Ik sta ermee op en ga ermee slapen, alles, 24 uur per dag, 365 dagen per jaar heel me leven. Ook met werk, je bent respectvol naar mensen dat is ook indirect voor het geloof, daarom is Islam een goede basis voor een goed persoon, een goed karakter.” Tarik

“Ik ben praktiserend, ik bid 5x per dag, en wat mensen vaak vergeten is dat je goed moet zijn voor de mensen. Dat is wel een belangrijk aspect. Als ik kijk naar hoe ik was, ik besef dat ik vroeger niet goed voor mensen was, voor vrienden en burens. En de Islam zegt dat je goed moet zijn voor mensen en dat heeft wel veel veranderd voor mij in mijn houding tegenover mensen in het algemeen. Maakt niet uit wie, of je nou Christen, Moslim, Jood ben of niets.” Said

“Ik ben rustig geworden, ik ben vergevingsgezind en behulpzaam geworden, nog meer dan ik al was eigenlijk, omdat ik weet dat het van mij wordt gevraagd. Ik sta erop te wachten voordat ik iets voor iemand mag en kan doen. Ik ben consequenter met me daden geworden, ik werk met jongeren dus ik probeer meer te doen dan alleen een salaris te verdienen en mijn dag te vullen, ik probeer jongeren echt te stimuleren. Ik ben een acceptabel persoon voor iedereen en dat probeer ik de jongeren mee te geven, maak je zelf acceptabel voor burens, ouders, vrienden, dat ze het leuk vinden om bij je te zijn, meewerkend, openstaand. Je denkt goed na voordat je wat doet of zegt, je denkt wat vindt mijn geloof van iets, voordat je er vanuit gaat en zo maar iets doet.” Mounir

De Islamitische geloofsbeleving is allesbepalend voor het dagelijks leven van deze jongens zo lijkt. Zij bidden vijf keer per dag, vasten in de ramadan, drinken niet, gebruiken geen drugs, stelen niet, bewaren seks voor het huwelijk en zeggen zich zo te houden aan alle vooraanstaande do's en don'ts binnen de Islam. Zij bezoeken geregeld en soms zelfs dagelijks de moskee. Daarnaast lezen zij boeken, bezoeken bijeenkomsten en/of volgen zij cursussen op het gebied van Islam. Ook vertellen zij dat zij bij alles wat zij doen constant bewust proberen te zijn van hun geloof en dat dit hen stimuleert om zich vriendelijk en dienstbaar op te stellen naar hun omgeving. Niettemin vertellen al deze jongens dat dit vroeger wel anders is geweest, maar dat zij na enige tijd wel tot inkeer zijn gekomen. Opmerkelijk is dat al deze jongens al enige tijd met beide benen uit de jeugdproblematiek zijn gestapt. Zij vertellen dat in deze periode het geloof een te beperkte rol speelde in hun leven. Hun geloofsbeleving in die periode komt overeen met de geloofsbeleving van het merendeel van de onderzoeksgroep die tot slot aan het woord komt. In deel III van de empirische inzichten zal er dieper worden

ingegaan op de verhouding tussen hun geloofsbeleving en de jeugdproblematiek, waarbij de aandacht ook zal uitgaan naar de omslag die er in deze heeft plaatsgevonden.

Een aantal jongens zeggen er wel bewust mee om te gaan in het dagelijks leven, maar dat dit in hun beleving nog te wensen over laat:

“Ik bid niet 5x per dag, maar ik hou wel rekening met mensen, ik scheld bijvoorbeeld nauwelijks, dat past bijvoorbeeld niet in ons geloof, op die manier ben ik er wel mee bezig. Als dat wat je doet een goede betekenis heeft dan heeft dat al met het geloof te maken. En ik doe mee aan de ramadan en offerfeest etc. Op vrijdag bezoek ik wel eens de moskee, en bezoek lezingen om kennis op te doen over de Islam. [...] Ik wil het liefst eigenlijk nu al praktiseren. Dat betekent voor mij in ieder geval 5x per dag bidden. Dat zou mij rust geven dat merk ik nou al als ik gebeden heb. Dan voel ik mij lekkerder en steviger. Goed doen naar mensen is ook een aanbedding, daar ben ik nu ook al mee bezig.” Yusuf

“Iedere dag is een andere dag. Ik probeer mijn dag door te brengen door zo min mogelijk slechte dingen te doen, door 5x per dag te bidden en ook op tijd te bidden. Dit lukt niet altijd met school en werk ook, maar ik doe mijn best. We zoeken snel naar excuusjes waarom we niet op tijd kunnen bidden, door werk of school, daar betrap ik mezelf ook op, maar daar probeer ik in deze tijd meer aandacht aan te besteden. Ik bid ook op werk, dat is een Marokkaans reisbureau, maar op school is het wel moeilijker. Daar is geen gebedsruimte. Als die er was zou ik er zeker bidden.” Talib

“Het probleem is het praktiseren, ik bid nu wel, maar ik moet meer lezen, blijft een feit. Ik probeer inshallah in de toekomst me meer te verdiepen.” Suleyman

De jongens vertellen over de naar hun idee gematigde rol die het geloof voor hun speelt in het dagelijks leven. Zij bidden af en toe, doen wel altijd mee aan de ramadan en lijken ook de meest vooraanstaande Islamitische verboden te laten. Zij vertellen erover met een toon van ‘ik doe wel het één en ander, maar het moet nog wel beter eigenlijk’. Vaak zijn de jongens dan ook nog maar sinds korte tijd bezig met het bewust beleven ervan in het dagelijks leven. Zo bidden de jongens af en toe, maar delen zij de ambitie om dit het liefst nog op de korte termijn structureel te blijven doen. De jongens zeggen er namelijk kracht en rust uit te putten voor het goede. Dat zij het gebed niet vijf keer per dag weten vol te houden, komt omdat het hen nog niet lukt de tijd hiervoor vrij te maken. Door een gebrek aan faciliteiten hiervoor op school of werk vraagt dit soms ook om een extra inspanning die zij momenteel nog niet op kunnen brengen. Ook vinden zij dat zij meer kennis op zouden moeten doen van het geloof om er zo meer van te begrijpen en hun geloof bewuster te beleven. Op deze manier trachten zij bewuster te leven, wat zich volgens hen zal uiten in een ‘standvastigere’ beleving en uiting van de Islam in het dagelijks leven.

Het merendeel van de jongens vindt echter dat het geloof een naar hun idee veel te beperkte rol speelt

in de praktijk van alledag. Onderstaande citaten kunnen in het verlengde worden gezien van de eerder aangehaalde citaten van de jongens die eerder zeiden dat zij eigenlijk niet echt het recht hebben zichzelf moslim te noemen:

“Mensen zien aan me kop dat ik een Marokkaan ben en dan weten ze van ‘hij is moslim’, maar eerlijk gezegd doe ik verder niets eigenlijk man, niks waaraan je kan zien dat ik een moslim ben, behalve misschien dat ik niet naar de Cookers (snackbar) zal gaan om een varkenshaasje te bestellen.” Moesa

“Mijn geloof uit ik helemaal niet eigenlijk. Ik doe te weinig aan mijn geloof en daardoor ontwikkel ik mij ook te weinig als persoon, omdat er iets mist, en dat is het geloof voor mij.” Ismail

“Dat als ik blij ben dat ik wel zeg alhamdulillah, (godzijdank). Verder doe ik niks echt eigenlijk. Niet bezig met bidden en zo.” Mahmoud

“Ik ben niet tevreden met me geloof nu, sowieso niet. Ik wil bidden elke dag, zoals ik eet of drink zo belangrijk moet het zijn. We zijn moslims maar we doen er niks mee, ik vind mezelf zwak qua geloof.” Ibrahim

“Ik drink, ik bid niet. Vroeger ging ik als ik vrij was naar de moskee, maar dat doe ik nu ook niet meer. Ik moet het afleren, je komt automatisch met foute dingen in aanmerking. Als je bidt krijg je een lekker gevoel dan gaat alles beter. Als ik een telefoon verkoop met winst, dan wordt ik meteen gestraft met boetes of zo dat heb ik geleerd: God straft gelijk. Je steelt een fiets misschien, maar vroeg of laat wordt je winst afgepakt, hoe dan ook wordt je ook door God gestraft. Vroeger hield ik me wel beetje bezig met geloof, maar ik had ook een meisje leren kennen, zij is minder geloofwaardig. Ze is wel Turks, maar ze vastte niet. Ik was elke dag met haar dan raak je zelf ook automatisch de weg kwijt. [...] Maar ik doe er geen ene moer aan. Ik vast wel in de ramadan en zo ik probeer minder te drinken, maar het lukt niet. Ik weet niet, je bent nog jong. Maar ik moet dat niet zeggen ik ben 21. Ik moet er tijd voor vrij maken. Whallah ik wil bidden, maar je gaat naar werk heel de dag, dan kom je thuis moet je heel de dag bidden (dat lukt me niet).” Ahmet

“Ik sta er nu een beetje te ver vanaf (van het praktiseren). Ik doe er niks aan. Ik heb bijvoorbeeld heel mijn leven niet gevast, ja middelbare school wel Ramadan en zo, maar vorig jaar dan voor het eerst Ramadan helemaal en gebeden, en dat voelde goed, maar het is moeilijk, je hebt discipline nodig. Toen ik eenmaal weer eraf was (stopte met praktiseren) toen leek het alsof ik er veel verder af was dan voorheen. Tot dat moment dacht ik altijd ‘later dan ga ik het doen’, en

toen ik toen eenmaal begon en weer ben terug gevallen, lijkt er een extra barrière tussen mij en het geloof te zitten. Varkensvlees is eigenlijk het enige waar ik me aan heb gehouden. Ik bid nu niet enzo, normaal gesproken ging ik wel eens op vrijdag naar de moskee, maar afgelopen twee weken ben ik niet gegaan, terwijl ik wel de tijd had. Ik was zelfs een keer op weg naar de moskee en was uiteindelijk niet gegaan, omdat ik onderweg dan een paar mensen zag en met hen ben meegegaan om een beetje rond te hangen.” Omer

“Als ik in een dipje zit dan richt ik me wel tot God en dat doe ik in mezelf. Bidden doe ik vooral in gedachte. Ik bid wel eens. Het leven is zo fokt op, dan denk ik: ik moet bidden, en dan voel ik me wat lichter in me hoofd. Met de levensomstandigheden met drugs, drank, zit ik eerder naast Sharon dan naast de profeten. [...] Ik wil best standaard (structureel) voor God bidden en samenhorigheid tonen, maar ja..... Me moeder zegt: ‘satan is bij jou ingeburgerd’, dat ik daarom niet ga. Ik leef ook met het gevoel dat ik nog te veel negatieve dingen doe, ook al weet ik dat God mij kan vergeven, misschien wil ik niet echt dat de duivel weggaat. Als die duivel zo lang bij je woont, is het toch een stukje van je geworden, dan is het moeilijk om die overschakeling te maken en als je dan terugvalt dan hang je. Dan blijf je de hele tijd in zo’n zelfde kringetje lopen, dan ga je niet vooruit, maar achteruit.” Zakaria

Deze jongens – die een meerderheid van de onderzoeksgroep vormen - vinden dat zij het geloof te weinig aandacht geven. Zij bidden zelden of nooit, daarentegen vast haast iedereen wel in de ramadan. Slechts twee jongens vertellen dat zij ook de ramadan wel eens aan zich voorbij hebben laten gaan. Ook eet bijna niemand van hen varkensvlees, maar eigenlijk is dan hiermee wel het meeste gezegd. Naast het gegeven dat de jongens weinig doen waaruit blijkt dat zij moslim zijn, doen zij vooral veel dingen die in hun ogen moslims juist niet zouden moeten doen. Zij drinken, roken, blowen, seksen, stelen, helen en verdoen naar eigen zeggen te veel van hun tijd buiten op straat met ‘verkeerde’ vrienden. Hoewel de jongens weten dat het niet hoort en zij zelfs geloven dat al de slechte dingen die zij doen zich vroeg of laat tegen hen zullen keren, gaan ze er wel mee door. Hoe graag deze jongens ook anders zeggen te willen, het lijkt er maar niet van te komen:

“Ik wil meer ontwikkelen, meer bidden, meer leren. Inshallah. Liefst nu nog eigenlijk. Maar ik weet niet, is moeilijk, ik weet echt niet waarom ik het nu nog niet doe eigenlijk.” Fatih

“Ik begrijp waar ik naar toe wil, maar zoveel mensen en tegenslagen om mij heen die ik maar niet op zij kan schuiven. Dat blijft knagen. Soms ben ik bang dat wanneer ik het goed doe dat ik weer terug ga vallen. Wat laatst is gebeurd (nu al weer 5 maanden geleden). Toen was ik net in oktober begonnen te bidden, begon gebeden te leren, op tijd slapen, begon te werken, en daarna ben ik weer terug gevallen. Gestopt met uitoefenen van mijn geloof, dit keer niet zo zeer met werk, dat ging dit keer wel door.” Ismail

De jongens vinden de verleidingen te groot om te weerstaan. Door gewenning vraagt het opgeven van slechte gewoontes en het aannemen van betere om een omslag die veel inspanning vergt. Een inspanning die zij eerder 'morgen' dan 'vandaag' zeggen te kunnen leveren. Daarbij vertellen de jongens niet omgeven te zijn door mensen die hen helpen in deze ontwikkeling. Sterker nog, de vrienden in hun omgeving lijken deze ontwikkeling vooral te belemmeren en elkaar aan te zetten tot slechte gewoontes. Om de zo veel tijd wordt er door één van de jongens tevergeefs een poging ondernomen om het geloof (weer) op te pakken. Men poogt dan bijvoorbeeld om structureel te bidden, foute vrienden minder vaak op te zoeken en zich (soms abrupt) te onthouden van al de voorgenoemde verboden. De religieuze ervaring blijkt evenwel vaak van korte duur. Vlak daarna eindigt de ervaring dan ook meestal in een teleurstellende terugval, waarna de jongere het 'praktiseren' weer even laat voor wat het is en na een mislukte poging soms met het gevoel achterblijft nog verder van zijn gewenste geloofsbeleving af te staan dan hij al deed.

Wanneer zij vanuit hun eigen geloofsbeleving de ervaren problematiek bezien dan balen zij hiervan en schamen zij zich hiervoor. Enkele jongens vertellen hoe zij dit schuldgevoel proberen/probeerden te ontvluchten door hun eigen Islamitische geloofsbeleving te ontlopen:

“Je rende eigenlijk weg van het geloof, je weet dat je geloof je ervan weerhoudt, maar je doet alsof je het niet hoorde, je onderdrukt dat gevoel wat ik al zei, je schuift dingen naar voren, je denkt 'dat komt later wel, dat komt later wel' en ondertussen doe je gewoon je ding. Maar de tijd die volgt jou ook.” Mounir

“Soort kat en muis spel met geloof.” Mahmoud

“Sinds het handelen (in drugs en gestolen goederen) heb ik het geloof achterwege gelaten. Het gebed doen op vrijdag heb ik allemaal laten gaan. Omdat ik met slechte dingen bezig was, vond ik dat ik daarnaast niet ook eens kon bidden, ik vond het de tijd er niet voor, ik vond het niet samen gaan. Mijn geloof raadt al die slechte dingen sterk af natuurlijk. Het is heel slecht. Maar ja daar ga je op dat moment niet over nadenken, je weet dat het slecht is, maar ja geld maakt je duizelig zeg ik altijd.” Isaak

Desalniettemin koesteren alle jongens de ambitie om later - op de langere termijn – het geloof wel weer 'serieus' op te pakken. Dat de jongens uiteindelijk toch het geloof oppakken en de jeugdproblematiek achter zich laten is volgens de jongens vooral een kwestie van tijd:

“Het is sowieso zo dat wanneer je 20, 21 wordt dat je serieuzer gaat worden en het geloof speelt daarin een hele grote rol.” Said

“Je wordt ouder, je gaat steeds meer beseffen, daarom ga je je steeds meer aangetrokken voelen tot Islam en zo ook moskee.” Talib

Zij wensen dan ook te trouwen met een Islamitische vrouw en het geloof ook over te dragen aan hun kinderen:

“Een goede vrouw is ook belangrijk, iemand die veel bezig is met geloof, hoofddoek, bidden, niet drinken, niet dit dat, ze moet mij helpen met geloof. Ze verdiept zich in het geloof, ik ben een wilde hond en zij moet mij aan de lijn houden. Als ik nu een vrouw tegenkom in de discotheek daar heb je niks aan. Je moet een religieuze vrouw hebben die mij helpt, steunt en op het rechte pad houdt. Een vrouw die uitgaat, drinkt, dat schiet niet op. Ik had een tijd met zo iemand dan ga je nog even hopen misschien stopt ze enzo en dan samen het goede pad op, maar dat werkt niet joh.” Ahmet

In deel III van de empirieverzameling zal dieper worden ingegaan op de omslag waarbij de jongens ‘serieuzer worden’, de jeugdproblematiek achter zich laten en het geloof oppakken.

Al met al lijkt hetgeen deze jongens vertellen over hun geloofsbeleving niet te stroken met het eerder door Forum (Korf e.a. 2008) geschetste beeld van de escapisten. In het onderzoek van Forum (idem.) wordt de religiositeit van deze jongeren bovengemiddeld gewaardeerd en typeren zij de jongeren als escapisten door hun perspectiefloosheid, die niet zo zeer verwijst naar een crisis in hun geloofsbeleving als wel naar hun deviante en problematische leefstijl. De werkelijke beleving van de jongens spreekt het geschetste beeld tegen of biedt op zijn minst nuance. Hoewel de jongens beweren overtuigd te geloven in de Islam en dit het allerbelangrijkste te vinden in het leven, vertellen zij wel degelijk een zekere crisis te ervaren in hun geloofsbeleving. Zij zijn overtuigd gelovig en willen de Islam later zeker ook ‘serieus’ oppakken, maar doen er momenteel (ten tijde van de problematiek) vaak dus tot hun spijt en soms na tevergeefs proberen geen ‘ene moer’ aan. Tot dusver lijkt een Islamitische opleving ook gepaard te gaan met het afstand nemen van de problematiek. Wat dat betreft onderschrijven deze inzichten de inzichten in het onderzoek van De Jong (2007). Over de verhouding tussen de geloofsbeleving en de problematiek zal zoals gezegd in deel III van de empirieverzameling verder worden uitgeweid.

5.2.4 ‘Ik ben er eigenlijk gewoon mee opgegroeid’

Wanneer de jongens vertellen dat zij de Islam zo belangrijk vinden, maar er tegelijkertijd zo weinig mee doen, rijst de vraag waarom de jongens überhaupt in de Islam geloven.

“Dat is een hele moeilijke vraag. Ik ben er eigenlijk gewoon mee opgegroeid, thuis praten ze er veel over en zo neem je het ook op.” Moesa

“Vanaf geboorte af aan is het mij uitgelegd, meegegeven, laat ik het zo zeggen. Waardoor ik mezelf er ook een beetje in heb verdiept.” Isaak

“Voor het allergrootste gedeelte geloof ik, omdat ik het heb meegekregen van huis uit, dat is het belangrijkste [...] en mensen zeggen dan wel eens ‘en als je in een Nederlands gezin was opgegroeid wat dan?’ Ja dat weet ik niet, is niet te zeggen, misschien had ik dan niet eens de kans om moslim te worden.” Yusuf

Alle jongens vertellen dat ze in beginsel van huis uit de Islam hebben meegekregen. Hoewel de Islam in de opvoeding bij de één een grotere rol heeft gespeeld dan bij de ander heeft het toch bij een ieder de basis gelegd voor een Islamitisch bewustzijn. Deze basis wordt in de loop der tijd aangesterkt door ervaringen of enige verdieping die het Islamitisch bewustzijn voeden. Zo verteld bijvoorbeeld Ismail over een bijzondere ervaring waarna hij eigenlijk nooit meer heeft getwijfeld aan het bestaan van God:

“Ik ben wel religieus opgevoed, maar toen ik kleuter was had ik al de huissleutels, dus ik kreeg van huis uit eigenlijk niet veel mee. Ik kreeg vooral een teken van God, maar niet van me ouders. Ik was een keer dronken en ik was met vrienden en ik had het helemaal niet naar mijn zin. En in mezelf zat ik de hele tijd te vechten van: ‘bestaat Die (God) nou wel of niet?’. En als Allah bestaat laat me dan een teken zien, en ik vroeg om een vallende ster en dat zag ik.” Ismail

Said vertelt dat hij naast zijn opvoeding zelf veel kennis over het geloof heeft vergaard die zijn geloofsovertuiging heeft gesterkt:

“Ik heb me verdiept in de Islam daarom heb ik meer kennis, waardoor je bijvoorbeeld ook de wijsheid in ziet achter de dingen die je als moslim niet mag. Je staat er bij stil waarom iets niet mag, je ziet het nut ervan in, dat deed ik vroeger niet. Het geeft mij rust het geeft mij kracht.” Said

“Het is niet zo zeer dat ik het kan bewijzen of zo, maar gevoelsmatig weet ik dat God onze God is. Natuurlijk ook gezien de geschiedenis, wat mensen hebben meegemaakt (met name m.b.t. profetische verhalen) daarvan kun je niet zeggen dat ze dat allemaal hebben verzonnen. Mensen vragen wel eens ‘heb je Hem wel eens gezien?..’ of ze vragen naar wonderen. Ik snap ze wel maar ze laten me niet twifelen of zo. Zomaar bigbang toen kwam er leven, uit het niks, ja het is goed met jullie.” Zakaria

Doordat alle jongens de Islam in min of meerdere mate hebben meegekregen vanuit hun opvoeding is het geloof in de Islam voor de jongens vooral een vanzelfsprekendheid. Hun opvoeding noemen de jongens dan ook als de voornaamste reden/aanleiding voor hun geloof in de Islam. In verschillende mate vinden de jongens gedurende het leven herbevestiging van het geloof dat zij hebben meegekregen in verschillende ervaringen en verdieping in de Islam en soms ook in andere religies. Met de tijd versterkt bij de jongens op deze manier dat

waarin ze van jongs af aan al in geloven:

“De Islam, omdat het de ware religie is.” Tarik

5.2.5 ‘Islam speelde wel een rol in de opvoeding, maar niet goed compleet, de meeste ouders zijn ook onwetend, snap je?’

De opvoeding speelt zoals gezegd dus een belangrijke rol in het Islamitisch bewustzijn van de jongens. Welke rol speelde de Islam nu volgens hen in hun opvoeding? Over het algemeen lijken alle jongens waar het de Islam betreft een soortgelijke opvoeding te hebben genoten. Ook tussen de jongens met verschillende culturele achtergronden zijn geen opmerkelijke verschillen waar te nemen. Uiteenlopende normen en waarden worden aan de kinderen meegegeven en worden vanuit de Islam gelegitimeerd. De waarden en normen lopen uit één van het belang van zorg en respect in de familie en goed gedrag naar de mensen in je omgeving, tot het eten met de rechterhand en je billen afvegen met de linker. Legitimatie vindt plaats aan de hand van richtlijnen uit de koran en verhalen van de profeten. Het overdragen van normen en waarden wordt geregeld kracht bijgezet middels referenties aan beloningen in de hemel voor als je lief bent en waarschuwingen voor de hel wanneer je als kind de snotaap loopt uit te hangen:

“Wat ik al eerder zei: zorg voor je familie, niet gek doen, zorg voor je burens op die manier hebben ze geprobeerd om van mij een goed persoon te maken, en aan de andere kant werd het geloof ook gebruikt om je bang te maken, met het hiernamaals en zo. Zo had het geloof wel een grote rol bij alles wat je deed.” Mahmoud

“Me vader heeft nooit echt tegen mij gezegd, je moet bidden, je gaat nu je bidkleedje pakken. Ik heb zelf niet echt een Islamitische opvoeding gehad. Me ouders waren moslim en dat geven ze ook mee in de manier zoals ze ons opvoeden, ze dragen het geloof wel op ons over. Het kwam meer uit verhalen, of als ik iets slechts deed, dan gaf me vader voorbeelden uit hadith (overleveringen m.b.t. de levenswijze van de profeet Mohammed). Dat ik met rechts moest eten bijvoorbeeld en ik weet mijn broertje is links en het heeft lang geduurd voor hem om het af te moeten leren, en nu eet hij met rechts. Dan vertelde hij erbij dat de profeet met rechts at en zo. [...] Bij een Islamitische opvoeding leer je thuis van jongs af aan al Arabisch, bid je samen vijf keer per dag, wordt je veel meer uitgelegd waarom je doet wat je doet. Dat was bij ons niet echt, maar het speelde dus wel.” Suleyman

“Mijn ouders gebruikte de Islam vooral vanuit strengheid, waarschuwen en zo.” Zakaria

“Van huis uit kreeg ik wel wat mee, werd naar de moskee gestuurd en zo, me moeder bidt elke

dag, maar ze kan geen Arabisch lezen, ze weet de globale dingen. Ze heeft nooit gezegd je moet bidden, de keuze ligt bij jezelf. Ze dringt er niet op aan, ik vind ook dat dat niet moet, maar wel een beetje gestuurd worden is goed. Er is niet heel veel uitgelegd van huis uit, mijn moeder weet alleen globale dingen zeg maar, ze ging er van uit dat dat in moskee gebeurde die verdieping, maar dat viel eigenlijk ook wel mee. Daar gingen we eigenlijk vooral koran uit het hoofd leren.”
Omer

Bijna alle jongens vertellen ook dat ze als kind naar de moskee gingen om daar lessen te volgen in de Arabisch taal, maar vooral om koranverzen uit het hoofd te leren:

“Het heeft toch wel een belangrijke rol gespeeld, me ouders zijn van Islamitische komaf waardoor het een grote rol ging spelen, waardoor je het ook moest leren. Me ouders brachten me naar de moskee, naar koranschool, van kleins af aan, ze leerde me bidden het gebed doen. Maar naast dat hebben ze me veel vrijheid gegeven. Als je wil verdiepen kon dat.” Isaak

“Moskee was er wel, ik kan daardoor koran beetje lezen, kan bidden, heb verzen geleerd, aantal dingen zijn wel blijven hangen...” Mounir

“Eigenlijk tot me puberteit ging ik wel naar moskee enzo, elke woensdag, zaterdag en zondag naar moskee. Maar zodra je ouder wordt ga je minder naar je ouders luisteren, je moet eigen keuzes maken, je gaat interesses verliezen en andere dingen doen. Me ouders stimuleerden mij zo om met het geloof bezig te zijn, ook al vond ik het niet leuk natuurlijk, vriendjes spelen lekker buiten en jij gaat naar de moskee, maar uiteindelijk is het goed. Op school krijg je er niks van mee, thuis en in moskee dan wel. Ik leerde koran enzo. Me ouders hebben veel inzet getoond om het me bij te brengen.” Salih

“Mijn vader bracht me naar de moskee, ik moest toen van voetbal af, ik was toen 10 jaar, ik speelde best goed toen. Het ergste is dat de trainer het tegen mij moest vertellen, want me vader kon het mij niet zeggen. Op zaterdag leefde ik mij echt uit. Ik vond het erg. Ik kreeg les in de moskee. We kregen les van half 9 zaterdag tot zondag tot half 1. Ik ging er niet serieus mee om. [...] Dus ik ging niet vanuit mezelf, maar met ‘eid (feest) enzo nam mijn vader me mee. Toen ik 14 werd, ging ik ook af en toe op vrijdag met hem mee. Dan moest ik naast hem staan, ik deed het niet echt met gevoel, ik dacht meer aan me vrienden. Als iemand vanaf 12, 13 jaar het geloof echt goed meekrijgt dan verdienen de ouders echt een pluim. Puberteit is echt moeilijk.”
Suleyman

“Ja heeft een grote rol gespeeld vooral in eerste 12 jaar. We hebben Islam uit huis meegekregen, ik moest altijd naar moskee en in het weekend kregen we wel eens les van mijn vader. Tot je

12/13 jaar bent, dan wordt je een beetje vrijgelaten in mijn geval. Ik ging voetballen in het weekend toen is het eigenlijk een beetje minder geworden.” Said

Wat opvalt is dat eigenlijk alle kinderen van jongs af aan van hun ouders naar de moskee moesten. Omdat de lessen in de moskee plaatsvonden op de woensdagmiddag en in het weekend, gingen de kinderen vaak met frisse tegenzin daar naartoe met hun gedachten vaak bij hun vriendjes die aan het buitenspelen waren. Sommige jongens zijn maar voor een korte tijd (één jaar) naar de moskee gegaan om er lessen te volgen, anderen hebben er meerdere jaren lessen gevolgd. De moskee maakte uiteindelijk wel bij iedereen plaats voor het buitenspelen, werken of voor bijvoorbeeld het voetballen in verenigingsverband. Zodra de meeste jongens dertien of veertien jaar zijn (aan de start van hun middelbare school periode), laten eigenlijk alle ouders hun kind vrij in hun keuze om de lessen in de moskee nog te volgen of niet. Alle jongens geven aan vanaf dat moment alleen nog bij uitzondering in de moskee te komen, heel af en toe op een vrijdagmiddag en met de Islamitische feestdagen. Hoe het verblijf in de moskee verder als kind is ervaren, zal in de volgende paragraaf dieper worden belicht.

Al met al terugkijkend op de manier zoals zij van huis uit het geloof hebben meegekregen, geven de jongens aan dat de Islam een best grote rol speelde in de opvoeding. Dusdanig groot dat het het Islamitisch bewustzijn van de jongens sterk heeft gevormd. Het heeft de Islamitische geloofsovertuiging – zoals al eerder besproken - tot een vanzelfsprekendheid voor hen gemaakt. Wel lijken zij te vertellen dat zij de Islam vaak te veel op een dogmatische manier hebben meegekregen. De jongens vertellen dat zij als kind het een en ander op het gebied van Islam hebben ontmoeten zonder dat zij werkelijk begrepen waarvoor zij dit nu dienden te doen. De jongens vertellen dat dit onder andere komt, omdat zij zelf nog jong waren en sommige geloofsaspecten moeilijk zijn te begrijpen voor een klein kind en je hier als kind ook niet zo veel oog voor hebt:

“Islam speelde toch wel een grote rol in de opvoeding. Ik ben wel met Islam opgevoed, kort samengevat, ben ik geboren als moslim, ze hebben me zo opgevoed, maar ik ben pas op een latere leeftijd een praktiserende moslim geworden. Me ouders gaven ook nog wel wat uitleg en zo, maar toen ik jong was nam ik dat minder serieus op, toen dacht ik ‘zal wel’, maar naar mate je ouder wordt (doelend op het einde van de pubertijd) neem je dat beter op en krijg je meer begrip van alles. Je hebt hersencellen daarvoor nodig.” Tarik

Daarbij geven meerdere jongens ook aan dat het begrip dat hun ouders van de Islam hadden eigenlijk ook maar beperkt was en zij dit hierom ook moeilijk begrijpelijk over hebben kunnen brengen op hun kinderen:

“Ik ben wel blij met hoe ik het geloof heb meegekregen, ze hebben me wel altijd gewaarschuwd en gezegd dat het goed is om te bidden. Vroeger werd ik wel verplicht om te gaan. Ik vind dat nu eigenlijk best wel goed, het heeft me toch wel gevormd namelijk. Het werd wel echt op zo’n manier gebracht van ‘het is gewoon zo klaar’. Het is niet zo echt heel goed uitgelegd van waarom dit dat. Dat kon beter vind ik, dat wel.”

“Als ouders soms meer met hun kind zouden praten over Islam en zo, dat zou beter zijn, ouderen zouden meer met hun kinderen erover moeten praten, meer uitleggen, naar moskee gaan samen met kind, maar vooral op een leuke manier, zeg maar.” Fatih

“Onze ouders zijn ook mensen die zelf niet hebben gestudeerd en zo, dus zij hebben het vaak ook niet goed door kunnen brengen. Wij weten het nu wel, we hebben het een klein beetje meegekregen, de Islam speelde wel een rol in de opvoeding, maar niet goed compleet, de meeste ouders zijn ook onwetend, snap je.” Mounir

Vanaf de middelbare schoolperiode worden al de jongens van huis uit vrijgelaten in hun geloofsbeleving. Zo hoeven zij bijvoorbeeld dus niet meer naar de moskee te gaan en ook kunnen de jongens zelf bepalen om dagelijks te bidden of niet. Het laten van de Islamitisch verboden zaken wordt ook niet nauwlettend gevolgd. Hoewel de jongens nog steeds worden gewaarschuwd voor slechte dingen neemt het contact met de ouders in deze periode eigenlijk sterk af. Een enigszins natuurlijke kloof die zich tussen een puber en zijn ouders voordoet, wordt vergroot door de eerder besproken culturele kloof tussen de leefwereld van het kind en die van hun ouders. Zo verliezen de ouders in deze periode het begrip omtrent de leefwereld van hun zoon. De ouders maken zich vaak zorgen over wat hun kind allemaal uitspookt en weten geen raad hoe hiermee om te gaan. In hun adolescentiefase gaan de jongens - net zoals overigens menig leeftijdsgenoot dan doet - op zoek naar grenzen waarbij zo nu en dan ook grenzen worden overschreden. Het is in deze fase waarin de jeugdproblematiek zich dan ook voordoet. Hoe de jongens in deze periode het geloof beleven komt verder naar voren in het derde deel van het empirisch hoofdstuk waar het zal gaan om de verhouding tussen de Islamitische geloofsbeleving en de jeugdproblematiek.

Al met al lijken de ervaringen van de jongens de eerder besproken bevindingen van Pels (2008) waar het de religieuze opvoeding van de jongens betreft te onderschrijven. De jongens zijn blij dat hun ouders erin zijn geslaagd dat ze hun kinderen een Islamitische overtuiging hebben mee kunnen geven. Wel lijkt de communicatie tussen ouder en kind, ook op het gebied van geloof, voor menig ouder van deze jongens enige opvoedingsondersteuning te behoeven. Te vaak hebben ze iets met betrekking tot het geloof gemoeten, zonder dat ze begrepen waarvoor. Zo vertellen de jongens over een gebrek aan uitleg en leuke interactie tussen hen en hun ouders waar het gaat om het overdragen van het geloof. De ouders missen toegesneden informatie van zowel de Nederlandse samenleving als van de Islam om als ouder hun kinderen de optimale begeleiding te kunnen bieden als opgroeiend moslim in Nederland. Dit lijkt vooral te komen doordat de ouders veelal laaggeschoold zijn, ook op het gebied van Islam en daarbij zelf niet in Nederland zijn opgegroeid.

Daarbij onderschrijven de ervaringen van de jongens ook deels de bevindingen uit het onderzoek van De Ruiter e.a. (2009). Waar de jongens nadrukkelijk aangeven dat de Islam hun zingevingskader is dat bepalend is voor de moraal in hun leven, daar geeft het merendeel van de jongens ook aan dat dit Islamitisch zingevingskader eerder en beter ontwikkeld had kunnen worden wanneer er van jongs af aan meer ludieke interactie zou plaatsvinden over de Islam, waarbij zij dan ook meer uitleg zouden krijgen over uiteenlopende geloofsaspecten. Deze bevindingen sluiten tot op zekere hoogte goed aan bij de redenering van De Ruiter die

stelt dat de jeugdproblematiek van de jongens met een Islamitische achtergrond (deels) voortkomt uit een ‘achterstand in hun morele ontwikkeling’. De jongens groeien op in een gezin (en zo zal in de volgende paragraaf blijken, ook in een moskee) waarin zij ‘alleen maar bevelen moeten opvolgen’, waardoor hun ‘moreel redeneren’ zich minder optimaal ontwikkelt. Dit zou zich uiten in een verminderde gewetensfunctie, minder empathisch vermogen en minder agressiecontrole. Tot zo ver klinkt de beredenering van De Ruiter e.a. (2009) in lijn met de bevindingen uit dit onderzoek. Zo onderschrijven de jongens het idee dat meer interactie met de ouders en een betere uitleg van de religie ten goede zou gekomen aan hun geloofsbeleving en zo ook hun moraal. Echter verklaart De Ruiter (idem.) deze ‘achterstand in de morele ontwikkeling’ vanuit hun Islamitische achtergrond. Islamitische waarden als gehoorzaamheid aan en respect voor de ouders zouden namelijk ten grondslag liggen aan de gezinsstructuur waarin de jongens ‘alleen maar bevelen moeten opvolgen’. Waarden als individualisme en onafhankelijkheid worden volgens haar binnen de Islam minder belangrijk gevonden terwijl het juist deze waarden zijn die ten goede komen aan de morele ontwikkeling. Op dit punt verschilt de beleving van de jongens sterk met de beredenering van De Ruiter. De jongens lijken namelijk vooral te stellen dat juist een beter begrip van de Islam en de Nederlandse samenleving bij de ouders (en naar zal blijken ook de moskee), zal bijdragen aan een betere ontwikkeling van hun eigen zingevingskader en zo ook van hun moraal. Zo zal in de laatste paragraaf van deel III nog meer blijken dat hoe meer begrip de jongens van de Islam in de loop der tijd hebben opgebouwd des te meer zij tot het besef lijken te komen dat de pedagogische kwaliteit van hun opvoeding, zowel thuis als in de moskee – juist vanuit Islamitisch perspectief – voor verbetering vatbaar is. Uit de beleving van de jongens is verder niet op te maken waarom de volgens De Ruiter belangrijke Islamitische waarden als gehoorzaamheid en respect voor de ouders deze verbetering in de weg zouden staan. Aangezien de jongens hun kritiek vooral weiden aan een gebrek aan begrip van de Islam lijken de bevindingen in dit onderzoek ook meer in lijn te liggen met de eerder in een voetnoot aangehaalde Fadil (2005) en Casari (1998:31). Zij tonen in hun onderzoeken aan hoe jongeren, zoals deze jongens dat ook doen, juist gebruikmakend en met behulp van de Islam individualiseren en zich autonoom (en kritisch) opstellen naar hun omgeving, waaronder hun ouders en de moskee. Een kritisch geluid dat nog sterker doorklinkt wanneer de jongeren vertellen over hun moskeebeleving gedurende hun adolescentiefase, waarover meer in deel III.

5.2.6 ‘De manier zoals in de moskee les werd gegeven was niet mijn ding’

Het merendeel van de jongens geeft dus aan vroeger met frisse tegenzin geregeld naar de moskee te zijn gegaan. Ze moesten in hun kinderjaren in hun vrije tijd naar de moskee gaan terwijl hun vriendjes die geen moslim waren lekker buiten konden spelen. Meerdere jongens geven aan dat zij als kind de moskee niet als een leuke plek ervoeren. Achtereenvolgens geven wat citaten, waarin enkele jongens vertellen over hun ervaringen in de moskee, een goed beeld van hoe zij deze als kind hebben beleefd:

“Vroeger moest ik altijd naar de moskee om te leren, verplicht moest gewoon, kwam er niet onderuit. Soms wou ik niet gaan, maar werd ik eigenlijk gedwongen. Maar de manier waarop

daar ook les werd gegeven was ook niet echt een goede manier. Je moest zeg maar surahs (hoofdstukken in de koran) uit je hoofd leren, hardop, iedereen zat keihard door elkaar heen te schreeuwen, dat versta ik niet onder school of leren, was gewoon een ongeorganiseerde boel.”
Moesa

“Vroeger ging ik wel, maar toen was het taal leren klaar (meer deed ik daar niet).” Tarik

“Toen ik naar de moskee ging om koran te leren, ging ik vaak spijbelen. Dat was in het weekend, de manier zoals in de moskee les werd gegeven daar met slaan was niet mijn ding. Het was gewoon koran in je hoofd proppen zonder dat je weet wat je zegt. Het raakt je wel een beetje want je weet het is de koran, maar het raakt je eigenlijk niet omdat je de betekenis niet weet.”
Zakaria

“Voor mij was het een hele stap als klein kind naar de moskee, je keek er tegen op. Ik was bang dat ik iets verkeerd deed. Ik was heel onzeker, dat heb ik nog steeds. Hoe moet ik ook alweer alles doen. Heel onzeker, als kind durfde ik het niet te vragen. Dus ik ging niet vanuit mezelf naar de moskee, maar met ‘eid (Islamitische feestdagen) en zo nam mijn vader me mee. Tot mijn 14de ging ik dus met feesten naar de moskee met me vader en op vrijdag ook af en toe. Dan moest ik naast hem staan, maar ik had het gevoel nog niet echt, ik dacht meer aan me vrienden.”
Suleyman

“Er was ook een keer, toen zei de leraar eerst van: ‘Ja zodra jullie dit en dit hoofdstuk uit het hoofd hebben geleerd vandaag, dan mag je (eerder) naar huis’. En ik had die avond ook voetbaltraining, dus ik had snel die hoofdstukjes uit mijn hoofd geleerd, en toen ik toen vroeg of ik naar huis mocht zei de leraar zo: ‘denk je dat!’. Maar ik moest serieus gewoon naar training, dus ik wilde gewoon weggaan. Toen heb ik wel alle hoeken van de moskee gezien. Dat is niet goed snap je, in de Islam hoor je juist aan afspraken te houden.” Adam

“Moskee was er wel, ik kan daardoor de koran een beetje lezen, kan bidden, heb verzen geleerd, aantal dingen zijn wel blijven hangen, maar dat had veel beter gekund, en dat gaat anno 2010 ook nog niet echt goed. Er worden dingen ingeprent, maar er wordt niet uitgelegd waarom, dat is belangrijk. Niet alleen dat je het doet, maar vooral waarom! Hier moet veel meer nadruk op liggen. We gingen naar de moskee, maar we wisten niet eens waarom. Het zou nog beter zijn al zouden ze me de helft van de dingen leren die ik daar heb geleerd, maar dan daarnaast ook in ieder geval meer vertellen over waarom we geloven, waarom we doen wat we doen, meer over de betekenis van de koran. De voorzieningen waren niet aangenaam, dat is jammer. Onze ouders zijn zo opgegroeid ik neem het hun niet kwalijk, maar onze generatie moet daar wel echt iets aan gaan doen. En ook de Nederlandse taal is iets dat iedereen spreekt, er moet daarom meer in de

Nederlandse taal worden verteld en uitgelegd. De Arabische taal moet niet verwaarloosd worden, zeker niet, maar er moet in ieder geval overtuigd en uitgelegd worden in het Nederlands en vertelt worden wat het mooie is en het belang is van het geloof en ook het belang van de Arabische taal. Dat zijn essentiële dingen.” Mounir

“Eerste moskee was leuk, maar wel streng. Ik ben daar niet lang geweest we hebben daar alleen surahs (hoofdstukken uit de koran) en het alfabet geleerd, maar geen Arabische les of zo. Tweede moskee heb ik dat wel geleerd maar dat was weer ja, ik weet niet hoe je dat noemt, Turken zijn een beetje... ze willen overal een slaatje uit slaan. Mijn ouders zijn gescheiden en we woonden bij onze moeder en wij als 3 jongens hadden het niet breed, dan moesten we om de twee weken een nieuw boek kopen en allemaal apart een nieuw boek dat soort dingetjes, zelfde gold voor Koran. Achteraf is het jammer dat zij zo te werk zijn gegaan. Jammer, omdat ze horen te werken voor de goede zaak, en ze maken het mensen alleen maar moeilijker om God te leren kennen. Toen ik 14 was ging ik niet meer naar de moskee. Het was een moskee waar je moest blijven in het weekend van ‘s ochtends tot ‘s avonds en ik kreeg bijbaantje en zo, toen kon ik het moeilijk matchen. Alleen als ik op vrijdag vrij was, ging ik wel eens naar de moskee.” Omer

Verschillende kritiekpunten worden door de jongens aangestipt die wijzen op de kindonvriendelijkheid van het onderwijsbeleid in de moskee. De jongens voelden zich er niet op hun gemak. De manier zoals zij les kregen in de moskee strookte niet met het beeld van wat zij verstaan onder kwalitatief goed onderwijs. Zij moesten simpelweg Arabische verzen uit het hoofd leren, zonder dat zij eigenlijk wisten waarvoor en zonder dat zij wisten wat de betekenis ervan was. De docenten spraken geen Nederlands waardoor het ook nog moeilijker was om goed te volgen wat hij nou allemaal zei. De lessen waren volgens sommige jongens ook ongeorganiseerd. Daarbij ervoeren de jongens de leraar in de moskee als erg streng. Enkele jongens vertellen hoe de leraar in de moskee stevige tikken uitdeelden aan kinderen wanneer ze iets niet goed deden. De jongens voelden zich er geregeld onzeker door. Op deze manier voelden de jongens zich niet echt aangemoedigd om naar de moskee te komen.

Desalniettemin zeggen de jongens toch wel het één en ander aan de moskee gehad te hebben. In lijn met de eerder besproken citaten hebben de lessen in de moskee er wel voor gezorgd dat ze de Islam hebben aangenomen als zingevingkader en leerden zij delen van de koran uit het hoofd die zij nog steeds als nuttig ervaren:

“...het heeft me toch wel gevormd namelijk.” Suleyman

“...uiteindelijk is het goed. Op school krijg je er niks van mee, thuis en in moskee dan wel. Ik leerde koran enzo.” Salih

Daarbij vertellen enkele jongens dat wanneer ze terug kijken op de tijd in de moskee ze wel kunnen lachen om

al hetgeen ze hebben ervaren in de moskee als kind:

“De moskee was voor mij een weekendschool, je kwam samen met vrienden, als ik met vrienden herinneringen ga ophalen kunnen we er wel om lachen.” Isaak

Al met al liet de onderwijsmethodiek in de moskee kwalitatief gezien sterk te wensen over en enkele jongens geven aan dat bij sommige moskeeën het nog steeds net zo te wensen overlaat, hoewel het bij andere moskeeën naar verluid wel beter schijnt te gaan. Ook hier lijkt de beredenering van De Ruiter e.a. (2009) - zoals in de vorige paragraaf al werd aangekondigd - deels in lijn te liggen met de moskeebeleving van de jongens. Zo onderschrijven de jongens dat zij ‘alleen maar bevelen moesten opvolgen’, waardoor hun ‘moreel redeneren’ zich minder optimaal ontwikkeld had. Evenwel geven de jongens ook in dit geval expliciet aan dat de pedagogische kwaliteit van het onderwijs in de moskee - juist vanuit Islamitisch perspectief - zo voor verbetering vatbaar is. De jongens lijken dan ook hier te stellen dat juist een beter begrip van de Islam en de Nederlandse samenleving bij de moskee zal bijdragen aan een betere ontwikkeling van hun eigen zingevingskader en zo ook van hun moraal.

Dat zij de Islam in de moskee te vaak op zo een kindonvriendelijke manier hebben meegekregen, heeft er volgens de jongens mede aan bijgedragen dat zij de moskee niet leuk genoeg vonden en de binding met de moskee in hun puberteit hebben verloren. Dit had er ook mee te maken dat zij soms gewoon liever wilden voetballen of bijvoorbeeld moesten werken. Dat de onderwijsmethodes in de moskee zo te wensen overlieten, heeft volgens de jongens te maken met de cultuur waarin hun ouders opgegroeid zijn. De lessen waren te autoritair van aard. Zelden waren de docenten zelf geschoold als onderwijskundige en de ouders van de kinderen weten vaak niet beter, omdat zij zelf in het land van herkomst op een soortgelijke manier zijn geschoold of soms helemaal niet zijn geschoold. De leraren in de moskee verbleven vaak maar voor korte tijd in Nederland en hun kennis van de Nederlandse samenleving was vaak beperkt, laat staan dat zij de Nederlandse taal spraken. De manier van lesgeven in de moskee verschilde sterk met de onderwijsmethodes in het reguliere basisonderwijs in Nederland. Zo beschrijven de jongeren een soortgelijke culturele kloof tussen hen en de moskee als de eerder besproken culturele kloof tussen hen en hun ouders. Dit alles heeft zo zijn weerslag op de pedagogische kwaliteit en professionaliteit van het onderwijs in de moskee. Deze ervaringen liggen geheel in de lijn met de bevindingen in het onderzoek van Pels (2008):

“De pedagogiek in de moskeelessen voor jongere kinderen is voor verbetering vatbaar: geen fysieke straf en een minder autoritaire houding, minder stampen en meer uitleg en communicatie over en weer over het geloof. De imam zou jongeren meer open moeten aanspreken, niet alleen maar gebieden en verbieden.” (Pels, 2008:30)

Zo onderschrijven de ervaringen van de jongens de bevindingen uit haar onderzoek. In deel III van de empirische inzichten zal de aandacht, zoals gezegd, nog uitgaan naar de moskeebeleving van de jongens gedurende hun adolescentiefase (waarin zij te maken hebben met de jeugdproblematiek).

5.2.7 'De media pikken alleen de rotte appels eruit', 'het is aan ons om het tegendeel te bewijzen.'

Wanneer ik met de jongens praat over hun beleving van het leven als opgroeiend moslim in Nederland dan refereren zij o.a. aan het negatieve imago dat de Islam draagt. Alle jongens zijn het erover eens dat er in Nederland over het algemeen eerder negatief dan positief over de Islam wordt gedacht:

"Ik denk dat veel mensen in de maatschappij een slecht beeld hebben van Islam." Mounir

"Door de media, de mensen zien en horen alleen maar slechte dingen terwijl de Islam helemaal niet zo slecht is." Tarik

"Veel van de niet-gelovige blanke vrienden die ik heb, ook collega's enzo, daarin zijn steeds meer mensen bang voor de Islam." Mahmoud

"Tets van 80, 90 procent van de mensen denkt slecht over Islam, maar sommige uiten het niet en anderen wel." Omer

Er zijn wel een tiental soortgelijke citaten aan te halen die wijzen op het slechte beeld dat volgens de jongens veel mensen van de Islam hebben. Grofweg wijzen de jongens op twee oorzaken voor dit slechte imago en verschillen de meningen over de voornaamste oorzaak hiervan. Zo wijzen de jongens als oorzaak voor het slechte imago zowel op het gedrag van de 'moslims' zelf, als op de volgens hen kortzichtige manier zoals de media en de mensen hiermee omgaan:

"Wilders en zo kan ik wel begrijpen, waarom, [...] wanneer mensen moslims zien, dan zien ze te vaak alleen maar de slechte kanten, zoals hangjongeren. Al die verhalen komen niet zo zeer omdat echt alle moslims zo heel slecht zijn, maar dat komt wel doordat er te veel jongeren zijn zonder angst voor hun ouders, of andere mensen, ze hebben aan alles en iedereen schijt eigenlijk, zelfs aan God! Ze doen alles zogenaamd stiekem, heeft niks met geloof te maken maar met henzelf en als de mensen dat zien dan denken ze misschien dat heeft met de Islam te maken, omdat dat de moslims zijn in hun omgeving die ze denken te kennen. Maar ja als ze goed zouden kijken, weten ze dat het eigenlijk niet zo is. Ergens neem ik ze het wel een beetje kwalijk dat ze niet verder kijken dan hun neus lang is, ook voorbij Wilders z'n neus. Als mensen het over Marokkanen hebben dan gaat het vaak ook meteen over Islam, maar Islam en Marokkaan is niet hetzelfde. Het zijn mensen, kinderen eigenlijk, met jeugdproblemen en dat moet gewoon worden opgelost. Al zouden al die jongeren zich beter gedragen zouden al die sprookjes van Wilders er ook niet zijn. Dus die jongens moeten niet gek doen, maar als die mensen die slecht praten over de Islam eens een boek zouden lezen, dan weten ze dat de koran niet zegt dat je moet stelen, brutaal moet doen en zo." Zakaria

Jongens als Zakaria leggen de oorzaak voor het slechte imago dus zowel neer bij de moslims zelf in combinatie met politici en mensen die vervolgens niet verder kijken dan hun neus lang is. Andere jongens leggen de schuld hoofdzakelijk bij het laatst genoemde:

“Ja...zoals het er nu uitziet, met de afgelopen jaren, met wat al die politici, cartoonisten, columnisten er allemaal uitgooien.. het geloof wordt in een kwaad daglicht gezet. Terwijl er zijn zo veel gelovigen, ze scheren iedereen over één kam, iedereen lijkt radicaal of terrorist. Als je je gaat verdiepen kom je erachter dat het geloof niet gewelddadig is. Mensen roepen dingen na van elkaar. Waardoor er een beeld ontstaat van een vrouwmishandelende religie, uithuwelijking en zo, alleen maar slecht. Het gebeurt wel eens hoor, kan gebeuren maar dat betekent niet dat iedereen zo is of dat het komt door de Islam. Er zijn een miljard gelovigen en als je nadenkt weet je dat niet iedereen zo is, maar mensen denken niet logisch na. Het zijn meer meelopers die dingen roepen en zich er niet in verdiepen, maar de Islam gaat zegevieren. Hoe meer commotie er is over Islam hoe meer mensen zich erin gaan verdiepen. Wilders roept gekke dingen die mensen toch aan het twijfelen zetten en uiteindelijk gaat het tegen hun werken. Mensen willen zelf weten of het wel zo is, en dan komen ze erachter dan het anders in elkaar steekt.” Salih

“Media is zo erg, laat me daar niet over beginnen. Zij zijn degene hahah ik zweer het, hoe zal ik het zeggen, het standaard nieuws dat mijn Nederlandse vriendengroep krijgt is gewoon standaard negatief over Islam. En dan zeggen ze van ja, NMO heb je ook goede dingen en zo, maar ja die kijken ze niet.” Mahmoud

“Ze (de media) pikken alleen maar de rotte appels eruit en vergroten die uit. Maar ze laten die mooie boomgaard niet zien, die appels in de zon mals, sappig, gezond, lekker. Die zitten hard aan de boom vast die kunnen ze niet pakken, die rotte appels pakken ze gewoon van de grond af.” Tarik

Mounir wijst evenwel als voornaamste oorzaak juist op de moslims zelf:

“Dat komt in eerste instantie door ons (moslims) zelf. Ik vind uiteindelijk dat ze de Islam niet zo zeer moeten bekritisieren, maar vooral de moslims. Dat vind ik gewoon echt. Ik als moslim geef de Islam een slechte naam, maar aan de Islam valt niks te bekritisieren. Aan ons moslims wel. Dus het is logisch dat de maatschappij daar een slecht beeld van krijgt. Ik verwijt onszelf dat vooral. Islam op zich is op een goede manier heel participierend in de maatschappij en is er voor alle mensen. De Islam is een barmhartigheid voor iedereen. Maar wij weten het niet goed over te brengen. Onze ouders zijn ook mensen die zelf niet hebben gestudeerd en zo, dus zij hebben het vaak ook niet goed door kunnen brengen. Wij weten het nu wel, we hebben het een klein beetje

meegekregen, de Islam speelde wel een rol in de opvoeding, maar niet goed compleet, de meeste ouders zijn ook onwetend, snap je. Wij als nieuwe generatie moeten nu het goede voorbeeld laten zien. Ik denk dat het in toekomst wel beter zal gaan, wij moeten dat beeld veranderen.”

Mounir

Mounir ziet het slechte imago van de Islam vooral als een uitdaging voor hemzelf om dit beeld te verbeteren door zijn best beentje voor te zetten naar zijn omgeving. Net als Ismail en Said:

“Gelovige mensen, maakt niet uit van welk geloof, als hij zijn geloof goed zou beleven, dan zou niemand problemen met deze persoon hebben. Doordat er nu zo’n slecht beeld is van de Islam wil ik juist laten zien dat ik niet in dat hokje van gekke moslims pas. Ik pas niet in zo’n hokje dat is het gewoon. Dan wil ik juist naar hen glimlachen en juist goedemiddag tegen ze zeggen terwijl ze me niet aankijken of scheef aankijken.” Ismail

“...het is aan ons om het tegendeel te bewijzen meer kunnen we niet doen eigenlijk.” Said

Enkele jongens ondervinden zelf weinig tot geen problemen met het slechte imago dat de Islam in Nederland draagt, soms zijn de discussies die eruit voortkomen met niet-moslims wel een beetje vervelend, maar eigenlijk trekken ze zich er niet zo veel van aan:

“Soms is het wel moeilijk, je hebt mensen die de Islam niet mogen, dan heb je wel eens incidenten op werk. Wanneer je bijvoorbeeld discussies aangaat, dan krijg je veel vooroordelen naar je oren gesmeten, dat kan moeilijk zijn. Met die moorden en zo, “weer een moslim” dat soort dingen. Ik zie weinig goeds over moslim, altijd negatief dat is moeilijk. Ik probeer me er niks van aan te trekken, als ik er wat van kan zeggen dan doe ik dat wel. Ik krijg verder niet een hekel aan Nederland of zo, mensen die verkeerd over de Islam denken laat ik over aan God.”
Fatih

“Ik heb er geen problemen mee, heb niet constant dat ik weg wordt gestuurd ofzo omdat ik moslim ben, mensen geven wel respect en dan geef je gewoon respect terug.” Harun

Andere jongens irriteren zich er veel meer aan en bij sommige jongens beïnvloedt al die negativiteit omtrent de Islam ook hun eigen houding en gedrag in negatieve zin:

“Sommige jongens die ik ken klampen zich juist heel erg vast aan de Islam uit een soort van frustratie, want die zijn de Nederlandse maatschappij echt een beetje gaan haten. [...] Haten in de zin van, kijk ze voelden zich al heel erg aangevallen, de haat die ze nu hebben uit zich in een gevoel van ‘ze willen ons niet’, ‘ze willen ons gebruiken’, ‘ze’, ‘ze’, ‘ze’, snap je? Daardoor worden

ze niet crimineel of zo, maar ze zoeken geen contact meer met de maatschappij, dus gaan ook moeilijker werk krijgen of ze voelen zich gediscrimineerd, ze zijn heel kritisch geworden.”
Mahmoud

“Veel mensen denken slecht over de Islam en ze weten echt niet wat het is. Tuurlijk zijn er dingen gebeurd 9-11, Madrid dat zijn de dingen die hun bijblijven. Iets van 80, 90 procent van de mensen denkt slecht over Islam, maar sommige uiten het niet en anderen wel. Er wordt raar naar je gekeken, vroeger bijvoorbeeld, ik was zo: al zag ik een oud vrouwtje dan ging ik ze helpen met het dragen van de boodschappentassen, maar mensen worden met de tijd banger, ze trekken zelfs hun tasje weg, en dan ga je ook denken van ‘ja laat dan maar’. Ze gaan denken je bent moslim, terrorist, dief. Het is moeilijk joh het gaat ook gepaard met racisme. Bij veel van de Nederlandse bevolking zit racisme in hun geworteld. Sommige dingen staan op het netvlies gebrand, media speelt een grote rol veel mensen volgen de kudde. Er wordt veel gezegd dat niet waar is, bijv vrouwenbesnijdenis, dat zijn tradities weet je, dat heeft niets met de Islam te maken. Ze weten niet wat het is, maar praten er veel over.” Omer

Op deze manier lijkt de negatieve beeldvorming omtrent de Islam enkele jongens negatief te beïnvloeden en zo ook de jeugdproblematiek in de hand te werken. Hierbij doet zich een soortgelijk proces voor zoals dat eerder naar voren kwam bij het fenomeen discriminatie (op basis van afkomst) als één van de oorzaken voor de jeugdproblematiek. Doordat de jongens zich gediscrimineerd voelden, ontwikkelde zij enige aversie tegen hun omgeving, welke vervolgens jeugdproblematiek in de hand werkte. Doordat de Islam in een kwaad daglicht wordt gesteld, wekt dit bij sommige jongens net zo enige aversie op tegen hun omgeving. Dit ligt in lijn met het eerder besproken onderzoek van Ruud Peeters (2003) die stelt dat het huidige Nederlandse politieke klimaat en sociaal culturele klimaat met betrekking tot moslims bijdraagt tot het ontstaan van die gevoelens van uitsluiting en vernedering. Evenwel lijkt dit voor eigenlijk alle respondenten in dit onderzoek, maar een erg beperkte rol te spelen. De negatieve invloed die de slechte beeldvorming op de respondenten zelf heeft valt wel mee en ook jongens als Omer zien de toekomst uiteindelijk wel positief tegemoet:

“Op dit moment staat het goede bij te veel moslims op een laag pitje, maar ik zie het in de toekomst wel positief in. Je ziet moslims steeds betere functies in de samenleving krijgen. Nette jonge vrouwen met hoofddoek die wel geëmancipeerd zijn, maar toch nog hun Islamitische wortels behouden, je ziet echt schoonheden, dat vind ik mooi om te zien. Ze laten zien dat je niet persé half naakt moet zijn om mooi te zijn. Dus eigenlijk zie ik het wel positief, uiteindelijk kunnen ze er ook niet om heen (om de Islam).” Omer

De meeste jongens lijken al met al vooral te willen zeggen dat ze het af en toe jammer en ook vervelend vinden dat de Islam onterecht zo'n slecht imago heeft en dat zowel de moslims zelf als de media hier parten in spelen. Desalniettemin zijn alle jongens wel positief gestemd over de toekomst. Volgens hen zal het slechte imago van

de Islam met de tijd wel verdwijnen zodra de moslims beter hun weg zullen vinden in de Nederlandse samenleving en de media en de bevolking beetje bij beetje een beter beeld kunnen vormen van moslims en de Islam, doordat zij bijvoorbeeld gaan inzien dat de slechte dingen die moslims vandaag de dag doen niet voortkomen uit de Islam zelf, maar vanuit hun eigen gebreken als mens.

SAMENVATTING DEEL II

In dit tweede deel van de analyse is getracht inzichtelijk en concreet te maken op welke manier deze jongens hun geloof (de Islam) beleven. Samenvattend kan waar het gaat om de geloofsbeleving de volgende profielschets van de onderzoeksgroep worden opgemaakt.

De jongens zijn vooral moslim omdat zij de Islam in min of meerdere mate meekrijgen vanuit hun opvoeding. Zij zijn blij dat hun ouders erin zijn geslaagd hen dit geloof mee te geven, maar desalniettemin achten de jongens hun opvoeding – en zo hun Islamitische en morele ontwikkeling – voor veel verbetering vatbaar. De jongens vertellen dat zij als kind te vaak iets met betrekking tot het geloof hebben ontmoeten, zonder dat zij begrepen waarvoor. Er is gebrek aan uitleg en leuke interactie tussen hen en hun ouders en zo ook waar het gaat om het overdragen van de Islam. Hetzelfde geldt voor de godsdienstlessen die de jongeren van huis uit moeten volgen in de moskee. Zowel de ouders als de moskee missen toegesneden informatie van zowel de Nederlandse samenleving als van de Islam om de kinderen de optimale begeleiding te kunnen bieden als opgroeiend moslim in Nederland. Er zou meer rekening gehouden moeten worden met de leefwereld van het kind om kennis op begrijpelijke, interactieve en aantrekkelijke wijze aan kinderen over te dragen.

In de puberteit en adolescentiefase worden de jongens van huis uit vrijgelaten in hun geloofsbeleving. Zo hoeven zij bijvoorbeeld niet meer naar de moskee te gaan en de jongens bepalen zelf of zij dagelijks bidden of niet. Het naleven van de Islamitisch verboden wordt ook niet nauwlettend van huis uit gevolgd. Hoewel de jongens nog steeds worden gewaarschuwd voor slechte dingen, neemt het contact met de ouders in deze periode eigenlijk sterk af. Ook verliezen de jongens in deze fase de binding met de moskee. Mede doordat zij de moskee als kindonvriendelijk ervaren, zoeken zij na hun school liever de openbare buitenruimte op, gaan zij ‘chillen’, voetballen (al dan niet in verenigingsverband) en/of werken. In hun adolescentiefase gaan de jongens – net zoals overigens menig leeftijdsgenoot dan doet – op zoek naar grenzen waarbij zo nu en dan ook grenzen worden overschreden. De jongens gaan op in het straatleven en hun Islamitisch geloof raakt in deze fase op de achtergrond. Het is in deze fase waarin de jeugdproblematiek (zoals besproken in deel I) zich voordoet.

Hoewel op de achtergrond, zonder uitzondering geloven alle jongens in de Islam en zij zijn hier ook in sterke mate van overtuigd. Zonder twijfel zeggen de jongens in Allah te geloven en zo ook bijvoorbeeld in een hiernamaals, in de profeet Mohammed als laatste profeet en in de koran als het woord van Allah. De Islam biedt hen hun alomvattende zingevingkader. De geloofsleer met al haar morele richtlijnen en verhalen van profeten biedt hen een houvast en structuur in het leven. Zij zien het leven als een spirituele test die je als mens goed dient af te ronden. Uit het geloof putten zij hoop en kracht en het biedt hen (perspectief op) rust en vrede. Het is voor hen een inspiratiebron om tegenslagen te verwerken, om slechte verleidingen te weerstaan en om goed te doen. Zij vertellen dat de regels van de Islam die gaan over wat ze aan de ene kant niet mogen doen

en aan de andere kant juist moeten doen er zijn voor hun eigen bestwil, voor hun eigen geluk, ontwikkeling en dat van iedereen.

Het merendeel van de jongens spreekt daarentegen met vertwijfeling over de wijze waarop zij uiting geven aan hun geloofsovertuiging. Ten tijden van de jeugdproblematiek eten de jongens dan wel geen varkensvlees en doen zij mee aan de ramadan, maar tot hun spijt houdt het praktiseren van het geloof hier voor de meeste jongens dan ook mee op. Dagelijks bidden (wat zij zeer belangrijk achten) doen zij bijvoorbeeld zelden en daarnaast doen de jongeren vooral veel dingen die in hun ogen moslims juist niet zouden moeten doen; drinken, roken, blowen, seksen, stelen, helen en verdoen zij naar eigen zeggen te veel van hun tijd buiten op straat met 'verkeerde' vrienden. Sommige jongens vinden hun leefstijl zelfs zo niet-islamitische dat zij menen eigenlijk niet eens het recht te hebben om zichzelf moslim te noemen. Des te meer de jongens te maken hebben met jeugdproblematiek, des te meer de jongens ontevreden zijn over hun eigen geloofsbeleving.

Er blijkt dus een discrepantie te bestaan tussen enerzijds de geloofsovertuiging en anderzijds de uiting hiervan in het dagelijks leven. De jongens zijn overtuigd gelovig, vinden het geloof het belangrijkste wat er is en identificeren zich dan ook sterk met de Islam, maar tegelijkertijd balen en schamen de jongens zich juist vanuit Islamitische perspectief voor hun eigen leefstijl. Zo ervaren zij een zekere crisis in hun geloofsbeleving. Door de verleidingen (van hun leefwereld op straat) en gewenning, vraagt het opgeven van slechte gewoontes en het aannemen van betere een omslag die veel inspanning vergt. Daarom stellen de jongens deze omslag uit of vallen zij soms na een vergeefse poging hiertoe terug in hun oude leefstijl. Om de confrontatie met zichzelf te ontlopen, ontwijken sommige jongens ten tijden van de problematiek zelfs hun eigen geloofsbeleving. In het achterhoofd van de jongeren speelt intussen de Islamitische geloofsbeleving wel degelijk een ontvankelijke rol en zij hopen vroeg of laat ook echt hun geloof op te pakken. Zij wensen uiteindelijk dan ook te trouwen met een moslima en het geloof over te dragen aan hun kinderen.

De jongens vinden gedurende het leven in verschillende mate herbevestiging van hun levensbeschouwing in verschillende ervaringen en verdieping in de Islam en soms ook in andere religies. De negatieve beeldvorming omtrent de Islam lijkt het bewustwordingsproces aangaande de Islamitische identiteit van de jongens vooral te versterken. Daarbij werkt de negatieve beeldvorming voor een aantal jongens de voor hen gewenste verdieping in het geloof in de hand. Bij enkele jongens wekt het gevoelens van discriminatie, uitsluiting en vernedering op en hieruit voortvloeiende aversie jegens hun omgeving, maar dit lijkt eigenlijk voor alle respondenten in dit onderzoek een beperkte rol te spelen. De meeste jongens lijken het vooral af en toe jammer en ook vervelend te vinden dat de Islam onterecht zo'n slecht imago heeft en vinden dat zowel de moslims zelf als de media hier parten in spelen. Desalniettemin zijn alle jongens wel positief gestemd over de toekomst. Volgens hen zal het slechte imago van de Islam met de tijd wel verdwijnen zodra moslims – waaronder zichzelf -beter hun weg zullen vinden in de Nederlandse samenleving en de media en de bevolking beetje bij beetje een beter beeld zullen kunnen vormen van moslims en de Islam, doordat zij bijvoorbeeld gaan inzien dat de slechte dingen die moslims vandaag de dag doen niet voortkomen uit de Islam zelf, maar vanuit bijvoorbeeld de eerder genoemde oorzaken uit deel I, culturele tradities uit andere etnische culturen en hun eigen gebreken als mens.

5.3 DEEL III: DE RELATIE TUSSEN DE JEUGDPROBLEMATIEK EN DE GELOOFSBELEVING

In de eerste twee delen van de empirieverzameling is inzicht geboden in ten eerste de jeugdproblematiek die de jongens ervaren en ten tweede in hun geloofsbeleving. Hoewel de relatie tussen de geloofsbeleving en de jeugdproblematiek met name in paragraaf 5.2.3³¹ - expliciet dan wel impliciet - enigszins ter sprake kwam, is de focus vooralsnog niet zo zeer naar deze verhouding uitgegaan. In dit derde deel is de aandacht toegespitst tot deze verhouding. Hierbij wordt ingegaan op de wijze waarop de jongens vanuit Islamitisch perspectief tegen hun eigen problematiek aankijken, hoe de verhouding tussen het geloof en de problematiek zich ontwikkeld en hoe deze ontwikkeling eventueel kan worden beïnvloed. Deze verdieping ligt in lijn met al het voorgaande dat is besproken en kent hiermee ook enige overlapping. Hoewel enige overlap onontkoombaar is, wil ik deze toch zo veel mogelijk beperken. Dit derde deel van het onderzoek kan daarom voor een optimaal begrip niet op zich worden gelezen. Zonder kennis van al de voorgaande inzichten kunnen de analyses in dit deel wellicht net iets te kort door de bocht op de lezer overkomen.

5.3.1 ‘De Islam wilt juist dat je hard je best doet op school, op werk en in de maatschappij.’

Wanneer ik de jongens vraag naar hoe de geloofsbeleving en de problematiek zich tot elkaar verhouden, dan begrijpen een aantal jongens de formulering van de vraag in eerste instantie niet goed. Vervolgens probeer ik de vraag begrijpelijker te formuleren door te vragen of hun geloof iets te maken heeft met de besproken problematiek en zo ja hoe:

“Nee, ik zie totaal geen verband, mijn jeugdproblematiek had verband met slechte vrienden en mezelf natuurlijk, de Islam is in die problematiek nooit naar voren gekomen. Soms als ik naar het vrijdaggebed ging en goed ging luisteren dan dacht ik juist van: ‘waar ben ik eigenlijk mee bezig’, maar de dag daarna zag ik dan het geld en dan was het (de zelfreflectie) ook weer voorbij.” Isaak

“Ik zie die link niet, ik kan daar niks tussen vinden, ik kan er geen ladder tussen plaatsen, vandaar dat ik je vraag opmerkelijk vind en dat ik daar geen antwoord op had. Er zijn ook Hollandse jongeren die problematiek veroorzaken of Antilliaanse dat zijn geen moslims, komt dat dan door het atheïsme of het christendom? Nee, problematiek is iets op zich, Islam is iets heeel anders, iets aparts.” Tarik

Deze uitspraken liggen in lijn met de inzichten in het eerste deel van de empirieverzameling. Hieruit bleek al dat de jongens zelf de Islam niet noemen als een van de oorzaken voor de problematiek waarmee zij te maken hebben. Als ik de jongens vraag wat de Islam van de ervaren problematiek vindt, dan zijn zij – voor zover dit overigens al niet duidelijk werd gedurende het gesprek – hier zonder uitzondering erg uitgesproken over:

³¹ Paragraaf 5.2.3 ‘Ik doe te weinig aan mijn geloof, ‘ik doe er geen ene moer aan.’

“De Islam is daar zeer afkeurend tegenover, juist daarom loop ik met zo’n schuldgevoel. De Islam wilt dat je dingen gaat leren, dat je je ogen opent, dat je school en werk oppakt, dat je meehelpt aan de maatschappij en zo, dat wil de Islam juist, dat je hard je best doet en nuttig bent.” Mahmoud

“Geloof is sowieso tegen crimineel gedrag. Tegen werkloosheid ook. In de koran staat benadrukt; leer kennis, kennis is macht, en werk! Qua geloof heb ik niet veel kennis dat irriteert mij, ik kom niet ver in discussies. Daar heb ik spijt van. Als ik meer lees dan weet ik meer. Als ik verstand heb van het geloof dan ga ik geen criminele dingen doen. Dan zou ik veel bewuster leven. Af en toe heb ik ook de kans gehad om een inbraak te zetten, maar dan denk je soms automatisch: ‘dat moet ik niet doen, dat kan niet vanuit mijn geloof’. Als je op straat bent, denk je te weinig aan geloof, straat staat nu boven geloof, maar geloof moet hoger zijn dan die anderen.” Ahmet

“Je kan juist problematiek helen met Islam. Stel je hebt een paar jongeren die op de hoek van de straat hangen, zwerven, niks doen en ze zijn van origine “moslims”. Stel dat er dan een oude man voorbij komt die hen aanspreekt en hen iets vertelt over de Islam, toch worden ze op de één of andere manier dan getriggerd, een van die haartjes gaat toch tintelen, en denkt toch ‘hmmm’. Het is cliché maar de Islam blijft toch diep van binnen in je hart en misschien is dat wel het keerpunt van die jongeman op de hoek van de straat om te bedenken ‘waar ben ik nou mee bezig?’. Daarom zeg ik het kan je misschien zelfs helen. Die oude man gaat niet zeggen ‘hej jij moet van Islam die ruit in schoppen, of vrouwtje beroven’. Nee die man gaat zeggen: ‘is niet goed, mag niet, mag niet van Islam, daarvoor wordt je vroeg of laat gestraft’.” Tarik

“Islam vindt het haram, daar denk je ook wel aan, maar op het moment dat je ermee bezig bent komt het niet in je op, pas als je later erop terugkijkt denk je: shit, die shit is eigenlijk haram (vanuit islamitisch perspectief verboden/schadelijk) snap je.” Fatih

“Ja van de Islam mag het niet. Je mag niet stelen of bedriegen. Je doet het door de verleiding, je hebt geld nodig. Maar je moet eigenlijk gewoon werken als moslim, maar als dat nou één, twee, drie geregeld was.” Moesa

“Hoe meer tijd ik thuis en nuchter ben, hoe sterker mijn geloof is. Als je dronken of stoned ben dan denk je niet aan geloof, al ben je serieus op werk dan wordt je ook serieuzer in geloof, sowieso.” Salih

“Duidelijk, de Islam vindt werkloosheid niet goed en school juist goed. Als je oprecht bezig bent met de Islam, dan zijn je school en werk een vorm van aanbedding. Islam hecht daar veel waarde

aan, je moet sociaal actief zijn, en ook economisch. En criminaliteit, je moet jezelf of iemand anders niet iets aandoen wat God verboden heeft. Als je slechte dingen doet wordt je daarvoor gestraft, kan zowel hier of in het hiernamaals zijn. Islam is alles in één, wet, levenswijze alles.”
Talib

“Hoe ik het in mijn ogen zie, ze stelen en roken en houden zich al helemaal niet aan het geloof. In de ramadan gaan ze wel vasten, maar wat houdt dat vasten nou eigenlijk in als je niet bidt. Zo gaat het dagelijks. Ze geloven wel echt ook, ze hebben als kind ook in de moskee gezeten, maar hoe ouder ze worden hoe minder ze er mee deden. Het komt door de straat. Je komt verkeerde dingen tegen, boys waarmee je goed kan opschieten doen slechte dingen en dan ga je automatisch mee in het spel. Jongens die eerst goed waren en nu alles verpesten daarvan ken ik er zo veel. Ze beginnen buiten te komen, steeds vaker, sigaretjes dit dat, stelen dit dat en zo raken ze alles kwijt. Islam vind het niet goed. Als je niets goed doet zoals school en werk, dan doe je zelf iets niet goed. Je moet niet verkeerde jongens tegen komen. Islam wilt niet dat je die problemen maakt.” Harun

“Kijk als je volgt wat in de Koran staat, dan heb je veel minder problemen met gokken, blowen drinken, er staat dat het niet mag, dus als je het niet opvolgt... dan krijg je die gekkigheid. Als je die standaarddingetjes (gebeden, Koran lezen, vasten) volgt, dan leef je bewuster en voel je je minder geneigd tot slechte dingen.” Omer

“Ik denk zelf omdat destijds ik niet praktiserend was, ik was wel gelovig maar niet praktiserend, ik had geen kennis, ik denk dat het daardoor makkelijk is om in criminaliteit te vervallen. En wat ik in mijzelf zie, is als wanneer ik mij bezig houd met het geloof dat ik dan eigenlijk niet zo veel slechts deed. Het is sowieso zo dat wanneer je 20, 21 wordt, dat je serieuzer gaat worden en het geloof speelt daarin een hele grote rol. Want ook als ik kijk naar mijn matties, die hebben zich eigenlijk niet bezig gehouden met geloof en die zijn wel de verkeerde kant opgegaan. Als ik kijk in mijn omgeving, de jongens die bezig zijn met het geloof, koran lezen, naar de moskee gaan, zij bevinden zich over het algemeen op het goede pad, er gebeurt nog wel eens wat natuurlijk, maar over het algemeen gaat het goed, studeren, werken, trouwen. En de jongens die zich daar niet mee bezig houden daarbij gaat het gewoon verkeerd, dat is gewoon zo.” Said

“Als je sterk in je schoenen staat met geloof dan komen de dingen goed. Je strest niet, school gaat sowieso beter, tegenslagen horen erbij, geduld is een schone zaak en dat is belangrijk in Islam; geduld en kennis. Als je bidt voel je je lekker, je voelt je anders, je staat lekker in je schoenen, je doet niet moeilijk om geld, het is wel van belang, maar nu is het te belangrijk.”
Ahmet

Dat de Islam problematiek als schooluitval, werkloosheid, criminaliteit en overlastgevend gedrag afkeurt is zonder uitzondering voor alle jongens zo klaar als een klontje. De problematiek heeft volgens de jongens niks met de Islam te maken. Oorzaken voor de problematiek dienen zoals gezegd vooral gezocht te worden in de oorzaken die in deel I van de empirieverzameling aan de orde zijn gekomen (waarin een vooraanstaande rol is weggelegd voor de straatcultuur). Dit ligt dan ook in lijn met bevindingen van Werdmölder (2005) die al eerder stelde dat de Islam criminaliteit afkeurt en dan ook een rem vormt op crimineel gedrag. De inzichten die de jongens bieden gaan verder dan dat en deze zijn wat dat betreft dan ook - wat wetenschappelijk inzicht betreft - vernieuwend. Zo kun je volgens de jongens zelfs 'problematiek helen met de Islam'. Een sterke Islamitische geloofsbeleving lijkt hen te weerhouden van criminaliteit en overlastgevend gedrag en daarbij moedigt de Islam volgens de jongens aan tot goede leer- en werkprestaties. Leren en werken wordt vanuit de Islam als bijzonder belangrijk gewaardeerd. De jongens noemen het zelfs een plicht en een vorm van aanbidding. Uit hun Islamitische zingevingkader putten de jongens de nodige zelfreflectie, structuur, discipline, inzichten en geduld die het leren en/of werken behoeft.³²

Het zijn evenwel juist deze waarden die gedurende de periode waarin zij de jeugdproblematiek ervaren zo ver te zoeken zijn. Desalniettemin erkennen zij op momenten van bezinning het belang van deze waarden die vanuit hun Islamitisch zingevingkader als (bijzonder) belangrijk worden geacht. De aandacht die de jongens geven aan hun geloof is echter te beperkt, 'de straat staat boven het geloof' zoals de jongens zeggen. De jongens gaan mee in de 'sleur', 'onzin' en aantrekkelijkheid van het straatleven en gaan op in haar straatwaarden. De 'bewuste', zinnige en gedisciplineerde levenswijze gebaseerd op de Islamitische waarden die zij diep van binnen als ideaal achten, blijft zo achterwege, maar lijkt bij alle jongens (hoewel bij de één verder dan bij de ander) wel in een nastrevenswaardig vooruitzicht te liggen. Zo beschrijven de jongens een ambivalentie tussen enerzijds het straatleven en de ervaren problematiek en anderzijds hun Islamitische geloofsbeleving.

5.3.2 'Vanaf dat moment had ik een andere instelling en omschakeling gemaakt, die heeft mij goed gedaan.'

Zoals uit deel II van de empirieverzameling al bleek, blijven de jongens gedurende de ervaren problematiek wel in de Islam geloven, maar staat de uitoefening hiervan in de praktijk op een laag pitje. Niettemin verwacht iedereen wel degelijk dat zij vroeg of laat 'het geloof' en daarmee ook 'het leven' serieus oppakken. Maar wat maakt nu dat de jongens op een zeker moment deze 'religieuze opleving' beleven en afstand nemen van de (jeugd)problematiek? Wat leidt tot dat omslagpunt?

Uit de paragraaf 'de beleving van het geloof' bleek dat voor de meeste jongens dit omslagpunt nog niet heeft plaatsgevonden. Aangezien zij uiteindelijk wel de Islamitische waarden (geconcretiseerd in een 'huisje, baantje, vrouwtje' bestaan) als ideaal in de toekomst nastreven, verwachten de jongens dat dit omslagpunt in

³² Zie voor een nadere toelichting op de betekenis die de jongens toekennen aan het geloof de paragraaf 5.2.3 'Ik doe te weinig aan mijn geloof, 'ik doe er geen ene moer aan.' in deel II.

aanloop naar dit ideaal naar verloop van tijd wel zal plaatsvinden. Door gewenning en een slechte omgeving vraagt de omslag – zoals aangegeven³³ - om een inspanning die de jongens voor zich uit neigen te schuiven. Hoe en wanneer zij verwachten dat deze omslag plaatsvindt, kunnen zij niet goed zeggen.

De jongens die dit omslagpunt al zijn gepasseerd, vertellen hierover:

“Ik had vrienden die in de drugs zaten, en daarmee kon ik meegaan als ik wilde, ik was toen 17, ik moest toen een kant kiezen. Toen ik 17 was en het was ramadan, ervoer ik een maand van bezinning. Toen werd mij ingeprent en besepte ik ‘dit is niet alles dit leven’. Alles ging in slow motion leek wel, er kwam een besef dat dit een beproeving was. Vanaf mijn 17de begon ik toen te bidden. Sindsdien heb ik het goed opgepakt, daarvoor was het echt zoeken van wat wil ik nou precies, maar ik heb die foute vrienden links laten liggen en ik ben met jongens opgetrokken die goede dingen doen, studeren, bijbaantje hebben en zo. En om eerlijk te zijn dit is het beste gevoel dat je kunt hebben. Je presteert, je bent bezig, je hebt houvast, je weet: na school hou je je bezig. Ik voetbalde op hoog niveau, de trainer was blij met mij en ik was niet meer de moeilijke jongen. Je hebt geen gezeik. Daarvoor leek het net als of de pech mij constant achtervolgde. En ik zei altijd ‘waarom ik?!’, maar toen ik het goed had opgepakt, toen had ik alleen maar de wind mee. Toen besepte ik ook dat je pech op jezelf afroept. Ik kan goed peilen wat goed en slecht is. Vanaf dat moment had ik een andere instelling en omschakeling gemaakt. Die omschakeling heeft mij goed gedaan.” Suleyman

Zo vertelt Suleyman over de betekenis van de maand ramadan in zijn zeventiende levensjaar. Het was deze maand die hem aanleiding gaf tot de nodige bezinning en zelfreflectie waarna hij zegt bewust voor het geloof te hebben gekozen en de problematiek achter zich te laten. Vervolgens vond hij bevrediging in het praktiseren van het geloof en het studeren. Said en Isaak vertellen dat de door hen ervaren straffen en ook de teleurstelling en het verdriet van hun familie een belangrijke aanleiding voor de omslag vormden:

“Toen heb ik een maand gezeten, plus 240 uur werkstraf en een maand voorwaardelijk. En mijn advocaat zei, omdat het mijn eerste keer was, dat daarom de straf best wel zwaar was. Maar dat heeft mij best wel geholpen. Toen ik vrij kwam en vast zat, had ik goede gesprekken gehad met mijn broer, en mijn familie liet ook duidelijk weten wat ze ervan vonden, dat had veel effect gehad. [...] Toen is het wel nog één keer fout gegaan. Maar daarna is het eigenlijk alleen maar beter gegaan met mij. Vanaf dat moment ging ik mij ook bezig houden met geloof. En toen ging ik ook naar HBO dus. Eerste jaar had ik wel mijn P gehaald, had veel geluk met een lieve juffrouw en vanaf dat moment heb ik 100% inzet getoond voor school.” Said

“In het afstand nemen van de jeugdproblematiek heeft het geloof geholpen. Ik besepte dat het niet zo langer door kon, en als je dan ook het verdriet bij je familie ziet... plus dan nog eens het

³³ In paragraaf 5.2.3 ‘Ik doe te weinig aan mijn geloof, ik doe er geen ene moer aan.’

geloof erbij, daardoor was mijn wil zo sterk geworden dat ik er een punt achter heb gezet. Ik denk dat als ik niet had vastgezet en hoger beroep enzo, dan denk ik dat ik er niet mee zou zijn gestopt. Dus wel slecht dat ik er nu een straf aan over heb gehouden, maar goed dat ik er nu wel mee ben gestopt.” Isaak

Een opstapeling van negatieve ervaringen deed Isaak en Said uiteindelijk beseffen dat het niet zo langer door kon gaan. Uit deze inzichten blijkt dat de familie een belangrijke rol kan spelen in de omslag. Ook uit het onderstaande citaat van Mounir blijkt dat het overlijden van zijn moeder een belangrijke rol heeft gespeeld in zijn ommekeer:

“Als ik toen meer van mijn geloof wist en ik zou met mensen zijn die mij ook konden begeleiden dan denk ik dat ik niet zo ver (in de problemen) zou zijn gegaan. Als ik sterker stond dan denk ik dat ik eerder die problematiek kon aanpakken. Ik denk dat ik geluk, echt geluk heb gehad. Ik bedoel ik was geen kruimeldief. Ik had best veel losgelaten. Ik heb echt geluk, dat mij dat is gelukt en daar dank ik Allah voor. Me moeder is toen in die tijd overleden, maar dat gaf me wel de kracht om in te zien van waarom was ik niet eerder begonnen, waarom was ik niet eerder een betere zoon. Dat is iets waar ik heel blij mee ben, en ook dat werk wat ik nu doe [...] Ik kan nu veel voor anderen betekenen.” Mounir

Voor al deze jongens geldt dat zij satisfactie vinden in het presteren met werk en/of studie, het praktiseren van het geloof en het ervaren van waardering in familieverband. Wat nu precies het moment is waarop de omslag plaatsvindt verschilt per persoon en lijkt af te hangen van de willekeur van het leven. Soms lijkt het af te hangen van dat ene moment van bezinning of dat ene inzicht dat oplicht na een diepgaand gesprek met bijvoorbeeld een familielid of vriend. Een jongere kan net de nodige motivatie en het vertrouwen vinden in het vinden van een geschikte of de juiste klik met een geliefde docent (‘lieve juffrouw’), trainer of werkgever. Evengoed kan er ook sprake zijn van een opstapeling van positieve dan wel negatieve betekenisvolle ervaringen en inzichten die aanzetten tot een omslagpunt. Voor de ene jongere kan dit omslagpunt eerder aanbreken dan voor de ander. Het omslagpunt bij Yusuf deed zich bijvoorbeeld voor toen hij 17 jaar was en de 24-jarige Omer (die naar eigen zeggen dit omslagpunt nog niet is gepasseerd) hoopt al sinds zijn 18de dit omslagpunt te beleven.

Het moment van omslag hoeft niet zo abrupt plaats te vinden zoals deze jongens dat terugkijkend op hun ontwikkeling voorstellen. Zo beschrijft Salih het meer als een proces wanneer hij zegt een geleidelijke vooruitgang te zien in zijn eigen levenswijze:

“Er zit wel een stijgende lijn in, het wordt steeds meer. Hoe meer tijd ik thuis en nuchter ben, hoe meer ik met het geloof bezig ben. Als je dronken of stoned bent, dan denk je niet aan het geloof, al ben je serieus op werk dan wordt je sowieso ook serieuzer in geloof.” Salih

Ook Yusuf ziet het als een geleidelijk proces waarin hij vooral de nadruk legt om het opdoen van steeds meer

kennis, zodat hij steeds bewuster als moslim leeft, waardoor hij steeds beter in staat is om de ‘verleidingen’ te weerstaan:

“Het verschilt per persoon, de ene gaat snel over zijn grenzen, en de ander staat sterker in zijn schoenen. Maar ik ben er wel van overtuigd dat die grenzen in je levensloop kunnen veranderen, de ene keer ben je sterker dan de andere keer. Je kunt het beïnvloeden door bijvoorbeeld lezingen te bezoeken, koran te lezen. Als je opgroeit in een samenleving die je zwak maakt dan heeft dat ook invloed. En omdat te kunnen trainen, moet je zelf kennis opdoen om zoveel mogelijk over de koran te weten, ik denk dat als je zo veel kennis hebt dat je dan zo’n sterk persoon bent, dan wordt die drempel heel sterk, dan kun je elke verleiding weerstaan.” Yusuf

Al met al liggen de inzichten hieromtrent in lijn met de inzichten die het onderzoek van De Jong (2007) in deze biedt. Zo geldt voor alle jongens dat er vanuit een opstapeling van ervaringen een dag komt dat zij het straatleven wel hebben gezien en het hebben gehad met de problematiek. De lol is er dan wel af, mede door al het gedoe (met politie, school en geld) dat gepaard gaat met de problematiek en meer dan dat de teleurstelling en het verdriet dat het (bij sommigen) in de familiekring heeft veroorzaakt. De jongens vinden het dan zowel van zichzelf als van hun vrienden niet stoer meer om buiten op straat te vertoeven en kunnen dit dan zelfs ‘levenloos’ noemen. Het wordt juist stoer om zaken als een eigen woning, gebed, werk en/of studie op orde te hebben. ‘De behoefte aan erkenning door zich op straat te bewijzen tegenover leeftijdsgenoten, wordt minder en maakt plaats voor de behoefte aan erkenning als volwassen man: zelfstandige, verantwoordelijke echtgenoot of vader en praktiserende gelovige.’ (De Jong, 2007: 132). Nu is op het moment van het onderzoek nog geen van de jongens getrouwd, maar de besproken omslag komt wel degelijk (deels) voort vanuit een (gemeenschappelijk) streven naar dit ideaal. Said verteld hierbij over een uitspraak die de profeet Mohammed gedaan zou hebben met betrekking tot het geloof:

“Kijk, trouwen is toch de helft van het geloof.” Said

Hiermee wordt volgens Said het belang van trouwen in de Islam benadrukt gezien al de discipline en stabiliteit die dit (het huwelijk als instituut) vergt en met zich meebrengt. De jongens worden ‘serieuzer’, wat betekent dat zij meer gaan reflecteren op hun eigen doen en willen. De jongens gaan ‘bewuster’ leven waarbij ze het belangrijk vinden om ‘kennis op te doen’. Kennis over het geloof, maar ook over de maatschappij en/of voor een beroep in de vorm van een opleiding. Eigenlijk lijken de jongens dan pas, voor het eerst sinds jaren, te plannen en zich te richten op hun toekomst. Dit gaat gepaard met het oppakken van de vijf dagelijkse gebeden die de jongens een zekere structuur lijken te bieden. Van de verkeerde vrienden wordt afstand genomen en jongens die ook ‘serieus’ zijn worden opgezocht, bijvoorbeeld binnen de familie, vanuit werk, studie of moskee. ‘Wanneer zij ouder worden gaan de jongens inzien dat zij hun voornaamste behoefte – de behoefte aan zelfbevestiging – ook op andere manieren kunnen bevredigen dan in de groepen op straat. Zo wordt zelfbevestiging door oudere jongens steeds meer in het familieverband, de school- of werkomgeving en de

geloofsgemeenschap gezocht, en steeds minder tussen de jongens op straat' (Ibid.).

De jongens blijken in hun adolescentiefase te stagneren in zowel hun ontwikkeling als in hun moslim zijn, als in hun ontwikkeling als 'volwaardig' (studerend, werkend, 'gehoorzaam') burger in de samenleving. Uit de inzichten die de jongeren bieden, blijkt dat een opleving in de geloofsbeleving gepaard gaat met het afstand nemen van de jeugdproblematiek. Zo lijkt - zoals gezegd - het nastreven van de Islamitische waarden zich te concretiseren in het nastreven van een gelukkig en burgerlijk bestaan met een huis, een baan en een vrouw/gezin. De relatie hiertussen wordt zo duidelijk door de jongeren beschreven dat er vrijwel sprake lijkt te zijn van een één op één relatie tussen de twee 'variabelen'.

5.3.3 'Maar zo simpel (eenvoudig) is het niet': 'schijnheiligheid' & 'radicalisering'

Hoewel de relatie (tussen een opleving in de geloofsbeleving en het afstand nemen van de jeugdproblematiek) tot zekere hoogte beslist opgaat, dienen hier wel degelijk twee kanttekeningen bij te worden geplaatst. Zo bieden Moesa, Said en Mahmoud inzichten die laten zien dat deze relatie niet in alle gevallen zo eenduidig hoeft te zijn:

“Voor sommigen is het gewoon heel normaal om op het ene moment over een drugsdeal te praten en een halfuurtje later in de moskee te zitten. Voor hun kan het gewoon goed samen. Weet je wat het is: Marokkanen zijn materialistisch, Marokkanen zijn schijnheilig, ze houden te veel van geld en status. Veel mensen denken te makkelijk van Islam komt vanzelf als je ouder wordt, dat is het gewoon, maar zo simpel is het niet. Wat ik zei als je gaat trouwen en zo, dan gaat het bij de meesten wel weer beter. Maar ik ken ook jongens die getrouwd zijn en die doen nog steeds slechte dingen, maar ze gaan ondertussen wel naar de moskee en zo. Veel van de Marokkaanse vaders hebben ook wel eens hash gesmokkeld, omdat ze dan een schuld hadden open staan of zo.” Moesa

Moesa wijst erop dat je ook schijnheilige mensen hebt die gelovig overkomen, omdat ze bijvoorbeeld met regelmaat de moskee bezoeken, maar ondertussen dealen zij in drugs. Dit terwijl zij volgens Moesa wel degelijk weten dat het in de Islam absoluut niet geoorloofd is. Daarbij wijzen ook Mahmoud en Said erop dat de relatie tussen enerzijds de Islamitische geloofsbeleving van de jongens en anderzijds hun jeugdproblematiek niet in alle gevallen zo eenduidig hoeft te zijn als eerder werd geschetst:

“Sommige jongens die ik ken klampen zich juist heel erg vast aan de Islam uit een soort van frustratie, want die zijn de Nederlandse maatschappij echt een beetje gaan haten. [...] Hatenszin van, kijk ze voelden zich al heel erg aangevallen, de haat die ze nu hebben uit zich in een gevoel van 'ze willen ons niet', 'ze willen ons gebruiken', 'ze', 'ze', 'ze', snap je? Daardoor worden ze niet crimineel of zo, maar ze zoeken geen contact meer met de maatschappij, dus gaan ook

moeilijker werk krijgen of ze voelen zich gediscrimineerd, ze zijn heel kritisch geworden.”
Mahmoud

“Bij sommige jongens (die met veel problematiek te maken hebben gehad) en zich dan opeens gaan bezighouden met het geloof, daarbij zie je soms dat ze het geloof misschien in een extreme vorm gaan ervaren en radicaal worden zoals ze dat tegenwoordig zeggen. Ik heb dat bij mijzelf ook ervaren eerlijk gezegd. Dan heeft het even tijd en een proces nodig om de juiste houding aan te nemen. Het duurde bij mij misschien één a twee jaar en het zal moeilijk worden voor die jongens om de balans te vinden, ze schieten dan door zeg maar. Ze kunnen dan een soort afkeer krijgen van de (westerse) samenleving eigenlijk. Omdat je nog niet veel kennis hebt en gaat praktiseren dan vinden ze zichzelf opeens goed en geven ze de schuld aan de samenleving voor alle slechte dingen. Discriminatie op werk, school dit dat, of Palestina, alles wordt een beetje hun schuld (van de westerse samenleving) snap je. Als je steeds meer kennis opdoet over het geloof dan kan dit versoepeld worden. Dus je moet je continu goed bezig blijven houden met het geloof. Ik denk niet dat je die mensen moet loskoppelen van hun omgeving of iets dergelijks, juist niet. [...] Het heeft tijd nodig, het is de leiding die je ontvangt die je krijgt. Je moet duidelijk weten wat goed is en slecht. Ook als vrienden van je zich bezig houden met slechte dingen dan moet je in ieder geval weten dat ze verkeerd bezig zijn, misschien dat je wel met ze om kan gaan, maar dat je in ieder geval wel beseft dat ze verkeerd bezig zijn. Vroeger dacht ik wel eens van als ze (vrienden van hem) dealden en zo van ‘dat is goed, dat is niet erg! Ze moeten aan geld komen, huur betalen en zo, dus is niet zo erg.’ Dat ging je dan goed praten, maar nu weet ik beter, het is gewoon slecht.” Said

Mahmoud en Said vertellen dat er ook jongens zijn die opeens het geloof hebben opgepakt en deze in een ‘extreme vorm’ beleven en ‘radicaal worden’. De negatieve kijk op de samenleving om hen heen die zij ten tijden van de jeugdproblematiek ervaren, lijken zij dan mee te nemen in hun geloofsbeleving. Vanuit deze afkeer krijgt de (westerse) samenleving de schuld van de problemen die zij om zich heen zien. Deze afkeer kan zelfs zo ver gaan dat zij het niet erg vinden als vrienden van hen of zichzelf in drugs dealen, omdat volgens hen de samenleving zelf - vanwege discriminatie op de arbeidsmarkt bijvoorbeeld - de aanleiding is geweest voor het dealen. Het is deze religieuze ervaring die gepaard gaat met een distantiëring van de maatschappij waarover Werdmölder (2005: 81) al eerder³⁴ zei dat (ex-)criminele jongens van Marokkaanse afkomst er gevoelig voor zouden zijn. Volgens Said en Mahmoud heeft dit te maken met een gebrek aan Islamitische inzicht en lijkt de negatieve visie op de samenleving voort te komen uit de al eerder in deel I³⁵ besproken gevoelens van verongelijkheid en een laag gevoel van eigenwaarde. Gevoelens die resteren uit voorgaande jeugdijaren. Het uitdiepen van dergelijke radicaliseringprocessen zijn onderzoeken op zich. Voor zo ver dat in dit onderzoek is te overzien liggen de gegeven inzichten hieromtrent in lijn met het eerder besproken onderzoek van Stern

³⁴ Paragraaf 3.1 De Islam werkt jeugdproblematiek bij jonge moslims in de hand.

³⁵ Zoals besproken in 5.1.9 ‘Dat het met discriminatie te maken heeft, dat spreekt voor zich’

(2003) waarin wordt gewezen op gevoelens van vernedering die kunnen leiden tot het zich afzonderen van de samenleving. Said ziet dit als een proces en volgens hem zal zo'n jongen, net als hijzelf uiteindelijk ook deed, met de tijd zijn draai in de samenleving wel vinden. Zodra een jongere meer kennis opdoet over het geloof en het hem lukt om erkenning te vinden in het onderwijs of op de arbeidsmarkt, zal hij steeds beter in staat zijn om 'de balans' tussen zichzelf en de samenleving te vinden.

Vanuit dit kwalitatieve onderzoek is het moeilijk om te overzien in welke mate deze 'schijnheiligheid' en 'radicalisering' zich onder 'sommige' jongens voordoen. Gezien de beperkte aandacht die er vanuit de gehele onderzoeksgroep naar deze fenomenen uitgaat, duidt ik deze punten eerder als uitzonderlijk dan als regel. Daarbij lijkt de gehele onderzoeksgroep bij de verklaring van de twee fenomenen te wijzen op een gebrek aan Islamitisch inzicht en dus niet zo zeer op de Islam zelf. Vandaar dat ik de fenomenen 'schijnheiligheid' en 'radicalisering' als kanttekeningen plaats bij de lijn die stelt dat een opleving in de Islamitische geloofsbeleving gepaard gaat met het afstand nemen van de jeugdproblematiek.

5.3.4 'Als... dan...', 'dat kon wel beter vind ik, dat wel.'

Naar mate de gesprekken vorderen blijkt – zoals beschreven - dat de geloofsbeleving een belangrijke rol speelt in de ontwikkelingen die de jongens doorlopen met betrekking tot de jeugdproblematiek. Eenmaal gewezen op dit inzicht, ga ik in de gesprekken met de jongens in op de mogelijkheden die zij zelf zien om de ontwikkelingen hieromtrent te beïnvloeden. Met name de jongens ouder dan twintig zeggen hierop volgend in eerste instantie dat ze het vooral zelf moeten doen:

“Als je ouder wordt kom je op een leeftijd dan moet je het zelf doen, dan is het moeilijk om te worden bijgestuurd vanuit je omgeving.” Omer

“Maar uiteindelijk moet je het zelf doen. Mensen kunnen je niet dwingen. Het moet uit jezelf komen.” Salih

Jongens als Omer en Salih vertellen dat hun (al dan niet stagnerende) ontwikkelingsproces vooral aan henzelf ligt en dat niemand anders dan vooral zichzelf standvastig stappen dienen te nemen op 'het goede pad'. Desalniettemin zijn de jongens het erover eens dat de omgeving wel degelijk kan bijdragen in het stimuleren van het ontwikkelingsproces dat zij doorlopen. Hierbij wijzen de jongens vooral op de positieve invloed die de moskee, het jongerenwerk en de school- of werkomgeving op dit ontwikkelingsproces kunnen hebben. In deze paragraaf worden een aantal opmerkingen van de jongens belicht die inzicht bieden in de rollen die deze partijen zouden kunnen vervullen om het ontwikkelingsproces van jonge moslims met jeugdproblematiek te bevoordelen. De opmerkingen/aanbevelingen die de jongens doen richting de moskee, het jongerenwerk en de school- of werkomgeving belicht ik in deze paragraaf apart van elkaar, waarna ik de paragraaf als geheel besluit.

5.3.4a ‘Ik vind dat de moskee wel meer moet betekenen.’

Ten eerste wijzen de jongens dus op de rol die de moskee in deze kan spelen. Zoals al eerder besproken³⁶ zouden verbeteringen in de pedagogische kwaliteit van het onderwijs dat vanuit de moskee geboden wordt aan kinderen, bijdragen aan de morele/Islamitische ontwikkeling van opgroeiende moslims. Een minder autoritaire manier van lesgeven, minder stampen en meer uitleg en communicatie over en weer over het geloof, waarbij kinderen zich meer op hun gemak voelen, zal helpen in de ontwikkeling van opgroeiende moslims in Nederland en zou jeugdproblematiek onder deze doelgroep wellicht zelfs kunnen voorkomen.

Naast de rol die de moskee kan spelen in de ontwikkeling van kinderen, kan de moskee volgens de jongens ook veel betekenen in de ontwikkeling van jongeren:

“Kijk je moet kijken naar waar de jongeren zich mee bezig houden en dan zoeken naar belangrijke aanknopingspunten. Als je kijkt naar thuis, school, werk en hobby... Werk is vaak maar tijdelijk. Thuis lijkt mij wel voldoende. Maar de moskee, zou meer kunnen doen. Als je bijvoorbeeld kijkt naar hoe het bij de Turken is geregeld, hun moskeeën hebben meer activiteiten voor jongeren om ze te trekken tot de moskee. De activiteiten hoeven nog niet eens zo zeer met de Islam te maken te hebben, maar het gaat erom dat jongeren zich vooral op een goede manier bezig kunnen houden, hoeft niet eens persé met de Islam, maar gewoon ervoor zorgen dat jongeren in een goede omgeving zijn in plaats van op straat.” Talib

“Moskeeën denken nog te veel aan hun eigen zak en willen geen geld verspillen (aan jongeren). Meer activiteiten zou goed zijn, gewoon uitjes, hoeft niet per se met Islam te maken te hebben, op die manier kun je indirect over het geloof communiceren. Stel je gaat naar een pretpark en er gaan mensen mee van de moskee, dan bouw je contact op. Dan ga je automatisch makkelijk naar de moskee en dan vergeet je de straat.” Tahir

“Wanneer moskeeën bijvoorbeeld meer met de jongeren omgaan, dan gaan de jongeren minder snel in slechte situaties komen. Soms zijn er wel lessen maar daar buiten om is er niks. Meer informatieavonden. Die zijn er nu amper of ver weg. [...] Soms zeiden je ouders vroeger ‘je moet naar moskee, opstaan’ en zo, maar wanneer het nou gezelliger zou zijn daar, dan heb je ook geen heimwee om buiten te zijn met vrienden. 50% van de jongeren hier buiten op straat is Islamitisch, maar al komt er nu een imam en die zegt kom naar de moskee, dan gaat niemand. Het is niet leuk genoeg daar, de moskee moet meer organiseren, ook leuke dingen, leuke bijeenkomsten.” Fatih

“Jongeren hebben zoiets van ‘waarom moet ik naar de moskee, dan wordt ik weer gek

³⁶ In deel II in de paragraaf 5.2.6 ‘De manier zoals in de moskee les werd gegeven was niet mijn ding’.

aangekeken'. Er wordt geen warme sfeer voor de jongens gecreëerd. Het wordt wel steeds beter, er komen ook steeds meer jongeren. Jongeren moeten weten dat ze mens zijn en fouten kunnen maken, en niet constant slecht denken en bang zijn om slecht te worden aangekeken, vroeger was dat nog erger en nu gaat dat wel de goede kant op. Wij hebben nu een jonge imam die Nederlands spreekt, die heeft een belangrijke rol. Als ik kijk naar andere moskeeën waar dat niet is, dan is dat zonde. De imam moet in dialoog kunnen met jongeren dat is belangrijk. Als dat niet kan is het heel moeilijk om jongeren te binden aan de moskee en toegankelijk te worden. Hij moet de taal en omgeving van de jongeren kennen. Anders krijg je alleen moskee, bidden en naar huis. Maar een moskee moet meer zijn dan dat." Said

"Je moet een moskeebestuur hebben waarin iemand gaat over de jongeren. Het is belangrijk dat er een klik wordt gerealiseerd tussen jongeren en de moskee. Nu wordt er vanuit een moskee een trip georganiseerd naar de Ardennen dat is goed. Ook de problemen waar jongeren mee te maken hebben, bijvoorbeeld als ze van school worden gestuurd, dan denken jongeren te snel 'racist!', ze krijgen geen werk 'racist!'. Het is belangrijk dat jongeren hun ei ergens kwijt kunnen. Ouders snappen het vaak niet. Ze hebben een plaats nodig waar ze gerust over problemen kunnen praten. Dat zou goed moeten kunnen bij een moskee. Ik vind dat de moskee veel meer moet betekenen. De moskee moet helpen met werk vinden, cv opstellen dat soort dingen. Er moet een contactpersoon zijn voor jongeren, maar dit vraagt om een ijzersterk bestuur." Suleyman

"Veel jongens begrijpen de moskee niet, ze moeten preken in het Nederlands doen. Er zouden jongere sprekers ook moeten komen. [...] Maar uiteindelijk moet je het zelf doen. Mensen kunnen je niet dwingen. Het moet uit jezelf komen. Inspirerende verhalen en zo, uitjes, bijvoorbeeld kunnen wel helpen. Eerst een lezing dan bowlen, dat soort dingen. Meer initiatieven vanuit moskeeën. Er wordt nog heel weinig gedaan voor jongeren. Ik zie soms in andere buurten Turkse moskeeën waar je kan tafelvoetballen en chillen, dan kom je toch in een goede omgeving, je gaat over geloof praten. Maar hier zie je dat niet goed. De moskee moet toegankelijk zijn voor iedereen, iedereen moet zich daar thuis voelen." Salih

"Ik kan verder niet zien als ik in de moskee ben wie de mentor is of zo. Ja wel de imam, maar ja, je gaat je een beetje schamen als je binnenkomt. Er moet wel iemand zijn in de moskee waar je altijd heen kan gaan, aan wie je alles kan vertellen, vaak zijn er toch andere mensen bij, is niet echt fijn, snap je." Ismail

Volgens de jongeren zou de moskee een vooraanstaande rol kunnen spelen in het stimuleren van hun ontwikkelingsproces met betrekking tot hun geloofsbeleving en het afstand nemen van de jeugdproblematiek. De jongens vinden het belangrijk dat een moskee toegankelijk en aantrekkelijk is voor jongeren, fungeert als

een ontmoetingsplaats en de jongeren waarnodig begeleidt in hun ontwikkeling. De moskee schiet volgens de jongens hierin enorm tekort.

De moskee zou veel toegankelijker en aantrekkelijker moeten zijn voor de jeugd. Moskeeën met een Nederlands sprekende imam zijn uitzonderlijk en des te zeldzamer zijn moskeeën die zijn ingespeeld op de leefwereld van de jongeren. De moskeeën lijken er vooral te zijn voor de ouderen. Hierdoor voelen de jongeren zich niet op hun gemak, des te meer omdat zij zich al schamen voor de tekortkomingen in hun eigen geloofsbeleving. Vrijdagpreken en jongerenbijeenkomsten die qua inhoud en vorm aansluiten bij hun dagelijkse realiteit zijn dus erg gewenst.

Activiteiten hoeven niet per se direct iets met de Islam te maken te hebben, vooral het sociale aspect van de bijeenkomsten vinden de jongeren belangrijk. Hieruit blijken ook de latente functies van de Islamitische geloofsbeleving zoals Angenent (1998) deze al eerder beschreef waar het ging om jongeren die vanuit een religieuze opleving in hun christelijke geloofsbeleving afstand deden van de problematiek. De jongens vinden de sociale geborgenheid die een plaatselijke geloofsgemeenschap kan bieden belangrijk. Het optrekken met goede vrienden (die zij binnen deze gemeenschappen kunnen vinden) is volgens de jongens essentieel in hun ontwikkeling. De moskee zou (middels een ontmoetingsruimte, lezingen, sportactiviteiten en uitjes) de jongeren een 'goede omgeving' voor ontmoeting moeten bieden van waaruit zij deze gewenste profijitvolle vriendschappen kunnen aangaan. Dit in tegenstelling tot de ontmoetingsplaatsen op straat die zouden leiden tot 'verkeerde vrienden', negativiteit en een stagnatie in de ontwikkeling.

Ook een aanspreekpunt waar jongeren met hun vragen en problemen naar toe kunnen is gewenst. Idealiter zou de moskee zelfs kunnen helpen met zaken die zich relateren aan studie en werk, maar dit lijkt de jongens vooralsnog te hoog gegrepen.

Dat dit vooralsnog voor menig moskee te hoog lijkt gegrepen, heeft volgens de jongens te maken met een gebrekkige professionaliteit in het bestuur en de organisatie van de moskeeën:

"Ik zie dat sommige moskeeën wel hun best doen nu, maar ik zie gebrek aan professionaliteit. Ze weten niet goed hoe, ze zijn niet professioneel genoeg om jongeren bij de moskee te betrekken. Dat is gewoon een moeilijke drempel. [...] Die ouderen daar moet wel iets mee gedaan worden, die moeten door gaan krijgen hoe de samenleving in elkaar zit, anders wordt het moeilijk. Bij vergaderingen bij ouderen wordt eigenlijk niks gedaan er wordt gediscussieerd over een klein onderwerp, maar er komt niks van tafel. Ze hebben geen structuur, geen leiding, niks. Al heb je geschoolde jongeren in het bestuur dan kunnen dingen wat sneller georganiseerd worden. Activiteiten als lezingen, tripjes, cursussen en lessen. Het heeft tijd nodig. Jarenlang was er niks voor de jongeren te doen. Toen is er een jongerencommissie begonnen, ook dat ging moeizaam, want alles moet in samenspraak met bestuur, maar het begint nu te komen, met tripjes en lezingen af en toe, maar het kan nog altijd veel beter, meer en meer." Said

Moskeeën lijken vooral te worden bestuurd door de eerste generatie migranten die een gebrekkige professionaliteit kennen en nog te weinig rekening houden met de behoeftes van jongeren. De jongens

verwachten dat het bestuur van steeds meer moskeeën met de tijd zal verjongen, professionaliseren en zo ook steeds beter in staat zal zijn om in te spelen op de behoeftes van de jeugd.

Het is hierbij opvallend dat vanuit de inzichten die de jongeren bieden de Turkse moskeeën over het algemeen beter dan de Marokkaanse moskeeën inspelen op de behoeftes van jeugd. Taalbarrières spelen in Turkse moskeeën minder dan in de Marokkaanse een problematische rol. Turkse moskeeën lijken professioneler te zijn georganiseerd en daarbij bieden zij de jeugd een aanbod van activiteiten en jongerenverenigingen. Het is hierom denkbaar dat de jongeren van Turkse afkomst meer dan de jongeren van Marokkaanse afkomst in hun ontwikkeling voordeel putten uit de sociale geborgenheid die hun gemeenschap hen biedt.

5.3.4b ‘Begeleiding is belangrijk’, ‘zulke (goede) jongerenwerkers zijn er te weinig’.

Naast de rol van de moskee wijzen een aantal jongens ook op de rol die met name Islamitische jongerenwerkers kunnen spelen in het ontwikkelingsproces van de jongeren:

“Ik had meer begeleiding gewenst, al was het maar iemand die je naar een vereniging en goede omgeving bracht. Iemand die je naar de moskee brengt, iemand die je over het geloof verteld, de essentie. Dan zou ik meer met mezelf bezig zijn geweest, dan met anderen. Ik was vaak alleen, dus ik wilde in de puberteit graag vrienden om me heen en toen kwam ik in die sleur. Je bent met je vrienden, maar wat doe je, je staat op de hoek. Alleen maar onzin, ongein. Geen ontwikkeling, je staat daar zonder af te vragen wat je doet, je bent met je vrienden dat is wie je bent en wat je doet. Je denkt: je bent de shit, maar je hebt geen idee van wat je doet eigenlijk. [...] Ik weet niet misschien is het omdat ik mij niet goed met dingen bezig hou, maar juist mensen als mij zouden ze moeten bereiken, dus er zou iets niet goed lopen. [...] als je als nietsnut rond dwarrelt, is er niemand die je oppakt, niet dat je kan worden gedwongen. Maar laatst was er zo’n man op tv uit Amsterdam (Ben Salem). Hij heeft meegemaakt wat de jongens hebben meegemaakt, hij kan die jongens zo’n keerpunt brengen. Je herkent je als jongere in hem; op straat opgegroeid, problemen, moslim. Hij is een groot voorbeeld denk ik. Er zijn te weinig van zulke mensen vind ik. Of mensen die het doen, denken eerder aan hoe ze er geld uit moeten halen in plaats van dat ze echt voor de jongeren gaan.” Ismail

“De Islam is iets waardoor de jongeren zich heel anders kunnen gaan gedragen. Onlangs ben ik met een kamp mee geweest dat was door een vereniging georganiseerd, een soort jongerenwerkers. De jongeren die dat organiseren hebben geloof op nummer één staan. Onderwerp was milieu, en die vertellen ons hoe we met het milieu om moeten gaan. De jongeren nemen dat mee, jongeren uit verschillende steden, iets van 50 jongeren, zo leren zij dat. Als het geloof iets heeft gezegd dan weten zij ‘daar kun je geen grapjes over maken, daar kan je geen lak aan hebben’. En al die knaapjes in hun puberteit die alles volgens het boekje netjes

doen, rarara hoe doen ze dat, ja ik denk dus Islam. Het komt omdat ze de dingen doen die ze leren vanuit de Islam. De problematiek onder Islamitisch jongeren, komt ook vooral omdat ze niet goed weten waar ze moeten staan. Moet ik moslim worden, moet ik meedoen in de maatschappij, één been hier ander daar, ze weten niet goed een positie in te nemen. Een goede focus met de juiste begeleiding zal een leidraad voor de jongeren zijn om de juiste positie in de samenleving te verwerven.” Mounir

“Marokkaanse jongerenwerkers kunnen een vertrouwensband met de jongeren aangaan. Zij zijn namelijk meestal in dezelfde omgeving opgegroeid, zij kennen de thuissituatie, ze spreken dezelfde taal. Ze weten wat de jongeren nodig hebben om zich op straat te kunnen uiten, wat ze willen en waar ze blij van worden. Het is belangrijk dat de jongerenwerker gelovig is, zodra die Islamitisch is, dan is het eigenlijk al een vertrouwenspersoon. Als hij moslim is dan kunnen ze al alle problemen tegen hem zeggen. Omdat de gedachtegang hetzelfde is en omdat hij dan ouder is, dan denk je eerder van ‘ja hij zal het wel weten.’” Yusuf

“Goede begeleiding is hierbij belangrijk. Vooral een voorbeeld waar je je aan kunt optrekken snap je. Wat oudere moslims in de moskee of uit de buurt, of jongerenwerkers, die hier ook zijn opgegroeid, die gewoon serieus met geloof zijn en ondertussen ook goed werken en zo.” Said

“Zij weten gelijk die gevoelige snaar bij jongeren te raken, en juist in de leeftijd dat je zoveel problemen hebt kunnen ze je helpen. Wat ik ook weet van schoolgenoten, als het over Islam ging vroeger werden boys meteen rustig. Jongeren zijn banger voor de Islam dan voor de politie, daar kan je goed gebruik van maken toch.” Mahmoud

Het merendeel van de jongens wijst op de rol die jongerenwerkers die zelf moslim zijn, kunnen spelen in het stimuleren van het ontwikkelingsproces van jonge moslims met jeugdproblematiek. In de ontwikkeling van zowel de geloofsbeleving als in het afstand nemen van de jeugdproblematiek, zouden zij een rol van betekenis kunnen vervullen. Zo zouden zij contacten met de jongeren aan kunnen gaan om marginalisering te voorkomen. Islamitische jongerenwerkers zouden als professionals binnen de straatcultuur met hun Islamitische identiteit als geen ander in staat zijn om de geloofsbeleving van de jongens als een aanknopingspunt aan te grijpen en van hieruit hun ontwikkelingsproces te stimuleren. Vanuit deze binding kan de jongerenwerker in deze als een rolmodel voor de jongens fungeren waar het gaat om het vinden van een evenwichtige levenswijze als opgroeiend moslim in de Nederlandse samenleving.

5.3.4c ‘Ik vind het belangrijk dat ze (school/werk) mij de ruimte geeft om mijn geloof te praktiseren.’

Volgens een aantal jongens zou er ook vanuit school en werk meer gedaan kunnen worden om hun ontwikkelingsproces te stimuleren. De jongens lijken waar het de onderwijsvoorziening betreft meer

samenwerking te wensen tussen de moskee en de school, zodat de kinderen moskee en school niet ervaren als twee totaal verschillende leefwerelden. Dit lijkt de jongens te zullen helpen in een evenwichtige ontwikkeling van zowel hun Nederlandse als Islamitische identiteit. Ook in het Middelbaar- en Hoger Beroeps Onderwijs wensen de jongens meer ruimte voor hun geloofsbeleving te krijgen door bijvoorbeeld een voorziening als een gebedsruimte:

“Wanneer de vriendjes vrij zijn, dan moesten wij naar de koranschool, dan ga je het eigenlijk sowieso niet leuk vinden terwijl het wel belangrijk is. Het (Islamitisch onderwijs) moet meer onderdeel uitmaken van het normale schoolstelsel, dus niet speciale koranschool, maar momenten in het normale onderwijs inlassen om les over Islam te krijgen bijvoorbeeld. Of voor middaggebed vrij krijgen. Dus dat het geloof binnen de school al een onderdeel is.” Mahmoud

“Op school kunnen dingen ook wel beter voor moslims, maar ik denk dat dat heel moeilijk is, we leven in een niet Islamitische samenleving, dus dat gaat moeilijker. [...] Ik probeer mijn dag door te brengen door zo min mogelijk slechte dingen te doen, door 5x per dag te bidden en ook op tijd te bidden. Dit lukt niet altijd met school en werk ook, maar ik doe mijn best. We zoeken snel naar excuusjes waarom we niet op tijd kunnen bidden, door werk of school, daar betrap ik mezelf ook op, maar daar probeer ik in deze tijd meer aandacht aan te besteden. Ik bid ook op werk, dat is een Marokkaanse reisbureau, maar op school is het wel moeilijker. Daar is geen gebedsruimte. Als die er was zou ik er zeker bidden.” Talib

“Mijn geloof wil ik in alles wat ik doe meenemen. Ik ben uit de kast gekomen klaar. Als ik nu naar school ga dan wil ik ook een gebedsruimte regelen. Op werk ook ik vind het belangrijk dat ze me de ruimte geven om mijn geloof te praktiseren.” Suleyman

Zoals Suleyman al aangeeft vinden de jongens het ook belangrijk dat er vanuit werk mogelijkheden worden geboden om hun geloofsbeleving te uiten. De wensen hieromtrent komen vooral neer op het bieden van de mogelijkheid op werk om de dagelijkse gebeden uit te kunnen voeren. De jongens zien het kunnen verrichten van de vijf dagelijkse gebeden als een belangrijke manier om hun geloofsbeleving op pijl te houden:

“Er zijn wel moslims op werk, maar er is niet ruimte om te bidden of wassing te doen. Misschien als dat soort mogelijkheden er zijn dat je je er dan wel aan had gehouden. Dan kun je op tijd bidden, wat belangrijk is, en het is ook moeilijk al heb je de hele dag niet gebeden en je komt thuis en je moet dan alles inhalen. Dan ga je sneller terugvallen (in je geloofsbeleving). Als je op werk kan bidden dan zou dat makkelijker zijn geweest.” Salih

“Whallah (zweren: ‘bij God’) ik wil bidden, maar je gaat naar werk heel de dag, dan kom je thuis en dan moet je die dag gebeden van heel de dag inhalen (dat lukt me niet).” Ahmet

Aan de oppervlakte lijken de wensen vooral van praktische aard, maar tussen de regels door klinken wensen om acceptatie en erkenning welke kunnen helpen in de identiteitsontwikkeling van de jonge moslims.

Al het voorgenoemde ligt geheel in lijn met de resultaten van het onderzoek van Trees Pels (2008). In dit onderzoek pleit zij voor wat meer ruimte voor moslimjongeren om een eigen plaats in de samenleving te verwerven. Daarbij pleit zij ook voor begeleiding aan deze jongeren om in evenwicht met hun geloof en de samenleving om hen heen op te groeien. Ruimte door bijvoorbeeld rekening te houden met de geloofsbeleving van moslims middels het bieden van voorzieningen als gebedsruimtes op werkplekken en scholen. Begeleiding door bijvoorbeeld rolmodellen (zoals jongerenwerkers) die met beide benen en hun geloof in de Nederlandse samenleving staan en zo de jongeren kunnen voorzien in de juiste kennis en houding om als moslim in evenwicht met je omgeving te leven.

Ook de aanbevelingen die Trees Pels (2007: 30-31) in haar onderzoek richt tot de moskee liggen in lijn met de ervaringen van de jongeren. Al eerder in deel II³⁷ bleken haar inzichten inzake de verbetering van het pedagogische klimaat van het moskeeonderwijs in lijn te liggen met de beleving van de jongens. Zo zouden de verbeteringen hieromtrent bijdragen aan de morele/Islamitische ontwikkeling van jonge moslims. Daarnaast pleit zij er ook voor dat moskeeën toegankelijker dienen te zijn voor de jongeren. Een Nederlandse sprekende imam is van bijzonder belang. Ook de inhoud van de bijeenkomsten in de moskee moet beter herkenbaar zijn en verband houden met de dagelijkse realiteit van jongeren en hun vragen daarover. Om jongeren te binden zou de moskee een breder scala aan educatieve en sportactiviteiten kunnen aanbieden. Waar het gaat om een structurele verankering noemt zij – net zoals de jongens - het belang van een verjonging van moskeebesturen. Ten slotte wijst Pels (ibid.) in haar onderzoek ook op de rol die het jongerenwerk en het buurthuiswerk in deze kunnen vervullen. Zij zouden zich meer moeten openstellen voor de behoeften en initiatieven van moslimjongeren. Zelfhulp- en praatgroepen zouden er bijvoorbeeld onderdak en ondersteuning moeten krijgen. Ook coaching, trainingen en een mentoraat voor moslimjongeren zouden mede vanuit deze voorzieningen kunnen plaatsvinden of ondersteuning kunnen krijgen. Een tegemoetkoming aan deze behoeften zou volgens Pels (2007) dus bijdragen aan de ontwikkeling van de jongens en het zijn ook al deze behoeften die expliciet door de jongens worden genoemd. Voor een verdere onderbouwing van haar aanbevelingen verwijs ik de lezer naar het onderzoek *'Jongeren en hun Islam'* (Pels 2007).

Waar ik mij eerder in dit onderzoek afvroeg of de jongens de door Pels (2007) genoemde behoeften kennen, daar kan ik deze vraag dus bevestigend beantwoorden. Daarbij vroeg ik mij ook af of de begeleiding en ruimte die Pels bepleit, kan helpen in het tegengaan van de jeugdproblematiek onder deze jongens. Ook deze vraag blijkt naar aanleiding van het totaal aan inzichten in dit derde deel bevestigend te kunnen worden beantwoord. Zo blijkt uit dit derde deel van de empirieverzameling dat de Islamitische ontwikkeling van de jongens, waarin Islamitische waarden worden nagestreefd, zich concretiseert in het nastreven van een bestaan met een huis, baan en een vrouw, waarin zij afstand nemen van de jeugdproblematiek. Nu blijkt dat de door Pels (2007) bepleite ruimte en begeleiding een positieve invloed hebben op de Islamitische/morele ontwikkeling van de jongens, kan gesteld worden dat dit hen ook zal helpen in het afstand nemen van de (jeugd)problematiek.

³⁷ In de paragraaf 5.2.6 'De manier zoals in de moskee les werd gegeven was niet mijn ding'.

SAMENVATTING DEEL III

In de eerste twee delen van de empirieverzameling is de aandacht vooral uitgegaan naar de jeugdproblematiek (deel I) en de geloofsbeleving (deel II) van de jongens, elk an sich. In dit derde deel spitst de aandacht zich toe tot de wijze waarop de jeugdproblematiek en de geloofsbeleving zich tot elkaar verhouden. Impliciet dan wel expliciet kwam deze relatie in de eerdere delen al enigszins ter sprake, maar in dit derde deel staan de jongens stil bij deze relatie en wordt deze verder uitgediept.

Dat de Islam problematiek als schooluitval, werkloosheid, criminaliteit en overlastgevend gedrag afkeurt, staat zonder uitzondering volgens alle jongens buiten kijf. Sterker nog, volgens de jongens kun je zelfs 'problematiek helen met de Islam'. Een sterke Islamitische geloofsbeleving lijkt hen te weerhouden van criminaliteit en overlastgevend gedrag en daarbij moedigt volgens de jongens de Islam aan tot goede leer- en werkprestaties. Leren en werken wordt vanuit de Islam als bijzonder belangrijk gewaardeerd. De jongens noemen het zelfs een plicht en een vorm van aanbidding. Uit hun Islamitische zingevingkader putten de jongens de nodige zelfreflectie, structuur, discipline, inzichten en geduld die het leren en/of werken behoeft.

Het zijn evenwel juist deze waarden die gedurende de periode waarin zij de jeugdproblematiek ervaren zo ver te zoeken zijn. Desalniettemin erkennen zij op momenten van bezinning het belang van deze waarden die vanuit hun Islamitisch zingevingkader als (bijzonder) belangrijk worden geacht. De aandacht die de jongens geven aan hun geloof is echter te beperkt, de jongens gaan mee in de 'sleur', 'onzin' en aantrekkelijkheid van het straatleven en gaan op in haar straatwaarden. De 'bewuste', zinnige en gedisciplineerde levenswijze gebaseerd op de Islamitische waarden die zij diep van binnen als ideaal achten, blijft zo achterwege, maar lijkt bij alle jongens (hoewel bij de één verder dan bij de ander) wel in een nastrevenswaardig vooruitzicht te liggen. Een nastrevenswaardig vooruitzicht dat zich concretiseert in een gelukkig bestaan met een huis, werk en gezin.

Voor alle jongens geldt dat er vanuit een opstapeling van negatieve ervaringen ('gezeik' met politie of verdriet/teleurstelling in de familie) een dag komt dat 'het niet zo langer kan'. Zij hebben het straatleven dan wel gezien en hebben heb gehad met de problematiek. De toekomst komt steeds dichterbij en zij beseffen 'serieuze' stappen te moeten ondernemen naar het ideaal, bestaande uit een huis, baan en vrouw, waar de jongens diep van binnen (al dan niet stiekem) toch eigenlijk allemaal van dromen. De jongens trekken zich in het proces van volwassen worden - waarbij zij afstand nemen van de jeugdproblematiek - sterk op aan hun Islamitisch geloof. De Islamitische waarden, zingeving en structuur sterkt de jongens in het aannemen van een autonome houding die hen helpt om zich te ontdoen van hun foute leefwereldje op straat, bestaande uit verkeerde vrienden en gewoontes.

Standvastiger dan de tevergeefse pogingen hiertoe in het verleden gaan de jongens bewuster leven, doen kennis op over geloof, maatschappij en beroep, reflecteren op zichzelf, nemen structuur aan, werken, studeren, bidden en plannen. De behoefte aan erkenning als stoere jongen op straat, maakt zo plaats voor de behoefte aan erkenning als zelfstandige, verantwoordelijke, praktiserende moslim. Zelfbevestiging wordt niet meer gezocht op straat, maar in het familieverband, de school- of werkomgeving en de geloofsgemeenschap. De relatie tussen enerzijds een opleving in de geloofsbeleving en anderzijds het afstand nemen van de problematiek, lijkt zo duidelijk door de jongens te worden beschreven dat er haast sprake lijkt van een één op

één relatie tussen hun Islamitische ontwikkeling en zogezegd hun algemene ontwikkeling.

Want bij deze relatie kunnen wel twee kanttekening worden geplaatst. De fenomenen 'schijnheiligheid' en 'radicalisering' blijken namelijk enige afbreuk te doen aan de eenduidigheid van deze relatie. Zo spreken enkele jongens over 'schijnheilige' jongeren die misschien wel gelovig overkomen (omdat zij bijvoorbeeld met regelmaat de moskee bezoeken), maar ondertussen dealen zij (nog steeds) in drugs. Daarnaast zijn er ook sommige jongeren die 'radicaal worden'. Zij zonderen zich van hun omgeving af of zetten zich hier zelfs tegen af. Volgens de jongens heeft dit te maken met een gebrek aan Islamitische inzicht, verongelijkheid en een laag gevoel van eigenwaarde. De rol van de fenomenen 'schijnheiligheid' en 'radicalisering' is voor de jongens overigens beperkt. Als deze zich al voordoen, dan zien de jongens dit vooral als een proces. Zodra een jongere meer kennis opdoet over het geloof en het hem lukt om erkenning te vinden op school of werk, zal hij zijn draai in de samenleving wel vinden.

De jongens vertellen dat hun (al dan niet stagnerende) ontwikkelingsproces vooral aan henzelf ligt en dat niemand anders dan vooral zichzelf standvastig stappen dienen te nemen op 'het goede pad'. Desalniettemin zijn de jongens het erover eens dat de omgeving wel degelijk kan bijdragen in het stimuleren van het (Islamitisch/moreel/algemeen) ontwikkelingsproces dat zij doorlopen. Hierbij wijzen de jongens vooral op de positieve invloed die de moskee, het jongerenwerk en de school- of werkomgeving op dit ontwikkelingsproces kunnen hebben.

De moskee zou beter in kunnen spelen op de leefwereld van kinderen en jongeren en zo ervoor zorgen dat jongeren zich meer op hun gemak voelen in de moskee. Imams moeten Nederlands kunnen spreken, de dialoog aan kunnen gaan en samen met de organisatie van de moskee moeten zij (middels een ontmoetingsruimte, lezingen, sportactiviteiten en uitjes) inspelen op de behoeftes van de jongens. De moskee zou de jongeren een 'goede omgeving' voor ontmoeting moeten bieden van waaruit zij vriendschappen kunnen aangaan die een positieve invloed hebben op hun (Islamitische/morele/algemene) ontwikkeling. Dit in tegenstelling tot de ontmoetingsplaatsen op straat die zouden leiden tot 'verkeerde vrienden', negativiteit en een stagnatie in de ontwikkeling.

Islamitische jongerenwerkers zouden als professionals binnen de straatcultuur met hun Islamitische identiteit als geen ander in staat zijn om de geloofsbeleving van de jongens als een aanknopingspunt aan te grijpen en van hieruit hun ontwikkelingsproces te stimuleren. Zij zouden goed contact met de jongeren aan kunnen gaan om marginalisering te voorkomen. Vanuit deze binding kan de jongerenwerker in deze als een rolmodel voor de jongens fungeren waar het gaat om het vinden van een evenwichtige levenswijze als opgroeiend moslim in de Nederlandse samenleving.

De jongens lijken waar het de onderwijsvoorziening betreft meer samenwerking te wensen tussen de school en de moskee, zodat de kinderen school en moskee niet ervaren als twee totaal verschillende leefwerelden. Dit lijkt de jongens te zullen helpen in een evenwichtige ontwikkeling van zowel hun Nederlandse als Islamitische identiteit. Op werk en ook in het Middelbaar- en Hoger Beroeps Onderwijs wensen de jongens meer ruimte voor hun geloofsbeleving te krijgen door bijvoorbeeld een voorziening als een gebedsruimte. Aan de oppervlakte lijken de wensen vooral van praktische aard, maar tussen de regels door klinken wensen om acceptatie en erkenning welke kunnen helpen in de (identiteits)ontwikkeling van jonge moslims in Nederland.

6. Conclusie

Zoals in de inleiding is beschreven, wordt er in het publieke debat regelmatig gespeculeerd over de rol van de Islamitische geloofsbeleving bij jeugdproblematiek³⁸ onder jonge moslims (van met name Marokkaanse komaf). Waar er vooral over de Islam wordt gesproken als een problematisch factor in dit verband, daar zeggen sommigen dat de Islam niets met de problematiek te maken heeft en enkelingen zeggen dat de Islam juist kan helpen in het oplossen van de problematiek. In de wetenschap deed zich veertien jaar geleden in een onderzoek naar criminaliteit van allochtone jongeren (Angenent, 1997: 113) al de vraag voor naar de rol van de Islamitische geloofsbeleving bij jeugdproblematiek onder jonge moslims (van Turkse en Marokkaanse komaf). Toen was er nog geen onderzoek naar gedaan en ook nu, veertien jaar later – na tientallen onderzoeken die inmiddels over de doelgroep (jonge moslims met jeugdproblematiek) zijn gepasseerd – is empirisch onderzoek dat zich specifiek hierop richt niet verricht. Dit kwalitatieve onderzoek poogt in deze lacune te voorzien door aan de hand van empirische inzichten antwoord te bieden op de vraag:

Welke rol speelt de Islamitische geloofsbeleving bij jeugdproblematiek onder jonge moslims?

Mede vanuit speculaties over deze rol in het publieke debat lijken er drie hypothesen over deze rol voorstelbaar; 1) de Islamitische geloofsbeleving werkt de jeugdproblematiek bij jonge moslims in de hand, 2) de geloofsbeleving heeft niets met de problematiek van doen of 3) de geloofsbeleving helpt de problematiek op te lossen.

Enige bestaande wetenschappelijke inzichten hierover zijn af te leiden uit eerder onderzoek naar allochtone jongeren (vooral van Marokkaanse komaf) en jeugdcriminaliteit/-problematiek en onderzoek naar de geloofsbeleving van jonge moslims in het algemeen. Op basis van deze inzichten lijkt er voor elk van de drie stellingen wel iets te zeggen. Niettemin blijken de bevindingen hieromtrent, door een gebrek aan empirie en tegengestelde inzichten, van een beperkt en naar meer vragend karakter. Door het gebrek aan empirisch inzicht over de relatie tussen de Islamitische geloofsbeleving en jeugdproblematiek en de persoonlijke aard van dit vraagstuk zijn de jongens in kwestie zelf intensief betrokken in mijn scriptieonderzoek. Aan de hand van uitvoerige gesprekken met jonge moslims (van Marokkaanse, Turkse en Somalische afkomst) die momenteel of in het verleden te maken hebben gehad met jeugdproblematiek, is getracht inzicht te geven in de door hen ervaren jeugdproblematiek, hun geloofsbeleving en de relatie hiertussen.

De jongeren kennen verschillen in hun beleving van de jeugdproblematiek en in hun beleving van de Islam, maar over de wijze waarop de twee zich tot elkaar verhouden zijn de jongens eensgezind. Een eensgezindheid die, zo ver als in dit onderzoek is te overzien, los staat van verschillen in factoren als bijvoorbeeld de sociaaleconomische of culturele achtergrond, het opleidingsniveau, de familiesituatie of de soorten problematiek. Een lijn die ik op basis van dit ene kwalitatieve onderzoek niet generaliseerbaar durf te achten voor iedere jonge moslim met jeugdproblematiek, maar een lijn die herhaaldelijk terugkomt en getuigt

³⁸ Schooluitval, werkloosheid, jeugdcriminaliteit en overlastgevend gedrag.

van enige significantie. De resultaten bieden zes inzichten over het begrip omtrent de rol die de Islamitische geloofsbeleving speelt in de leefwereld van jonge moslims die te maken hebben (gehad) met jeugdproblematiek. Op basis van de gegenereerde empirische inzichten over de thematiek zijn de bestaande bevindingen hieromtrent bevestigd, aangescherpt, genuanceerd, gerelativeerd, dan wel (deels) tenietgedaan. Tot slot is vanuit de inzichten een algemene conclusie geformuleerd die antwoord biedt op de gestelde hoofdvraag.

1. Waar het de oorzaken van de problematiek betreft, daar speelt het Islamitisch geloof geen rol.

Dit onderzoek komt niet voort uit de intentie om de manifestatie en oorzaken van de genoemde problematiek onder jonge moslims alomvattend uiteen te zetten. Wel is hier in dit onderzoek enigszins op ingegaan om na te gaan hoe de Islamitische geloofsbeleving van de jongeren zich tot de problematiek (en de oorzaken hiervan) verhoudt. Al met al lijkt er vanuit de gesprekken met de respondenten, waar het de oorzaken van de problematiek betreft, geen rol te zijn weggelegd voor hun Islamitische geloof.

De voornaamste verklaring voor de problematiek lijkt te vinden in de straatcultuur zoals dit door De Jong (2008) is beschreven in het onderzoek *'Kapot moeilijk'*. Geluidsoverlast, hinderlijk gedrag en jeugdcriminaliteit lijken dan ook vooral voort te komen uit groepsprocessen die horen bij de straatcultuur en algemeen menselijke behoeften aan erkenning, veiligheid en vertier. Doordat de jongens zoveel tijd op straat 'chillen' vindt hier een zeker socialisatieproces plaats. De cultuurbepalende waarden op straat botsen met de waarden die op school of werk belangrijk zijn. De binding met school en werk en haar belangrijke waarden als discipline, geduld, inzet, planning en regels neemt met de tijd af. Straatwaarden als leven met de dag, geen structuur en planning, snel dingen willen regelen met zo min mogelijk inzet en vrijheid om te doen en laten wat je wilt, winnen daarentegen aan belang. Zo ontstaat er een 'mismatch' tussen de straatcultuur en de schoolcultuur, zoals deze door El Hadioui (2010) wordt voorgesteld in het onderzoek *'De Straten-Generaal van Rotterdam'*, waardoor de jongens steeds meer het gevoel krijgen dat school en werk niet voor hen zijn weggelegd.

Aanvullende verklaringen hiervoor liggen in oorzaken als de culturele kloof en het onbegrip tussen de leefwereld van ouder en kind zoals beschreven door Pels (2000), het verinnerlijkte cultuurconflict voortkomend uit het opgroeien tussen twee culturen zoals beschreven door Werdmölder (2005) en de gevoelens van verongelijkheid voortkomend uit de ervaren discriminatie. Tegelijkertijd lijken het ook dezelfde oorzaken die samen met de sociaaleconomische achterstandspositie de jongens gevoelig maken voor de veiligheid, de erkenning en het vertier die zij op straat ervaren. Zo hebben de jongens vanuit hun sociaaleconomische en culturele achtergrond meer dan gemiddeld moeite met het verwerven van een plek in de samenleving en ervaren zij ook thuis vaak onvoldoende waardering. Op straat vinden zij bij lotgenoten waardering en voelen zij zich ontlast van de autoriteiten en structuren die thuis, op school en op werk gelden.

2. De jongens ervaren een crisis in de geloofsbeleving: overtuigd gelovig, maar niet praktiserend.

In het onderzoek *'Van Allah tot Prada'* van Forum (Korf e.a. 2007: 127) wordt - in een typologie van de geloofsbeleving van jonge moslims in Nederland - de religiositeit van jonge moslims met jeugdproblematiek (door Forum als *'escapisten'* getypeerd) met bovengemiddeld gewaardeerd. De jongeren worden als *'escapisten'*

(Korf e.a. 2007: 136) getypeerd door hun perspectiefloosheid, die niet zo zeer verwijst naar een crisis in hun geloofsbeleving als wel naar hun deviante en problematische leefstijl. Uit de gesprekken blijkt dat de werkelijke beleving van de jongens het door Forum (Ibid.) geschetste beeld tegenspreekt of op zijn minst de nodige aanvulling en verdieping hierop biedt.

Zoals Forum (Ibid.) toont, eten de jongens dan wel geen varkensvlees en doen zij mee aan de ramadan, maar de nodige verdieping wijst uit dat het praktiseren van hun geloof - tot hun spijt - daar ook mee ophoudt. Dagelijks bidden (wat zij zeer belangrijk achten) doen zij bijvoorbeeld zelden en daarnaast doen de jongeren vooral veel dingen die in hun ogen moslims juist niet zouden moeten doen; drinken, roken, blowen, seksen, stelen, helen en verdoen zij naar eigen zeggen te veel van hun tijd buiten op straat met 'verkeerde' vrienden. Sommige jongens vinden hun leefstijl zelfs zo niet-islamitische dat zij menen niet eens het recht te hebben om zichzelf moslim te noemen.

Tegelijkertijd geloven de jongens - inderdaad zoals Forum (Ibid.) ook stelt - met overtuiging in de Islam en vinden zij het zelfs het belangrijkste in het leven. De jongens identificeren zich dan ook wel degelijk als moslim, maar enige verdieping wijst uit dat juist vanuit Islamitische perspectief gezien, zij balen en zich schamen voor hun eigen leefstijl. Door de verleidingen (van hun leefwereld op straat) en gewenning, vraagt het opgeven van slechte gewoontes en het aannemen van betere een omslag die veel inspanning vergt. Daarom stellen de jongens deze omslag uit of vallen zij soms na een tevergeefse poging hiertoe, terug in hun oude leefstijl. Om de confrontatie met zichzelf te ontlopen, ontwijken sommige jongens ten tijden van de problematiek zelfs hun eigen geloofsbeleving. In het achterhoofd van de jongeren speelt intussen de Islamitische geloofsbeleving wel degelijk een ontvankelijke rol en zij hopen vroeg of laat ook echt hun geloof op te pakken.

Al met al blijkt er een discrepantie te bestaan tussen enerzijds de geloofsovertuiging en anderzijds de uiting hiervan in het dagelijks leven en zo ervaren de jongens - in tegenstelling tot het beeld dat Forum (Ibid.) schetst - wel degelijk een crisis in hun geloofsbeleving.

3. De wijze waarop de Islam (in huis en moskee) wordt overgedragen, is voor veel verbetering vatbaar.

De jongens zijn blij dat hun ouders erin zijn geslaagd hen het geloof mee te geven in hun opvoeding. Niettemin achten de jongens hun opvoeding voor veel verbetering vatbaar en dan in het bijzonder de communicatie tussen ouder en kind, ook op het gebied van geloof. De ervaringen van de jongeren over hun opvoeding en de rol van de Islam hierin liggen in lijn met de bevindingen van Pels (2008) in haar onderzoek *'Jongeren en hun Islam'*. De jongens vertellen dat zij als kind te vaak iets met betrekking tot het geloof hebben gemoeten, zonder dat zij begrepen waarvoor. Er is gebrek aan uitleg en leuke interactie tussen hen en hun ouders en zo ook waar het gaat om het overdragen van de Islam. Hetzelfde geldt voor de godsdienstlessen die de jongeren van huis uit moeten volgen in de moskee. Zowel de ouders als de moskee missen toegesneden informatie van zowel de Nederlandse samenleving als van de Islam om de kinderen de optimale begeleiding te kunnen bieden als opgroeiend moslim in de (goedgevoerde) Nederlandse samenleving (waarin het 'islamdebat' op felle toon wordt gevoerd). Dit lijkt vooral te komen doordat de ouders - en zo vaak ook de docenten in de moskee - veelal laaggeschoold zijn, ook op het gebied van Islam en daarbij zelf niet in Nederland zijn opgegroeid.

Wanneer de jongens terugkijken op hun jeugd, dan blijkt hun Islamitische ontwikkeling (waaronder de vorming van hun Islamitisch zingevingkader en identiteit) naar eigen zeggen dan ook voor veel verbetering vatbaar.

4. De Islamitische ontwikkeling van de jongens bevordert hun moreel redeneren.

De jongens vertellen dat de Islam hun zingevingkader is, welke bepalend is voor de moraal in hun leven. Hierbij zegt het merendeel van hen dat dit Islamitisch zingevingkader eerder en beter ontwikkeld had kunnen worden wanneer de pedagogische kwaliteit van hun opvoeding en het moskeeonderwijs beter was geweest. Deze bevindingen sluiten tot op zekere hoogte aan bij de redenering van De Ruiter (2009) die in het onderzoek *'Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren'* stelt dat de jeugdproblematiek van de jongens met een Islamitische achtergrond (deels) voortkomt uit een 'achterstand in hun morele ontwikkeling' (Ibid.: 147). Doordat de jongens 'alleen maar bevelen moeten opvolgen', ontwikkelt hun 'moreel redeneren' zich minder optimaal. Dit zou zich uiten in een verminderde gewetensfunctie, minder empathisch vermogen en minder agressiecontrole, waardoor zij vatbaarder zijn voor de problematiek.

Tot zo ver ligt de beredenering van De Ruiter (Ibid.) in lijn met de bevindingen uit dit onderzoek. Alleen verschilt de beredenering van De Ruiter op een essentieel punt van de bevindingen in dit onderzoek aangezien zij deze 'achterstand in de morele ontwikkeling' verklaart vanuit juist de Islamitische achtergrond. Islamitische waarden als gehoorzaamheid aan en respect voor de ouders zouden volgens De Ruiter (Ibid.) namelijk ten grondslag liggen aan de gezinsstructuur waarin de jongens 'alleen maar bevelen moeten opvolgen'. Waarden als individualisme en onafhankelijkheid worden volgens haar binnen de Islam minder belangrijk gevonden terwijl het juist deze waarden zijn die ten goede komen aan de morele ontwikkeling.

De jongens stellen daarentegen dat juist een beter begrip van de Islam en de Nederlandse samenleving bij de ouders en de moskee, zal bijdragen aan de pedagogische kwaliteit van hun opvoeding en zo ook aan een betere ontwikkeling van hun eigen zingevingkader en hun moraal. Hoe meer begrip de jongens van de Islam in de loop der tijd hebben opgebouwd des te meer zij tot het besef lijken te komen dat de pedagogische kwaliteit van hun opvoeding, zowel thuis als in de moskee, juist vanuit Islamitisch perspectief voor verbetering vatbaar is. Zo zou er vanuit de Islam meer rekening gehouden moeten worden met de leefwereld van het kind om kennis op begrijpelijke, interactieve en aantrekkelijke wijze aan kinderen over te dragen. Aangezien de jongens hun kritiek op de opvoeding en het moskeeonderwijs vooral weiden aan een gebrek aan begrip van de Islam, lijken de bevindingen in dit onderzoek meer in lijn te liggen met die van Fadil (2005) en Cesari (1998: 31). Zij tonen in hun onderzoeken aan hoe jongeren, zoals deze jongens dat ook doen, juist gebruikmakend en met behulp van de Islam individualiseren en zich autonoom (en kritisch) opstellen naar hun omgeving, waaronder in dit geval hun ouders en de moskee.

5. Een opleving in de geloofsbeleving gaat gepaard met het afstand nemen van jeugdproblematiek.

De bevindingen over de wijze waarop de geloofsbeleving zich verhoudt tot de jeugdproblematiek, hun algemene ontwikkeling en het toekomstperspectief van de jongeren, onderschrijven en verdiepen enkele inzichten die het onderzoek *'Kapot Moelijk'* van De Jong (2007) biedt. In de paragraaf *'rustig en serieus worden'* (De Jong, 2007: 130) blijkt een opleving in de Islamitische geloofsbeleving voor deze jongeren een belangrijke rol te

spelen in het ‘rustig’ worden (het afstand nemen van de problematiek) en het ‘serieus’ worden (hun ontwikkeling naar volwassenheid waarbij de jongens studie en werk oppakken). Uit de bevindingen blijkt dat de jongens in het proces van volwassen worden - waarbij zij afstand nemen van de jeugdproblematiek – zich erg optrekken juist aan hun Islamitisch geloof. Voor alle jongens geldt dat er vanuit een opstapeling van negatieve ervaringen (‘gezeik’ met politie of verdriet/teleurstelling in de familie) een dag komt dat zij beseffen dat ‘het niet zo langer kan’. Zij hebben het straatleven dan wel gezien en hebben het gehad met de problematiek. Daarbij komt de toekomst steeds dichterbij en de jongens beseffen ‘serieuze’ stappen te moeten nemen op weg naar het ‘huisje, baantje, vrouwtje’ ideaal waar zij diep van binnen (al dan niet stiekem) toch eigenlijk allemaal van dromen.

De Islamitische geloofsbeleving sterkt de jongens in het aannemen van een autonome houding die hen helpt om zich te ontdoen van hun foute leefwereldje op straat, bestaande uit verkeerde vrienden en gewoontes. Uit het Islamitisch zingevingskader dat de jongens van huis uit – al dan niet voor veel verbering vatbaar - hebben meegekregen, putten de jongeren de zin/discipline, moraal en structuur die nodig is om studie en werk op te pakken en afstand te nemen van de jeugdproblematiek. Standvastiger dan de tevergeefse pogingen hiertoe in het verleden gaan de jongens bewuster leven, doen kennis op over geloof, maatschappij en beroep, reflecteren op zichzelf, nemen structuur aan, werken, studeren, bidden en plannen. De behoefte aan erkenning als stoere jongen op straat, maakt zo plaats voor de behoefte aan erkenning als zelfstandige, verantwoordelijke, praktiserende moslim. Zelfbevestiging wordt niet meer gezocht op straat, maar in het familieverband, de school- of werkomgeving en de geloofsgemeenschap. De relatie tussen enerzijds een opleving in de geloofsbeleving en anderzijds het afstand nemen van de problematiek, lijkt zo duidelijk door de jongens te worden beschreven dat er haast sprake lijkt van een één op één relatie tussen hun Islamitische ontwikkeling en zogezegd hun algemene ontwikkeling.

6. Schijnheiligheid en radicalisering als kanttekeningen bij een algemene conclusie.

De fenomenen ‘schijnheiligheid’ en ‘radicalisering’ doen enige afbreuk aan de eenduidigheid van de veronderstelde relatie tussen een opleving van de geloofsbeleving en het afstand nemen van de jeugdproblematiek. Zo spreken enkele jongens over ‘schijnheilige’ jongeren die misschien wel gelovig overkomen (omdat zij bijvoorbeeld met regelmaat de moskee bezoeken), maar ondertussen (nog steeds) dealen in drugs. Daarnaast zijn er ook sommige jongeren die ‘radicaal worden’. Zij zonderen zich af van de als vijandig ervaren samenleving door niet te studeren of werken. Waar Werdmölder (2005) in zijn onderzoek *‘Marokkaanse lieverdjes’* stelt dat de Islam – die een soortgelijke strekking kent als de tien geboden – in het algemeen bij deze jongens een rem vormt op crimineel gedrag, daar is het wel deze radicale geloofsbeleving waarvan hij stelt dat het de jeugdproblematiek in de hand werkt. Volgens de jongens heeft dit te maken met een gebrek aan Islamitische inzicht gepaard met een negatieve visie op de samenleving die zou voortkomen uit de al eerder besproken gevoelens van verongelijkheid en een laag gevoel van eigenwaarde. Gevoelens die bijvoorbeeld resteren na de ervaren discriminatie uit voorgaande jeugdijaren, het niet kunnen vinden van de draai op school of werk en/of voort kunnen komen uit de negatieve beeldvorming omtrent de Islam in het publieke debat. Deze bevindingen liggen in lijn met Stern (2003) en Peeters (2005) die stellen dat vervreemding en vernedering

aan de basis liggen van de kloof tussen sommige jongeren die zich verbonden weten met de Islam en de dominante cultuur in een samenleving. De jongens relativeren deze radicalisering tot een fase in een proces. Zodra een jongere meer kennis opdoet over het geloof en het hem lukt om erkenning te vinden op school of werk, zal hij zijn draai in de samenleving volgens hen wel vinden. Gezien de beperkte aandacht die er vanuit de gehele onderzoeksgroep naar deze fenomenen uitgaat, lijkt het hierbij om uitzonderingen te gaan. De fenomenen ‘schijnheiligheid’ en ‘radicalisering’ dienen dan ook als kanttekeningen te worden gezien bij de algemene conclusie.

Algemene conclusie: De Islamitische geloofsbeleving speelt een betekenisvolle rol bij het oplossen van de jeugdproblematiek onder jonge moslims.

Centraal in al de inzichten die de jongens bieden in hun beleving van de problematiek, de Islam en de relatie hiertussen, is de spanning die de jongens beschrijven tussen enerzijds hun leefstijl en ervaren problematiek en anderzijds hun Islamitische geloofsbeleving. De jongens relateren de ervaren problematiek vooral aan ‘het straatleven’, een straatleven die aanzet tot ‘het slechte’ en hen zo zou belemmeren in hun Islamitische ontwikkeling en het praktiseren van een ‘Islamitische levenswijze’.

De cultuurbepalende waarden en aspecten die de jongens associëren met het straatleven staan haaks op de cultuurbepalende waarden en aspecten die zij associëren met de Islamitische levenswijze. Onderstaand schema (figuur 3) biedt inzicht in de ideaaltypische tegenstelling tussen enerzijds het ‘straatleven’ en anderzijds de ‘Islamitische levenswijze’. Al de genoemde waarden en aspecten zijn geciteerd uit eerder in dit onderzoek aangehaalde citaten, waarin de jongens zelf hun associaties met het straatleven en de Islamitische levenswijze te kennen geven.

Straatleven	Islamitische levenswijze
‘chillen’ / ‘niksen’	‘ontwikkeling’ / ‘discipline’
‘geen (/vrij van) structuur’	‘structuur’
‘sleur’ / ‘zonder af te vragen wat je doet’ (onbewust)	‘bewust’ / ‘waar ben ik mee bezig?’ (zelfreflectie)
‘leven met de dag’	‘plannen’
‘onzin’ / ‘ongein’	‘zin’ / ‘nut’ / ‘serieus’
‘afleiding’ / ‘verleidingen’	‘leiding’ / ‘beheersing’
‘geld maken’ / ‘hersenen richting geld’	‘streven naar God’s vrede (/tevredenheid)’
‘makkelijk snel geld verdienen’	‘geduld’
‘spijbelen’ / ‘f*ck school, heb ik niet nodig’	‘leren’ / ‘studie’ / ‘kennis’
‘werkloos’ / ‘werken is voor mij een vaag begrip’	‘werken’ / ‘werken is een vorm van aanbidding’
‘drugs’ / ‘drank’ / ‘jonkel’ (wiet/hash)	‘nuchter’
‘torries’ / ‘criminaliteit’	‘stelen is verboden’ / ‘goed zijn/doen’
‘meisjes’ / ‘chicks’	‘een vrouw’ / ‘trouwen’
‘schijt’ / ‘vervelend’	‘behulpzaam’

Figuur 3: Ideaaltypische tegenstelling tussen het straatleven en de Islamitische levenswijze

De schematische uitwerking van de ideaaltypische beschrijving van de associaties die het 'straatleven' enerzijds en de 'Islamitische levenswijze' anderzijds bij de jongens wekt, is geïnspireerd door de ideaaltypische beschrijving die El Hadioui (2010) in zijn eerder besproken onderzoek *'De Straten-Generaal van Rotterdam'* biedt van de 'straatcultuur' tegenover de 'schoolcultuur'. In een vergelijking van zijn en mijn ideaaltypering vallen de gelijkenissen op tussen de associaties met de 'schoolcultuur' en de 'Islamitische levenswijze'. Veel van dezelfde waarden worden zowel binnen de 'schoolcultuur' als binnen de 'Islamitische levenswijze' nastrevenswaardig geacht en zo zijn ze binnen een ideaaltypering ook beiden tegengesteld aan de 'straatcultuur'/ het 'straatleven'.

De 'Islamitische levenswijze' blijkt voor de jongens meer te betekenen dan enkel het bidden, het lezen van de koran of het bezoeken van de moskee. Zo blijkt het praktiseren van de Islam voor de jongens een alomvattende levenswijze te zijn waarin bijvoorbeeld het volgen van onderwijs (wat wordt gezien als een religieuze plicht), het werken (wat wordt gewaardeerd als een vorm van aanbidding) en het trouwen (die 'de helft van het geloof' wordt genoemd) even wezenlijke onderdelen van uitmaken, als iets zoals het gebed. De Islamitische levenswijze, waarin Islamitische waarden worden nagestreefd, lijkt zich te concretiseren in (het nastreven van) een burgerlijk bestaan met een huis, baan en een gezin.

De Islamitische ontwikkeling van deze jongeren lijkt van jongs af aan voor veel verbetering vatbaar. De gebrekkige ontwikkeling van hun (Islamitisch) zingevingskader en identiteit biedt te weinig weerstand tegen de gevoeligheid die zij vanuit hun sociaaleconomische en culturele achtergrond ervaren voor het straatleven en de problematiek. Door socialisatieprocessen die zij doormaken in het straatleven, gaan zij op in de aldaar heersende straatwaarden, waardoor de Islamitische waarden die zij diep van binnen als ideaal achten, achterwege blijven. Dit hoewel de Islamitische waarden, die zich laten vertalen in een Islamitische levenswijze, voor alle jongens wel in een nastrevenswaardig vooruitzicht blijven liggen. Vanuit een opstapeling van negatieve ervaringen die zich naar aanleiding van het straatleven en de problematiek voordoen, groeit naar verloop van tijd het besef dat 'het niet zo langer kan'. Islamitische idealen en waarden, welke ook van belang zijn voor het participeren in het onderwijs en de arbeidsmarkt, worden geactualiseerd. Het straatleven wordt dan ontweken en (hoge)school, werk, moskee, vrouw en huis worden opgezocht. Met de tijd verliezen straatwaarden aan invloed en de jongens nemen afstand van de jeugdproblematiek. Op deze manier gaat de Islamitische ontwikkeling van de jongeren gepaard met hun algemene ontwikkeling, waarbij zij hun draai vinden binnen de school- of werkcultuur.

De jonge moslims zijn voor zowel hun Islamitische als algemene ontwikkeling gebaat bij enige ruimte en begeleiding om hun Islamitische geloofsbeleving te ontwikkelen. De ruimte en begeleiding vanuit school, het jongerenwerk en de moskee, waar Pels (2008) in het onderzoek *'Jongeren en hun Islam'* voor pleit, lijkt dan ook ten goede te komen aan hun ontwikkeling als zowel moslim, als burger in de Nederlandse samenleving. Op basis van de bevindingen in dit onderzoek blijkt deze ruimte en begeleiding dan ook van belang voor het tegengaan van de jeugdproblematiek onder deze doelgroep. De algemene conclusie van dit onderzoek is dan ook dat de vooraanstaande empirische inzichten er vooral op wijzen dat de Islamitische geloofsbeleving in de leefwereld van deze jonge moslims een betekenisvolle rol speelt bij het oplossen van schooluitval, werkloosheid, jeugdcriminaliteit en overlastgevend gedrag.

Literatuurlijst

- Al-Qardawi, A.Y. (2006) *Economic security in Islam*, vert. M. I. Siddiqy, New Delhi.
- Angenent, H.L.W. (1997) *Criminaliteit van allochtone jongeren. Feiten, oorzaken, achtergronden*. Baarn: Uitgeverij Intro.
- Berger, P.L. (1999) *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Grand Rapids.
- Berger, M.S., (2008) *Islam binnen de dijken. Gids voor gemeentebeleid inzake islam, sociale cohesie en deradicalisering*. Amsterdam: Aksant
- Bernts, T., G. de Jong en H. Yar (2006) Een religieuze atlas van Nederland. In: W.B.H.J. van de Donk, A.P. Jonkers, G.J. Kronjee en R.J.J.M. Plum (red.), *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie*. Amsterdam, 89-138
- Bernts, T., G. Dekker en J. de Hart (2007) *God in Nederland 1996-2006*. Kampen.
- Beus, J. de (1998) *De cultus van vermijding. Visies op migrantenpolitiek in Nederland*. Forum essay. Utrecht: Forum
- Blom, M., J. Oudhof, R. V. Bijl & B.F.M. Bakker (red.) (2005) Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken. Den Haag: Ministerie van Justitie, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Bielefeldt, H. (2000) *Muslims in de Lekenstaat. Het recht van moslims mee vorm te geven aan de Europese samenleving*. Gent: UG- Centrum voor Islam in Europa.
- Boutellier, J.C.J. & M.A. Vinke (2002) *Intimidatie en aangifte. Een verkennend onderzoek naar de angst om aangifte te doen in Politiedistrict 6 van Amsterdam-West*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam, Afdeling Strafrecht en Criminologie.
- Bovenkerk, F. (1989) 'Marokkanen, misdaad en minderhedenbeleid'. In: F. Bovenkerk & L. Brunt (red.), *De andere stad. Achter de façade van de nieuwe stedelijke vitaliteit*. Amsterdam: Centrum voor Grootstedelijke Onderzoek, pp. 245-252.
- Bovenkerk, F. (1990) 'Misdad en de multi-etnische samenleving'. *Justitiële Verkenning*, 16, pp. 8-28.
- Bovenkerk, F. (1991) 'Het vraagstuk van de criminaliteit der Marokkaanse jongens'. *De gids*, 154, pp. 958-978.
- Bovenkerk, F. (1992) 'Criminaliteit van Marokkaanse jongens'. In: F. Bovenkerk, *Hedendaags Kwaad. Criminologische opstellen*. Amsterdam: Meulenhoff, pp. 81-118.
- Bovenkerk, F. (1994) 'Over de oorzaken van de criminaliteit van allochtone jongeren'. In: Commissie Jeugdcriminaliteit (commissie-Van Montfrans), *Aanpak jeugdcriminaliteit. Met de neus op de feiten*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Directe Jeugdbescherming en Reclassering (g.W. van Montfrans-Hartman), pp. 51-63.
- Bovenkerk, F. (2001) 'Transnationale jeugdcriminaliteit uit de Nederlandse Antillen'. F. Bovenkerk, *Misdadprofielen*. Amsterdam: Meulenhoff, pp. 160-196.
- Bovenkerk (2009) *Etniciteit, criminaliteit en het strafrecht (afscheidsrede Utrecht)*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Cesari, J. (1998) 'Islam in France: Social Challenge or Challenge of Secularisme?' in S. Vertovec en A. Rogers (red.), *Muslim European Youth. Reproducing Ethnicity, Religion, Culture*, pp. 25-38. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd.

- Coppes, R., F. de Groot & A. Sheerazi (1997) *Politie en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Deventer: Gouda Quint.
- Crok, S., Slot, J. & Janssen, M. (2006), *De Marokkaanse gemeenschap in Amsterdam*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek (O+S).
- Dekker G., Hart J. de & Peters J. (1997) *God in Nederland 1966-1996*, Amsterdam: Anthos
- Dekker, G. & H.C. Stoffels (2009) *Godsdienst en samenleving. Een introductie in de godsdienstsociologie*. Kampen: Kok
- Demant, F. (2005) *'Islam is inspanning' De beleving van de islam en de sekseverboddingen bij Marokkaanse jongeren in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Douwes, D., M. de Koning & W. Boender (2005) *Nederlandse moslims. Van migrant tot burger*. Amsterdam: Amsterdam University Press/Salomé
- Driessen, F.M.H.M., B.G.M. Volker (2002) *Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongens en criminaliteit*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap/Zeist: Kercksebosch bv.
- El Hadioui, I. (2010) De Straten-Generaal van Rotterdam. *Pedagogiek*. 1. Pp. 26-42.
- Entzinger, H., K. Phalet, C. Lotringen (2000) *Islam in de multiculturele samenleving. Opvattingen van jongeren in Rotterdam*. Utrecht, European Research Centre on Migration and Ethnic minorities: Universiteit Utrecht.
- Entzinger, H., E. Dourleijn (2008) *De lat steeds hoger. De leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad*. Assen: Van Gorcum
- Fadil, N. (2005) 'Individualising faith, individualising identity: Islam and young Muslim women in Belgium', in J. Cesari en S. McLoughlin (red.), *European Muslims and the Secular State*, pp. 143-154. Aldershot: Asghate.
- Gelder, P. van (1992) *Het groepsgegedrag onder Marokkaanse jongens. Tussen mythe en werkelijkheid*. Amsterdam: Paper Sociaal Wetenschappelijke Studiedagen, 28 en 29 april.
- Gelder, P. van (1995) 'Marokkaanse jongens als het schuim der natie? Criminaliteit en irreguliere geldverwerving onder allochtone jongens'. *Tijdschrift voor criminologie*, 37, pp. 166-179.
- Gemert, F. van & J.D.A. de Jong (2005) 'Groepsdynamiek binnen een jeugdbende. Een casus van verzet tegen de politie'. *Tijdschrift voor Veiligheid en Veiligheidszorg*, 4, pp. 46-56.
- Gemert, F.H.M. (1997) 'Jij gaat zeker opschrijven dat Marokkanen slecht zijn'. Over methodologische obstakels met culturele herkomst'. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24, pp. 188-210
- Gemert, F.H.M. van (1998) *Ieder voor zich. Kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Hammond, P. E. (1985) *The Sacred in a Secular Age. Toward Revision in the Scientific Study of Religion*, Berkeley and Los Angeles.
- Harchaoui, S. (2001) 'Hedendaags kwaad revisited. Kanttekeningen bij de Marokkaanse criminaliteit in Nederland'. *Justitiële Verkenningen* (themanummer. Marokko), 27, pp. 99-114.
- Jong, J.D.A. de & W.J.M. Haan (2000) 'Buurtvaders. Sociale controle, solidariteit en burgerlijke verantwoordelijkheid in de Marokkaanse gemeenschap'. *Tijdschrift voor criminology*, 42, pp. 383-393.
- Jong, J.D.A. de (2007) *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.

- Junger, M. (1990) *Delinquency and ethnicity. An investigation on social factors relations to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese, and Dutch boys*. Deventer/Boston: Kluwer
- Jurgens, F. (2007) *Het Marokkaanendrama*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Kanmaz, M (2003) "Onze nationaliteit is onze godsdienst." Islam als 'identity marker' bij jonge Marokkaanse moslims in Gent', in M.-C Foblets en E. Cornelis (red.), *Migratie, zijn wij uw kinderen? Identiteitsbeleving bij allochtone jongeren.*, pp. Leuven: Uitgeverij Acco.
- Kaufman, P. & H. Verbraeck (1986) *Marokkaan en verslaafd. Een studie naar randgroepvorming, heroïnegebruik en criminalisering*. Utrecht: Gemeente Utrecht.
- Koning, M. de, & E. Bartels (2005) *Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken bij Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse Nederlanders*. Den Haag, Adviescommissie Vreemdelingenzaken, www.acvz.com/publicaties/vs-acvz-nr9-2005-pdf. Voorstudie nr. 9.
- Korf, D.J., B. Yesilgoz, T. Nabben, M. Wouters. (2006) *Van Allab tot Prada. Identiteit, leefstijl en geloofsbeleving van jonge Turken en Marokkanen*. Utrecht: FORUM
- Korf, D.J., B. Yesilgoz, T. Nabben, M. Wouters. (2007) *Van vasten tot feesten: leefstijl, acceptatie en participatie van jonge moslims*. Utrecht: FORUM
- Maussen, M. (2006) *Ruimte voor de islam? Stedelijk beleid, voorzieningen, organisaties*. Apeldoorn: Het Spinhuis
- Noorda, J. (2003) *Rollators en rotjongens*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam
- Oosterwijk, C. van, P. Meesters & P.M.G. Gruter (1999) *Marokkaanse jongeren in Haaglanden. Een probleeminventarisatie en strategie*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Pels, T. (1991) 'Sociale controle in de Marokkaanse gezinscultuur'. *Tijdschrift voor criminologie*, 33, pp. 143-153
- Pels, T. (2003) *Respect van twee kanten. Een studie over last van Marokkaanse jongeren*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV/Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Pels, T., M. de Gruijter & F. Lahri (2008) *Jongeren en hun Islam. Jongeren over hun ondersteuning als moslim in Nederland*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam. Platform Amsterdam Samen
- Penninx, R., J. Tillie, H. Vermeulen, M. de Vries en R. Wolff (1995) *Migratie, minderbeden en beleid in de toekomst. Een trendstudie*. Amsterdam, Het spinhuis.
- Peters, R. (2005) De ideologische en religieuze ontwikkeling van Mohammed B. Deskundig rapport in opdracht van het openbaar Ministerie opgesteld voor de Rechtbank. Mei 2005. Gepubliceerd op: www.sociosite.org/jihad/peters_rapport.pdf
- Phalet, K., Lotringen, C. Van Entzinger, H. (2000), *Islam in de multiculturele samenleving. Opvattingen van jongeren in Rotterdam*. Utrecht: Universiteit Utrecht. Ercomer.
- Prins (2004) *Voorbij de onschuld. Het debat over de multiculturele samenleving*. Tweede herziene editie. Amsterdam: Van Gennep.
- Portes, A. (1995) Children of immigrants: Segmented assimilation and its determinants. In: A. Portes, Editor, *The economic sociology of immigration: Essays on networks, ethnicity, and entrepreneurship*, Russell Sage, New York (1995), pp. 248-279.
- Ramadan, T. (2005). *Westerse Moslims en de Toekomst van de Islam*. Amsterdam: Bulaaq.
- Ruiter, C. de & K. van Oorschouw (2009) 'Gewetensvorming, jeugdcriminaliteit en etniciteit - een

- onderzoekssynthese'. In eindrapport: *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid, (D. Brons, N. Hilhorst, F. Willemsen) pp. 135-154
- Schinkel, W. (2007) *Denken in een tijd van sociale hypochondrie. Aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij*. Kampen: uitgeverij Klement.
- Shadid, W.A.R., Koningsveld, P.S. van. (1996). *Muslims als minderheid: Vergruizeling van het Westerse islambeeld*. Centrum voor Islam in Europa (C.I.E.).
- Sijtsma, J. (1989) 'Etniciteit en islam onder Marokkaanse harddrugsgebruikers'. *Migrantenstudies*, 5, pp. 36-49.
- Solm, A.I.T. van & S. Rotteveel (2000) *Problematische Marokkaanse jeugdgroepen. Bureau De Heemstraat*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Stern, J. (2003) *Terror in the name of God: Why religious militants kill*. New York: Harper Collins.
- Van der Torre & W. Ph. Stol (2000) *Waardevolle politieverhalen. Politie en Marokkaanse jongens*. COT Universiteit Leiden/Nederlandse Politie Academie – Onderzoeksgroep, Elsevier.
- Verweij, J. (1998) *Secularisering tussen Feit en Fictie. Een internationaal vergelijkend onderzoek naar determinanten van religieuze betrokkenheid*, Tilburg.
- Vollebergh, W.A.M., G. Stevens (2008) *Marokkaanse probleemjongeren: risicoprofielen en aangrijpingspunten voor preventie* Den Haag: NICIS
- Walberg, A. (2004) *Marokkaanse crimineeltjes. De mogelijke oorzaken van crimineel gedrag onder Marokkaanse jongeren van de tweede generatie in Nederland*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, afdeling Sociologie en Antropologie. (bachelorscriptie)
- Wermölder, H. (1986) *Van vriendenkring tot randgroep. Marokkaanse jongens in een oude stadswijk*. Hout: Het Wereldvenster.
- Wermölder, H. (1990) *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*. Arnhem: Gouda Quint.
- Wermölder, H. (2005) *Marokkaanse lieverdjes. Crimineel en hinderlijk gedrag van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Balans
- Wilson, B. (1976) *Contemporary Transformations of Religion*, London.
- Wilson, B. (1982) *Religion in Sociological Perspective*, Oxford/New York
- Winter, G. De (2009) *Maatschappelijk verantwoord ondernemen vanuit een islamitisch perspectief. Een beschrijving van islamitische waarden voor ondernemerschap*. Soest: Boekscout.nl
- WRR-Verkenning, Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (2006) *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie*, Amsterdam.